

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО
(МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Молодіжні структури ОУН в Україні
1944–1955 рр.»**

студентки 2 курсу, групи СОІз–22м
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія)

Овчар Оксани Ярославівни

Керівник:

Міщук Андрій Іванович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Кобута Степан Йосипович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

дипломної роботи

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «Молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр.»

Виконала: студентка II курсу, групи СОІз-22м спеціальності 014.03 Середня освіта (історія) Овчар О. Я.

Керівник: кандидат історичних наук, доцент Міщук А.І.

У дипломній роботі цілісно й комплексно проаналізовано організаційні структури Юнацтва ОУН 1944-1955рр, визначено їх основні завдання, напрямки діяльності, склад і чисельність, динаміку розвитку, показано роль у вихованні свідомих громадян України та в активізації визвольного руху. Визначено її роль у формуванні національної самосвідомості дітей та молоді, збереженні і примноженні надбань української культури та рідної мови. Розкрито методи та основні форми діяльності, охарактеризовано освітньо-культурну складову видань для молоді, як засобу виховання. Також розкрито причини ліквідації молодіжних структур ОУН каральними органами СРСР у середині 1940-50-х років. Окрім того, проаналізовано особливості вивчення даної проблематики на уроках історії України та позакласній роботі вчителя

Ключові слова: молодіжні організації, національно-визвольний рух, Україна, ОУН, УПА, Краєвий провід, МДБ, провідник, виховна діяльність.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Розділ 1. Історіографія та джерела.....	8
1.1. Стан наукової розробки теми.....	8
1.2. Джерельна база дослідження.....	18
РОЗДІЛ 2. Розділ 2. Молодіжні організації ОУН: організаційна структура та специфіка функціонування (1944-1955 рр.).....	30
2.1. Організаційна структура молодіжних організацій ОУН.....	30
2.2. Молодіжні організації ОУН на українських теренах 1944-1955 р.....	47
2.3. Пропагандистська робота ОУН в молодіжному середовищі.....	62
РОЗДІЛ 3. Розділ 3. Методика використання матеріалів дослідження у шкільній та позашкільній роботі вчителя.....	76
3.1. «Молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр.»: компетентнісний підхід та інноваційні технології	76
3.2. Виховний потенціал.....	87
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99
ДОДАТКИ.....	106

Вступ

Однією із рис сучасного етапу суспільного розвитку є широка демократизація, що охоплює всі сфери життя. Невід'ємною частиною цього процесу є право націй та народів на самовизначення. Український народ, перш ніж здобути свою незалежність у 1991 році, витратив значний час на боротьбу за неї, і ця боротьба призвела до численних втрат у різних війнах. Одним з ключових моментів у історії України у ХХ столітті є боротьба Організації Українських Націоналістів (далі – ОУН) за створення Української Самостійної Соборної Держави, в якій активну участь брала українська молодь. Організація Українських Націоналістів розглядала залучення молоді до національно-визвольного руху як одне з основних завдань. Успіх майбутньої боротьби визначався лише за умови підтримки та розуміння молодого покоління. З 1944 по 1955 рік, молодіжні структури ОУН формувалися в опозиції до офіційних радянських молодіжних організацій, таких як комсомольські та піонерські організації. Таким чином, структура, форми та методи роботи молодіжних організацій були адаптовані українським підпіллям відповідно до його цілей, стратегії та тактики.

Актуальність цього дослідження обумовлена кількома факторами, перш за все - необхідністю вивчення діяльності молодіжних структур ОУН у період 1944-1955 років, як невід'ємної частини українського національно-визвольного руху. Крім того, вивчення участі молоді у визвольному русі сприятиме більш глибокому аналізу вітчизняної політичної та військової історії ХХ століття, оскільки саме молодь завжди відігравала ключову роль у збройній боротьбі.

Вивчення минулого має на меті уникнення схожих помилок у майбутньому. Незважаючи на те, що боротьба визвольного руху у 1944-1955 роках завершилася поразкою, значна частина української молоді того часу пройшла виховний вишкіл, або була під впливом українських націоналістичних молодіжних організацій, що суттєво вплинуло на їхні погляди та долю. Таким чином, аналіз цього питання допомагає не лише глибше зрозуміти участь

молоді в боротьбі ОУН за створення Української Держави, а також зрозуміти причини і характер цієї участі та її вплив на сучасність.

Необхідність дослідження викликана й сучасними особливостями історичного розвитку нашої держави, яка переживає несправедливу, агресивну війну з боку росії та мужньо бореться проти рашизму. Тому нагальною є потреба об'єктивного аналізу причин і наслідків створення, а також методів і форм боротьби українських молодіжних організацій націоналістичного спрямування. Мета дослідження - комплексно проаналізувати культурно-освітню діяльність молодіжних структур ОУН в Україні 1944–1955 рр. спрямовану на формування національної самосвідомості дітей та молоді, визначити можливості використання її виховних ідей на сучасному етапі розвитку української освіти.

Реалізація даної мети, вимагала виконання таких дослідницьких завдань:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми, визначити джерельну базу дослідження;
- висвітлити суспільно-історичні умови та процеси, які впливали на діяльність молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр.;
- виявити особливості створення та функціонування молодіжних структур ОУН в Україні 1944–1955 рр.
- розкрити методологічні засади використання матеріалів дослідження на уроках історії України
- активізувати виховний потенціал теми у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр.

Предметом дослідження є зміст та основні напрями організаційно-пропагандистської та практичної діяльності молодіжних структур ОУН в Україні 1944–1955 рр. в контексті формування національної самосвідомості дітей та молоді.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1944-1955 рр.

Нижньою межею є події, пов'язані із повторною окупацією радянською владою українських терен у 1944 році, які створили нові умови для діяльності молодіжних структур ОУН. Верхня межа дослідження – середина 1950-х років, коли радянськими каральними органами було ліквідовано більшу частину молодіжних націоналістичних структур і припинено організовану збройну боротьбу ОУН. Для більш ґрунтового висвітлення діяльності молодіжних структур автор в окремих випадках виходить за визначені хронологічні межі.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію УРСР 1944-1955 рр., тобто сучасні українські терена в кордонах 1991 року

Методологічні засади дослідження визначаються принципами історизму та об'єктивності. Згідно з метою та завданнями роботи, методологічний підхід до вивчення поставленої проблеми ґрунтується на використанні порівняльно-історичного та структурно-системного методів, дотримуючись проблемно-хронологічного викладу матеріалу. Системний підхід до аналізу інформаційного потенціалу наукових публікацій доповнюється методом широкого залучення аналізу фактичних даних. Все це, на нашу думку, сприятиме повноті та об'єктивності в дослідженні. висвітлення теми дослідження.

Наукова новизна даного дослідження полягає у тому, що вперше було проведено комплексний аналіз проблеми створення та функціонування молодіжних структур ОУН в період з 1944 по 1955 рік. В магістерській роботі розглядається роль молоді, як невід'ємної частини визвольного руху та вивчається еволюцію участі молоді в цьому русі. Застосовуючи джерелознавчий аналіз документів та наукової літератури, дослідження розкриває суспільно-історичні явища та механізми, які впливали на діяльність української молоді в боротьбі за незалежність України, а також прослідковує її динаміку. Автор аналізує еволюцію молодіжних організацій, їх структуру, склад, поширення та чисельність. Крім того, проводиться порівняльний аналіз результатів діяльності ОУН протягом зазначеного періоду. У підсумку вивчення діяльності молодіжних структур ОУН підтверджується певна залежність тогочасних політичних процесів в Україні від участі в них молоді.

Практичне значення полягає у тому, що зібраний фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки й узагальнення можуть бути використані у різних напрямках, а саме: у науково-дослідницькій роботі, пов'язаній з вивченням тематики молодіжних структур ОУН в Україні 1944–1955 рр. (при підготовці наукових статей та тез наукових конференцій), навчальній праці (для підготовки видань, праць та допоміжних матеріалів для вчителя історії України) і практичній діяльності (при проходженні педагогічної практики).

Структура роботи. Дана магістерська робота складається із вступу, трьох розділів поділених на підпункти, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота розміщена на 98 сторінках основного тексту, список використаних джерел включає 123 найменування.

Розділ 1. Історіографія та джерела

1.1. Стан наукової розробки теми

Діяльність молодіжних структур Організації Українських Націоналістів (ОУН) в Україні має коріння у національно-визвольному русі і є важливою частиною історії цього руху. Більшість членів ОУН, які прагнули приєднатися до "дорослої" мережі Організації, пройшли підготовку та виховання в молодіжних структурах, особливо в організації "Юнь". Тому багато досліджень про діяльність ОУН містять інформацію, пов'язану з активністю молоді.

Можна поділити вивчення цього питання на два етапи: до 1991 року і після нього. До 1991 року основні внески в дослідження діяльності ОУН робили вчені української діаспори. Їхні дослідження спрямовані на увіковічення боротьби ОУН та Української Повстанської Армії (УПА) за незалежність України.

Один із важливих джерел інформації щодо визвольного руху - книга М. Лебеда, який був активним учасником ОУН та УПА [84]. У своїй роботі він докладно описав форми та методи діяльності ОУН, включаючи інформацію про молодь, і використав багато оригінальних документів підпілля. Ця книга є цінним джерелом для аналізу основних аспектів національно-визвольного руху та відображає досвід автора як одного з лідерів підпілля.

Також у книгах П. Мірчука є згадки про участь молоді в ОУН [94; 95]. Вони акцентувалися на вивченні діяльності УПА, але містили важливий матеріал про ОУН, включаючи звіти та дані про діяльність збройного підпілля з 1942 по 1952 роки. До відкриття українських архівів у 1991 році ці книги містили найбільше доступного фактичного матеріалу про визвольний рух у зазначений період.

Особливий інтерес в наукових дослідженнях викликає значуща праця П. Мірчука про історію Організації Українських Націоналістів (ОУН) у 1930-х роках. Останнє, третє видання цієї книги, що було опубліковане в Києві у 2007 році, було розширене біографіями та дослідженнями від сучасних українських

науковців щодо провідних діячів ОУН, багато з яких брали участь в діяльності молодіжних структур ОУН [94]. Перевидання цієї книги стало значущою подією в українському науковому житті.

Один із дослідників визвольного руху з діаспори був колишнім учасником ОУН, С. Мечник. У його працях докладно розглядаються різні аспекти діяльності підпілля, а особливий акцент робиться на діяльності Служби Безпеки ОУН та її взаємодії з молоддю [89; 90; 91; 92].

Велику кількість фактичного матеріалу про діяльність ОУН у роки Другої світової війни ми знаходимо в роботах професора В. Косика [81]. Він провів багато часу у німецьких архівах і зібрав цінні документи, які висвітлюють взаємодію між ОУН та Німеччиною. Деякі зі знайдених німецьких документів містять інформацію про розміри та види діяльності молодіжних структур ОУН під час німецької окупації України.

Щодо біографій підпільників ОУН і Української Повстанської Армії (УПА), на сьогоднішній день найбільш повними джерелами є книги П. Содоля, які збирають біографічні відомості про тисячі підпільників, включаючи їх участь у молодіжних структурах ОУН [104; 105].

У книгах Л. Шанковського зібрана значна інформація про діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Української Повстанської Армії (далі – УПА), включаючи висвітлення ролі молоді в підпіллі. Автор цих книг першим систематизував інформацію про організаційну структуру підпілля [109].

Дані про участь молоді в ОУН також містяться у публікаціях інших учених з української діаспори, які були опубліковані в періодичних виданнях. Зокрема, праці А. Бедрія, Я. Гайваса, С. Голяша, М. Климишина, В. Макара, М. Прокопа, М. Сулятича, П. Содоля [44; 45; 46; 52; 58; 75; 87; 104; 105; 107] та інших містять згадки про роль молоді у націоналістичному русі. Деякі з цих дослідників особисто обіймали важливі посади в ОУН, такі як М. Климишин у похідній групі ОУН і М. Прокоп у референтурі пропаганди Проводу ОУН.

Деякі відомі дослідники діаспори і нині продовжують вивчати діяльність ОУН, використовуючи джерела з українських архівів. Наприклад, праці Т. Гунчака, П. Содоля і П. Потічного містять важливу інформацію [57; 104; 105]. П. Потічний, як відповідальний редактор видавництва "Літопис УПА," приймав участь у підготовці численних видань, які містили біографічні дані про підпільників ОУН і УПА.

Необхідно зауважити, що українська діаспора впродовж періоду з 1945 по 1991 роки постійно видавала різні періодичні видання, наукові збірники та статті, які підтримували інтерес суспільства до історії ОУН і УПА. Ці видання публікували як спогади учасників визвольного руху, так і наукові аналізи щодо походження та діяльності ОУН та УПА.

Слід зауважити, що діаспорні видання з 1944 по 1960 роки обмежували розголошення справжніх імен підпільників та приховували певні факти. Оскільки в Україні тривала боротьба за незалежність, публікації часто не розкривали повністю прізвища учасників підпілля, а також зберігали обмежену кількість джерелових матеріалів через те, що багато документів про визвольний рух залишалося в Україні. Деякі автори спрямовували свої праці на вигляд вкрай спрощеним способом та висвітлювали тільки позитивні сторони діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН), майже не враховуючи недоліки. Таким чином, книги М. Лебеда та З. Книша містять іноді принципово відмінні оцінки підпільної діяльності.

Загалом, ці видання виконали свою основну місію, інформуючи українську та світову громадськість про боротьбу українського національно-визвольного руху за незалежність України.

Необхідно згадати і радянську історіографію. З урахуванням ідеологічних обмежень радянські дослідники не мали можливості використовувати всю масу документальних матеріалів на цю тему. Зокрема, стосовно подій новішої історії СРСР партійна цензура сильно обмежувала доступ до інформації. Тому наукові праці з історії ОУН писалися тими авторами, які відповідали ідеологічній "лінії партії." Вони на підставі обраних документів намагалися довести

"антинародність" та "злочинність" діяльності ОУН та УПА, включаючи молодіжні структури [96, с.38].

В одній з провідних ідей радянської історіографії ОУН та УПА було твердження, що молодь приєднувалася до цих організацій через свою недосвідченість та "задурманення" націоналістичними ідеями, які активно поширювалися в капіталістичному суспільстві, і через відсутність прямого знайомства з перевагами радянської влади. За цим підходом радянські "псевдоісторики" приховували багато фактів, які суперечили цим твердженням. Деякі книги, такі як ті, написані В. Варецьким, В. Беляєвим, К. Дмитруком та іншими, виражали сильно упереджене ставлення до ОУН [96, с.40]. На сьогодні ці видання можна розглядати як пам'ятки псевдоісторичної літератури, оскільки вони мали виражено пропагандистський характер і не містили достатньо доказів, щоб підтвердити думки авторів.

Важливо відзначити, що і в наш час з'являються роботи, що продовжують осуджувати діяльність ОУН і УПА в радянському стилі. Автори цих праць подають виключно негативний образ українського національно-визвольного руху, не дивлячись на об'єктивний документальний матеріал, опублікований в останні роки.

Після розпаду СРСР у 1991 році українським історикам нарешті дали можливість працювати без цензури, вивчати раніше недоступні матеріали та проводити серйозні наукові дослідження. З'явилися нові можливості для використання та публікації архівних матеріалів із України та сусідніх країн, де зберігалось багато документів про ці події. Велика кількість сучасних українських дослідників нарешті звернула увагу на питання молодіжного руху в рамках українського національно-визвольного руху.

Архівний працівник та автор кількох синтезуючих книг про діяльність ОУН та УПА, А. Кентій [69-73], використовував значну кількість матеріалів з ЦДАГОУ та інших архівів у своїх дослідженнях. У своїх працях він докладно розглядає історію УВО, ОУН і УПА, починаючи з їх заснування, та включає факти про участь молоді в цих організаціях. Його книги вважаються одними з

найкращих у цьому напрямку, оскільки вони подають системний аналіз діяльності українського національно-визвольного руху протягом періоду з 1920 по 1955 рік. Автор працює з величезним обсягом документів, зокрема з архівів комуністичної партії УРСР, та володіє навичками комплексного аналізу та систематизації інформації.

А. Русначенко підготував дві книги та ряд статей, присвячених ідеології та історії ОУН [101; 102]. Він опрацював багато архівних матеріалів, зокрема з ЦДАГОУ, ГДА СБ України, і надав цікаві факти, включаючи участь молоді в ОУН. Одна з його книг, "Народ збурений," містить розділ, присвячений молодіжним націоналістичним організаціям.

Д. Веденєєв досліджував багато аспектів діяльності ОУН і УПА, працюючи з матеріалами з ЦДАГОУ, ЦДАВОВУ, ГДА СБ України та інших архівів [50]. Він опублікував понад 100 статей на цю тему в різних наукових та науково-популярних виданнях. Д. Веденєєв акцентував увагу на дослідженні діяльності СБ ОУН та військово-польової жандармерії УПА, а також на біографіях керівників підпілля ОУН і УПА. Його дослідження включають докладний аналіз діяльності цих організацій протягом 1944-1955 років та їх розшук радянськими каральними органами. Він вважається одним із найвідоміших дослідників визвольного руху і має найбільшу кількість опублікованих робіт на цю тему.

Різні аспекти діяльності ОУН були вивчені та представлені в узагальнюючих працях Ю. Киричука [74]. Його дослідження включають дані щодо загального визвольного руху та активної участі молоді в політичних процесах того періоду. Наприклад, він розглядає питання мобілізації населення, включаючи молодь, для ЧА, а також аналізує біографію одного з керівників Юнацтва ОУН, О. Дяківа. Також інша праця В. Кульчицького присвячена вихованню української молоді в 1920-1950 роках та активній її участі в ОУН [82].

Книга В. Ковальчука про діяльність ОУН та підпілля УПА на Волині і південному Поліссі в 1941-1944 роках містить значну кількість інформації про

Юнацтво ОУН. Дослідник провів глибокий аналіз архівних документів з ЦДАГОУ, ЦДАВОВУ, ДАРО та інших українських архівів і знайшов ряд раніше невідомих матеріалів з цієї тематики, що стали важливими джерелами.

О. Стасюк систематизувала інформацію про видавничу діяльність ОУН та УПА, включаючи підпільні видання протягом періоду 1941-1953 років [106]. Вона розшифрувала псевдоніми підпільних авторів і провела докладний аналіз результатів друку та поширення підпільних видань цих організацій, включаючи журнали, такі як "Молодий революціонер," "Юні друзі," "Юнак" та інші. Її книга вважається найбільш повним дослідженням видавничої діяльності ОУН і УПА.

У книзі Л. Онишко, присвяченій підпільниці ОУН К. Зарицькій, міститься інформація про її діяльність в Юнацтві ОУН у 1930-ті роки. Дослідження Л. Бондарука доповнює цю книгу, аналізуючи життєвий шлях чоловіка К. Зарицької, М. Сороки [47]. У довідковому виданні, підготовленому Н. Мудрою, висвітлено участь жінок у підпіллі ОУН і УПА, включаючи численні учасниці та прихильниці визвольного руху, серед яких було багато учасників Юнацтва ОУН.

Значний внесок у розкриття джерельної бази та науковий аналіз діяльності ОУН і УПА зробив професор В. Сергійчук [18]. Він активно досліджував та публікував матеріали з ЦДАГОУ, ЦДАВОВУ, обласних архівів України, а пізніше з ГДА СБ України та ГДА СЗР України з початку 1990-х років. Багато із виявлених і опублікованих ним документів стали важливим джерелом для дослідження визвольного руху і стали загальнодоступними. Його роботи показали масштаб діяльності ОУН і УПА та жорстокість заходів, застосованих радянською владою для їх розгрому. В. Сергійчук також активно співпрацює з молоддю, беручи участь у зустрічах та телепередачах, на яких він демонструє виявлені документи, сприяючи популяризації історії українського визвольного руху. Деякі посилання на молодіжні структури ОУН можна знайти в дослідженнях В. Барана, В. Токарського, П. Брицького, І. Гермаківського, І. Ільюшина, Р. Ковалюка, Ж. Ковби, Л. Комара, Н. Мизака та численних інших

науковців [43; 48; 55; 63; 64; 78; 79; 93]. Проте їхні роботи не спеціалізувалися на вивченні молодіжних структур ОУН.

Протягом останніх десятиліть було захищено кілька кандидатських і докторських дисертацій, в яких згадується активна участь молоді в підпіллі ОУН та УПА ("Діяльність українських політичних партій та організацій Західної України в умовах польського окупаційного режиму (1921-1939 рр.): (Військово-політичний аспект)" І. Гаврилів; "Студенство міста Львова в українському національному русі (1944-1953)" Р. Генеги; "Пропагандистська діяльність ОУН і УПА в 1944-1950-х рр." О. Дмитерка; "Видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941 -1954 рр)." О. Стасюк; "Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-х - початок 1990-х років" А. Русначенка) [79; 101; 106]. Необхідно відзначити, що наведений перелік досліджень не є вичерпним, оскільки починаючи з 1991 року, було підготовлено ряд інших дисертаційних досліджень, які частково розглядають участь молоді в українському визвольному русі.

Також слід відзначити, що інформація про участь молоді в ОУН знаходиться у анотованих покажчиках фондів державних архівів України, які були підготовлені за дорученням Інституту історії України НАН України. Ці покажчики були складені С. Кокіним та Г. Папакіним [80].

Останнім часом було опубліковано ряд довідників та підручників з історії України, а також добре систематизовані бібліографічні покажчики, що стосуються українського визвольного руху. Ці покажчики були підготовлені О. Лисенком, О. Марущенком, С. Здіоруком, О. Здіоруком і Л. Гриневичем [85].

Дуже цінним є бібліографічний довідник, який містить інформацію про публікації в радянській та підпільній українській пресі за період 1940-1945 років, підготовлений Б. Грановським [56]. У цьому довіднику можна знайти значну кількість публікацій, що стосуються діяльності ОУН та відображають повсякденне життя тогочасної української молоді.

У вказаних довідках також міститься інформація про найважливіші публікації, які розкривають участь молоді в ОУН, що надає можливість

науковцям використовувати систематизовані дані, накопичені протягом років минулого, для подальших досліджень діяльності ОУН та УПА. Останнім часом, значну увагу приділено дослідженню взаємодії українських повстанців із молоддю та окремими молодіжними групами Організації Українських Націоналістів (ОУН). Це виявилось у публікаціях в наукових журналах, періодиках та пресі. Багато з них розглядають утворення молодіжних структур ОУН в навчальних закладах Львова, як центру національного визвольного руху, а також їхню ліквідацію НКВС - МДБ УРСР. Велика кількість цих статей присвячена діяльності конкретних молодіжних груп або загальному процесу роботи ОУН з молоддю.

Детальне висвітлення діяльності визвольного руху отримало значну увагу в таких виданнях, як "Дзеркало тижня", "Україна молода", "2000", "День", "Свобода", "Шлях перемоги", і журнали "Український тиждень", "Кореспондент" та інші [85]. Більшість з цих видань також мають електронні версії в мережі Інтернет, що сприяє поширенню інформації про них.

В зазначених статтях висвітлюються різні аспекти діяльності визвольного руху. Проте наявність значної кількості публікацій у ЗМІ про визвольний рух свідчить про бажання науковців і журналістів спільно розібратися в складних питаннях історії України ХХ століття.

Важливим є той факт, що в Україні в останні роки зросла активність у вивченні діяльності ОУН і УПА, і створено кілька наукових центрів та робочих груп, які професійно займаються цією проблематикою. Вони внесли вагомий внесок в обробку та оприлюднення архівних документів, а також підготували численні наукові публікації. Робота цих центрів передбачає спільні зусилля для систематизації та оприлюднення раніше невідомих архівних матеріалів з історії визвольного руху та узагальнення наявної інформації.

Особливу увагу слід приділити результатам роботи робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА, яка працювала в період з 1997 по 2005 роки [85]. Ця група включала в себе відомих

істориків, які провели детальні дослідження різних аспектів підпільної діяльності.

У висновках їхньої роботи було висловлено думку, що учасників визвольного руху слід визнати на державному рівні, надавши їм окремий статус як борцям за створення самостійної Української Держави. Вони також підкреслили важливість оприлюднення інформації про їхню діяльність, включаючи це в шкільні та університетські підручники. Дані висновки та колективна монографія, опублікована результатами роботи групи, стали важливими результатами досліджень українських вчених у 1995-2005 роках з цієї тематики.

В період з 2001 по 2007 роки було видано багато праць про визвольний рух Центром українознавства Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка під керівництвом професора В. Сергійчука [16;17; 18]. Цей центр став справжнім науковим центром для обміну думками і співпраці між дослідниками, які працюють над актуальними питаннями історії України ХХ століття.

Ще одним науковим центром, який спеціалізується на вивченні історії українського визвольного руху, став Центр досліджень визвольного руху. Він був заснований у 2002 році у Львові за підтримки представників діаспори (професора В. Косика і В. Стойка) та громадських організацій з національно-патріотичним спрямуванням. Цей центр об'єднав таких науковців, як В. В'ятрович, В. Мороз, М. Посівнич, О. Дарованець, І. Марчук, М. Романюк, Р. Забілий, Р. Грицьків, А. Сова, В. Муравський та інші [51]. Протягом періоду з 2002 по 2011 роки співробітники цього центру підготували та опублікували значну кількість наукових праць, які суттєво розширили наше розуміння діяльності визвольного руху. Зокрема, варто відзначити 15 випусків збірника "Український визвольний рух", в яких було опубліковано багато досліджень щодо діяльності ОУН і УПА, а також було приділено велику увагу участі молоді в цьому визвольному русі.

Активізація вивчення діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Української Повстанської Армії (УПА) отримала значний поштовх завдяки процесу розкриття архівів колишніх радянських спецслужб. Цей процес був започаткований за ініціативою на той час Президента України Віктора Ющенка, голови Служби безпеки України Валентина Наливайченка та директора Галузевого державного архіву Служби безпеки України Володимира В'ятровича. Влітку 2008 року в Галузевому державному архіві Служби безпеки України було створено окремий підрозділ - Центр вивчення документів з історії визвольного руху. Основною метою цього центру було дослідження фондів Галузевого державного архіву Служби безпеки України, ідентифікація, тематична обробка та систематизація документів, що стосуються діяльності визвольного руху, їх розкриття та подальше оприлюднення. Це означало роботу над вивченням і інформуванням громадськості щодо цих документів. У складі цього центру працювали вчені, такі як О. Ішук, В. Даниленко, В. Ковальчук, В. Огороднік, а також молоді та перспективні дослідники, такі як О. Пагіря, Ю. Польова та М. Шеремета. За цей період, тобто з 2008 по 2010 роки, центр підготував понад 50 статей та декілька книг, присвячених історії ОУН і УПА [51]. Спільно з Центром досліджень визвольного руху (м. Львів) була проведена виставка "УПА. Історія нескорених" в усіх регіонах України.

Важливо відзначити, що діяльність визвольного руху також досліджують іноземні вчені. Це пов'язано з тим, що боротьба ОУН і УПА вплинула не лише на українське населення, але й на сусідні держави та їх громадян. Найбільший інтерес до дослідження цієї теми проявляють вчені з Росії, Німеччини та Польщі.

Важко недооцінювати активність досліджень українського підпілля в Польщі, де архіви колишніх радянських спецслужб були передані до Інституту національної пам'яті (ІПН) в 1998 році. Ця установа має значну фінансову підтримку та повну підтримку уряду і одним із її головних завдань є публікація документів з історії Польщі за період 1939-1991 років, включаючи ті, що стосуються відносин з сусідніми країнами. Важливо підкреслити, що

дослідження українсько-польських відносин є одним з пріоритетних напрямків діяльності цієї установи, і це було повідомлено громадськості керівником ІПН Ярославом Куртиком та директором архіву ІПН Збігневом Навроцьким.

Перша спроба систематизувати інформацію про діяльність молодіжних організацій ОУН і проаналізувати її наслідки сталося завдяки дисертаційному дослідженню, яке було виконане у період з 2002 по 2005 роки О. Іщуком [65-68]. Крім того, під час підготовки дисертації автор опублікував ряд наукових статей, що стосуються вказаної теми.

Підсумовуючи, слід відзначити, що діаспорні видання і радянська історіографія відіграли важливу роль у розповсюдженні інформації про боротьбу українського національно-визвольного руху за незалежність. Однак обидва підходи мали свої обмеження та ідеологічні впливи, які вплинули на спосіб подачі історії цього руху. Історіографія діяльності молодіжних організацій ОУН є досить різноманітною, хоча їй бракує докладних досліджень від авторів, які б систематизували інформацію про цей аспект визвольного руху. Наявні дослідження містять великий обсяг матеріалу, але вони розсіяні, і основний акцент зазвичай робиться на діяльності дорослої частини підпілля. Проте зараз в українській історичній науці починається активна робота з поглибленого вивчення участі молоді у визвольному русі.

1.2. Джерельна база дослідження

Існують різноманітні джерела щодо теми нашого дослідження, як за їх видами, так і за походженням. Деяка кількість з них вже була опублікована у наукових збірниках документів, але більшість залишається невикористаною і чекає на дослідника в архівах різних українських та зарубіжних інституцій. Найбільше документів знаходиться у фондах ГДА СБ України (Галузевий державний архів Служби безпеки України), ЦДАГОУ (Центральний державний архів громадських об'єднань України) та ЦДАВОВУ (Центральний державний

архів вищих органів влади та управління України), а також в обласних державних архівах [25-26].

Основні джерела щодо історії створення та діяльності молодіжних організацій ОУН зберігаються у ГДА СБ України. У цих архівах можна знайти різноманітні документи, які освітлюють історію та діяльність молодіжних націоналістичних організацій у період 1943-1954 років. Така концентрація документів у ГДА СБ України пояснюється тим, що боротьбу з ОУН в період з 1941 по 1954 роки в основному вели органи державної безпеки УРСР, такі як Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС) до 1941 року, потім НКВС та Народний комісаріат державної безпеки (НКДБ) з 1943 по кінець 1946 року, далі Міністерство державної безпеки (МДБ) з 1947 по 1953 роки, Міністерство внутрішніх справ (МВС) з 1953 року та Комітет державної безпеки (КДБ) при Раді Міністрів УРСР з 1954 року [1]. Більшість цих документів є писемного характеру, але в архівних справах збереглися також вилучені матеріали учасників ОУН.

У ГДА СБ України зберігається понад 1000 різних документів, які ілюструють молодіжний націоналістичний рух ОУН в період з 1941 по 1954 роки, а також понад 100 архівних кримінальних справ, пов'язаних з її учасниками. Проте слід відзначити, що результати пошуків ще не остаточні і потребують подальших досліджень.

Документи, що розглядають створення та діяльність молодіжних організацій ОУН, можна умовно розділити на дві великі групи:

1) Документи, видання та інші матеріали ОУН, які були підготовлені самими учасниками цієї організації та були вилучені під час викриття цих націоналістичних організацій.

2) Документи органів державної безпеки УРСР, які відносяться до їхньої боротьби з ОУН та її молодіжними організаціями [1].

До першої групи включають різноманітні організаційні документи ОУН, такі як листування, звіти, доповіді, реферати, вказівки, організаційні інструкції тощо, які були видані проводами різних рівнів та керівниками ОУН для

учасників молодіжних організацій ОУН та їх симпатиків (прихильників). Також до цієї групи відноситься різноманітна література, така як листівки, журнали, художні книги, брошури різних типів, навчально-виховна, пізнавальна література та інше, яку друкували як учасники ОУН, так і учасники молодіжних організацій.

Також важливим елементом першої групи є окремі категорії матеріалів у складі документів органів державної безпеки УРСР, які відносяться до діяльності та ліквідації молодіжних організацій ОУН. Зокрема, це стосується звітної документації, яка включає спеціальні повідомлення, доповідні записки, рапорти щодо розробки та ліквідації молодіжних організацій ОУН. Крім того, в цій групі можна знайти архівні кримінальні справи, які стосуються окремих заарештованих учасників та керівників підпілля, і які містять інформацію про створення та діяльність молодіжних організацій ОУН та конкретних учасників цих організацій. Не останню роль відіграють статистичні звіти органів державної безпеки, де узагальнено інформацію щодо чисельності та розповсюдження молодіжних утворень ОУН; листування між посадовими особами та структурними підрозділами органів державної безпеки УРСР щодо ОУН; підсумкові книги, складені співробітниками колишнього КДБ СРСР та УРСР та інше [1].

Документи, збережені у ГДА СБ України, мають особливість у тому, що до нещодавна вони були класифіковані під радянськими грифами "секретно" або "совершенно секретно", і ніколи раніше не використовувалися дослідниками.

Більшість вищезазначених матеріалів, що стосуються діяльності молодіжних організацій ОУН, знаходяться у фондах Галузевого державного архіву Служби Безпеки України під номерами 2, 5, 6, 9, 12, 13, 16, 60 та 65 [1].

Документи, які стосуються молодіжних організацій ОУН, зазвичай не виділяються окремими одиницями зберігання, а знаходяться серед численних інших документів, які стосуються ОУН загалом. Це не дивно, оскільки основні учасники ОУН були молодими людьми віком до 30 років, і саме вони найбільше

сприймали націоналістичну ідеологію. Тому об'єктивно виділити молодіжні та дорослі організаційні одиниці ОУН не завжди було просто.

Але навіть якщо багато матеріалів про створення та діяльність молодіжних організацій ОУН переплетені з документами про бойові та агітаційні дії ОУН, були виокремлені основні матеріали, які стосуються молодіжних організацій, і були окремо виділені. У фонді № 2 зберігаються документальні матеріали Управління боротьби з бандитизмом НКВС-НКДБ-МВС, Управління 2-Н МДБ та 4 Управління МДБ-КДБ УРСР, які здійснювали заходи з ліквідації ОУН в період з 1939 по 1954 рік. Тому серед цих матеріалів збереглося багато документів, що стосуються молодіжних організацій ОУН. Особливо цікавими є спеціальні повідомлення, доповідні записки та довідки НКВС, МВС та МДБ, які містять інформацію про розкриття та ліквідацію молодіжних організацій [1; 25-26].

Важливими джерелами для дослідження руху ОУН загалом, а також молодіжних організацій зокрема, є спеціальні повідомлення, що стосуються розкриття та ліквідації націоналістичних організацій. Зазвичай такі документи формувалися в районних і обласних відділах по боротьбі з бандитизмом західноукраїнських обласних управлінь органів державної безпеки УРСР негайно після ліквідації конкретних організаційних структур ОУН і відправлялися до Центрального управління в Києві. Такі документи зазвичай підписували начальники обласних управлінь та мали терміновий звітувально-інформаційний характер, призначений для повідомлення керівникам органів держбезпеки про конкретні результати боротьби зі збройним підпіллям ОУН. Усі ці спецповідомлення мали гриф "Совершенно секретно" [1].

Подібні повідомлення також готувалися і відправлялися до Москви в апараті Центрального Управління органів державної безпеки УРСР для подальшої інформування НКВС-МДБ-МВС-КДБ СРСР. Зазвичай в таких спеціальних повідомленнях відображалися такі важливі деталі, як місце, час, участь конкретних підрозділів та осіб, що брали участь в ліквідації певних організацій ОУН. Також документи містили інформацію про діяльність цих

організацій, дату і обставини їх створення, склад учасників, короткий аналіз заходів, проведених органами держбезпеки для ліквідації. Проте детальний аналіз рідко проводився в таких документах, оскільки для складання повноцінних звітів потрібно було більше часу та інформації. У той час не завжди відразу відомо було усі дані щодо учасників підпілля, тому іноді виникали неточності в прізвищах, іменах, датах народження, місцях проживання та інших біографічних деталях. Іноді правильна інформація визначалася лише після деякого часу, або навіть залишалася невідомою (наприклад, у випадках, коли вбитих підпільників не могли ідентифікувати ні свідки, ні родичі, ні чекісти). Доповідні записки радянських спецслужб зазвичай складались керівниками різних підрозділів, починаючи від начальників районних відділів і вище, та адресувалися конкретним, вищим за посадою керівникам, таким як начальники Управління МДБ в області, міністри державної безпеки УРСР та, іноді, СРСР, керівники ЦК КП(б)У та інші. Ці записки часто служили не лише для внутрішнього використання в органах державної безпеки, але також для інформування керівників комуністичної партії УРСР та радянської держави про стан справ у Західних областях України. Вони мали більш аналітичний та узагальнений характер, ніж спеціальні повідомлення, але зазвичай містять менше деталей. Багато з них містили інформацію щодо різноманітних аспектів діяльності молодіжних організацій ОУН та заходів, спрямованих на їхню придушення органами державної безпеки УРСР. Проте значна частина цих записок також стосувалася конкретних подій меншого масштабу, які відбувалися в окремих містах чи селах [1; 25; 26].

Зазвичай доповідні записки складались заздалегідь до подій, які в них описувалися, і включали глибокий аналіз того, що відбулося. Ці документи, подібно до підсумкових довідок, мали загальний характер і служили для підсумовування операційної діяльності чекістів та їхньої боротьби з підпіллям ОУН.

Документи в жанрі довідок були дуже різноманітні за змістом (включаючи підсумкові довідки та орієнтаційні матеріали для подальшої діяльності) та за

обсягом (від декількох до кількох сотень аркушів). Ці довідки склалися в усіх підрозділах органів державної безпеки, включаючи районні відділи і Центральний апарат МДБ УРСР та СРСР. Вони відрізнялись наступними характеристиками:

1. Точний та докладний аналіз ходу та результатів боротьби з організаційними ланками ОУН за певний період. Це пояснюється тим, що такі записки склалися не негайно після проведення спеціальних операцій і оперативних заходів, а пізніше, що надавало змогу детально проаналізувати всі обставини, що призвели до конкретної ситуації.

2. Обдумані та добре обгрунтовані висновки щодо як оперативних, так і суспільно-політичних аспектів стану речей на певній території (наприклад, в районі).

3. Чіткі та конкретні висновки про загальний стан речей в регіоні в цілому (наприклад, в області), які були розроблені завдяки ретельному аналізу всіх аспектів та деталей проблеми. Ці висновки часто використовувалися для розробки подальших заходів органів державної безпеки у боротьбі проти ОУН.

4. Довідки склалися від імені керівників підрозділів, і вони містили особисті пропозиції цих керівників, які були розроблені на основі спільної роботи всього підрозділу.

5. Вони мали узагальнюючий та підсумовуючий характер. Довідки часто слугували для підведення підсумків багатоденної (іноді навіть багатомісячної або багаторічної) діяльності органів державної безпеки в певному напрямі. Вони також послужили основою для складання звітів підрозділів щодо виконаних заходів та досягнутих результатів протягом певного часового проміжку [1; 25; 26].

Щодо боротьби з молодіжними організаціями ОУН, довідки на цю тему були різноманітними за своїм змістом. Вони містили такі елементи:

1. Аналіз ситуації на території, за яку відповідав певний підрозділ МДБ, та інформацію про хід припинення діяльності організаційних ланок ОУН.

2. Розгляд причин, що підштовхували молодь приєднуватися до ОУН.

3. Оцінку тактики та діяльності підпілля щодо молоді та змін, які відбувались у цій сфері.

4. Інформацію про вилучену матеріальну базу ОУН, їх ідеологічну спрямованість та інше.

Серед матеріалів фонду № 2 ГДА СБ України особливо виділяються документи ОУН, які були вилучені у підпільників та залишені для зберігання як трофеї у архіві КДБ УРСР. Серед них є виховні та навчальні книги для молоді, звіти, інструкції та інша література, яка була вилучена оперативними підрозділами від членів та прихильників ОУН під час боротьби. Частина цих матеріалів (у вигляді оригіналів або копій) потрапила до збірника про боротьбу органів державної безпеки УРСР з ОУН та УПА, про який ми розглянемо подробиці пізніше [1].

Фонд № 2 ГДА СБ України містить численні важливі документи, пов'язані з участю молоді у ОУН. Серед всіх інших документів цей фонд є найбільш інформативним для вивчення діяльності органів державної безпеки в боротьбі з ОУН.

Додатково, значна кількість матеріалів, що стосуються боротьби органів з молодіжним підпіллям ОУН, зберігається у фонді № 16. В цьому фонді зосереджені матеріали таємного діловодства секретаріату НКВС-НКДБ-МВС-МДБ УРСР. Серед цих документів доповідні записки, спецповідомлення та довідки для органів влади та управління УРСР стосовно боротьби органів державної безпеки УРСР проти ОУН. Вони подібні за структурою та змістом до тих, які зберігаються у фонді № 2. Оскільки вся листування з іншими установами та інстанціями прокладалося через секретаріат МДБ, то саме в цьому фонді збереглися копії зазначених документів, оригінали яких відправлялися вище за званням керівникам ЦК КП(б)У та НКВС-НКДБ-МДБ-МВС СРСР [1].

Для вивчення нашої проблеми значний інтерес представляють щоденні, декадні, щомісячні, квартальні та річні звіти та підсумкові документи Управління НКВС-НКДБ-МДБ-МВС щодо подій в боротьбі з ОУН в період з 1944 по 1954

роки. В цих звітах міститься значна кількість інформації щодо розкриття та припинення діяльності організацій ОУН серед молоді. Суттєвою особливістю є те, що ці звіти підписані керівниками радянських органів державної безпеки, і вони включають в себе опис усіх подій, які сталися протягом звітного періоду в західних областях УРСР. Ця інформація включає кількість убитих, арештованих, виселених членів ОУН, і також містить короткі огляди найважливіших інцидентів. За допомогою таких джерел можна визначити, коли та де були припинені молодіжні організації ОУН, а також скласти загальну картину подій протягом певного періоду, охопленого звітом. Однак для отримання більш детальної інформації також необхідно досліджувати інші документи [1; 25; 26].

У фондах № 5 (архівні кримінальні справи на nereабілітованих осіб) та № 6 (архівні кримінальні справи на реабілітованих осіб) зберігаються кількісно значні архівні кримінальні справи проти учасників підпілля ОУН. Найважливішими серед них є справи проти В. Кука, керівника Організації Українських Націоналістів в період 1951-1954 років, і одного з його найближчих помічників, який очолював підпілля ОУН у різних областях України. В своїх показаннях під час допитів вони розповідали про створення та функціонування молодіжних організацій ОУН, з яких самі починали свою націоналістичну діяльність. Оскільки саме ці відомі підпільники мали безпосередній контакт з керівництвом ОУН в 1951-1954 роках, їхні свідчення становлять важливий первинний джерело[1].

Також у цьому ж фонді містяться архівні кримінальні справи стосовно учасників молодіжного підпілля ОУН в місті Києві, а також інших містах України. Оскільки програми "Орлик" і "Олег" були спрямовані на вплив ОУН на молодь, ці організації ОУН формувалися не лише в Києві, але і в інших містах країни. Таким чином, ці документи свідчать про підтримку ідей ОУН серед молодих жителів Центральної та Східної України.

Переважає більшість архівних справ, що стосуються учасників молодіжних організацій ОУН, які були затримані та засуджені до ув'язнення,

зберігаються в архівах Управлінь СБ України Львівської, Тернопільської, Закарпатської, Волинської, Рівненської та Івано-Франківської областей. За найскромнішими оцінками, їх кількість може сягати кількох тисяч справ [1; 25; 26].

Також важливо відзначити, що часто одна кримінальна справа відкривалася проти всіх учасників конкретної організаційної ланки ОУН. У таких справах брали участь не лише один або два учасники ОУН, але значно більше - до кількох десятків осіб. Опираючись на статистиці МДБ, яка містить дані про ліквідацію органами МДБ в Західній Україні лише у 1948 році та першій половині 1949 року 561 молодіжної організації з 6405 учасниками, можна припустити, скільки подібних кримінальних справ було взагалі в період з 1943 по 1954 роки.

Використовуючи матеріали кримінальних справ, можна здобути велику кількість інформації про конкретних учасників молодіжних організацій ОУН та їх розуміння своєї діяльності. Проте слід враховувати, що на достовірність свідчень обвинувачуваних впливав тиск та тортури з боку слідства, і часто вони були змушені надавати самі на себе вину через фізичний та психологічний тиск [1].

Оскільки діяльність молодіжних структур тісно пов'язана з усією іншою діяльністю ОУН, частина документів, що стосується нашої теми, може бути знайдена і в інших частинах справи. Наприклад, в спеціальних повідомленнях про арешти учасників ОУН в селі Почапи Львівської області також було зазначено, що місцева молодіжна організація була придушена. Подібна інформація також міститься в інших документах.

Документи, які стосуються участі молоді в ОУН та виконання програми "Олег", також зберігаються в інших архівах, включаючи Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів військово-освітніх установ України та інші державні архіви різних областей. Багато з цих матеріалів включають агітаційну літературу, листівки та інші

документи, які були спрямовані до молоді та відображали діяльність ОУН з питань приваблення молоді до організації [25; 26].

Особливу увагу варто приділити багатотомним науково-документальним виданням, які є частиною видавництва "Літопис УПА". На кінець грудня 2011 року було опубліковано понад 90 книг в рамках чотирьох серій видання "Літопис УПА". Ці серії включають основну серію, яка складається з 50 томів, нову серію, що має 15 томів, серію "Бібліотека" з 10 томами та серію "Події і люди" з 17 брошур [11]. Перед 1991 роком в Канаді видавалася основна серія, яка містила організаційні документи, звіти, а також різноманітну літературу ОУН та УПА, закордонні джерела про український націоналістичний рух, спогади та інше. Особливу увагу приділяли мемуарами вояків УПА та учасників підпілля ОУН, які емігрували за кордон до 1944 року, а також підпільним документам. Багато з цих матеріалів стосуються діяльності молодіжних структур ОУН.

У 1994 році була розпочата нова серія видання "Літопис УПА" (іноді відома як київська серія), яка видається спільно з Державним комітетом архівів України та Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. Томи цієї серії переважно містять документи з архівів України, зокрема з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), Центрального державного архіву Вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), а також інших обласних архівів Західної України. Наприкінці 2011 року було випущено 7 томів цієї нової серії, які містять інформацію про боротьбу радянської влади з ОУН та УПА в період з 1943 по 1955 рік. Починаючи з 8 тому нової серії, в "Літопис УПА" активно включаються розсекречені документи з фондів Головного державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБ України) [6-10]. Наразі редакція "Літопису УПА" продовжує підготовку нових томів цієї серії, які міститимуть інші раніше неопубліковані документи з українських архівів щодо діяльності молодіжних структур ОУН та УПА. Багато матеріалів, що належать ОУН за період з 1929 по 1954 роки, було опубліковано у збірниках документів, що виходили в діаспорі.

Деякі з цих матеріалів стосуються розширення мережі ОУН з метою залучення української молоді до своєї діяльності. Більшість діаспорних видань містять спогади про безпосередню участь у ОУН та УПА і мають пропагандистський спрямування. Це впливає з того, що багато учасників ОУН та УПА, які опинилися за кордоном, не мали можливості вивозити багато організаційних матеріалів, тому вони замість цього писали спогади. Лише невелика частина дослідників, такі як М. Лебедь, мала доступ до матеріалів, які були доставлені з окупованої України підпільним зв'язком до Західної Європи [11].

Зокрема, важливими є спогади учасників ОУН та інших діаспорних політичних та громадських організацій, які розглядали участь молоді в ОУН. Серед них можна відзначити А. Бедрія, колишнього вояка УПА на Закерзонні, Ю. Борця, засновника та керівника УНРА на Волині, Т. Бульбу-Боровця, О. Воропая, С. Галамая, К. Гіммельрайха, В. Грабенка, П. Дюка, Д. Куп'яка, З. Матлу, С. Мечника, Т. Пелеха, Я. Пришляка, Д. Ребета, Б. Михальчука, М. Савчина, Є. Стахіва та багатьох інших [27-41]. З видань, що побачили світ після 1991 року, виділяються декілька збірників документів, складених В. Сергійчуком [15-18], який використовував матеріали з ЦДАГОУ та ЦДАВОВУ. У цих документах є інформація, що стосується молодіжних організацій ОУН, такі як довідки від МДБ УРСР про участь учнів середніх шкіл в ОУН, статистичні таблиці, документи радянських каральних органів і багато іншого.

Додатково, важливою джерельною інформацією про особи, які приймали участь в молодіжному русі ОУН, є львівське документальне видання "Літопис нескореної України" у двох томах, а також списки громадян, які були вбиті, виселені чи репресовані, що були опубліковані в західних областях України. В цих документах є інформація щодо підпільників ОУН та УПА, включаючи молодь [5].

Також, інформація про участь молоді в ОУН в період з 1941 по 1945 роки міститься у багатотомному збірнику німецьких документів, який склав В. Косик [20]. Це видання містить документи органів влади Німеччини, які були виявлені упорядником під час його довготривалої роботи в архівах ФРН. Деякі згадки про

участь молоді в підпіллі ОУН на території Польщі містяться в документах, опублікованих Ю. Шаповалом [110].

В підсумку, існуюча база джерел для дослідження є досить обширною за обсягом та різноманітністю джерел. Найбільш цінними є документи з ГДА СБ України, оскільки вони надають найбільше інформації про участь молоді в націоналістичному підпіллі. Ці документи включають інструкції та звіти керівників ОУН, листування, особисті записи, навчальну літературу та інше. До цих документів додаються матеріали органів державної безпеки УРСР, а також листування між органами влади УРСР, що стосується розгрому молодіжних структур ОУН. Поза тим, в різних збірниках документів містяться матеріали, що стосуються участі молоді в ОУН.

До 1991 року головними досягненнями у вивченні діяльності ОУН були досягнені вченими української діаспори, спрямовані, перш за все, на увіковічення боротьби ОУН та УПА за незалежну Україну. Значуще місце в цьому відводиться видавництву "Літопис УПА," заснованому в Канаді у 1973 році, яке систематично публікувало документи і матеріали з історії українського визвольного руху.

Об'єктивне дослідження молодіжного націоналістичного руху ОУН стало можливим лише з початку 1990-х років. Після відновлення державної незалежності України важливу роль у вивченні історії ОУН брали наукові інституції, а також Український інститут національної пам'яті, заснований у 2005-2006 роках. Центр досліджень визвольного руху, заснований у 2002 році у Львові, активно долучився до дослідження діяльності ОУН та УПА.

Центр досліджень визвольного руху, заснований у Львові у 2002 році, активно приєднується до вивчення діяльності ОУН і УПА, а також Навчально-науковий центр досліджень Українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [21-23]. Тому в сучасній українській історичній науці важливим завданням є поглиблене дослідження ролі молоді у визвольному русі.

Отже, матеріали щодо участі молоді в ОУН також зберігаються у збірниках документів. Ці документи виразно свідчать про те, що доля української молоді викликала значний інтерес учасників визвольного руху, і останні зробили все можливе, щоб забезпечити належне національне та культурне виховання молоді.

Таким чином, хоча молодіжні структури ОУН і були розгромлені в середині 1950-х років, однак, як засвідчують джерела та наявна історіографічна література, вони зробили свій внесок у боротьбу національно-визвольного руху за створення незалежної Української Держави.

Розділ 2. Молодіжні організації ОУН: організаційна структура та специфіка функціонування (1944-1955 рр.)

2.1.Організаційна структура молодіжних організацій ОУН

Про організаційну структуру та обов'язки учасників молодіжних організацій ОУН в роки Другої світової війни на західноукраїнських землях можна знайти в документі ОУН під назвою "Інструкції для укладу юнацтва", який датований 1943 роком і зберігається у ГДА СБ України. Цей документ, підписаний керівником Юнацтва ОУН під псевдонімом "Я. М." (мабуть, Я. Скасків – "Моряк") [96, с.347], варто ретельніше проаналізувати.

Найменшою організаційною одиницею в Юнацтві було звено (ланка), складене з ланкового та 2 або 3 юнаків. За словами документу, ланка визначалася як "природне середовище, де юнаки формують свої характери та через самовишкол здобувають необхідні знання для майбутніх членів організації" [96, с.348].

Основною формою організаційної діяльності в ланці були сходини (збори), що проводилися щотижня в певний день та час. Ці збори відбувалися за визначеними правилами, з урахуванням принципів конспірації, щоб сторонні не могли здогадатися про існування організації серед молоді.

Сходини мали різні характери, такі як звичайні, святкові тощо. Юнакам на зборах доручали проведення громадської роботи, подавання учбового матеріалу та вивчення ідеологічних основ, таких як національний гімн, марш ОУН "Зродились ми великої години", статут ОУН, Декалог ОУН, 12 прикмет та 44 правила українського націоналіста, а також "Вишколу конспірації".

Порядок проведення сходин включав привітання, перевірку вивченого, звіт юнаків про виконану роботу, обговорення політичних новин та виклад нового матеріалу. Сходини завершувались прощанням, під час якого відбувалась традиційна церемонія з шиком та заклик "Слава Україні!", на що юнаки відповідали "Героям Слава!". Керівник закінчував збори командою "Розхід", оголошуючи їх закінченими [96, с.347].

Цікаво зауважити, що атмосфера на таких зборах, судячи зі спогадів підпільників, була насичена відповідальністю та розумінням, що це не лише розвага або навчання, а підготовка до подальшої боротьби за відновлення власних прав та створення незалежної Української Держави. Групи ланок утворювали станиці, що часто представляли собою сільські молодіжні організації, які в "виконавчих клітинах" організаційної мережі відігравали ключову роль. Вони відповідали за стан юнацтва в селі, враховуючи, що "стан цих поодиноких клітин визначає силу організації в цілому" [96, с.348]. Провід станиці керував юнацтвом та входив до складу проводу станиці ОУН.

Обов'язки проводу були розподілені між його членами, причому станичний виконував найбільш важливу роботу. Він контролював виховання та вишкіл молоді, назначав провідників, перевіряв їхню роботу та відповідав за стан справ на території станиці. Він також розробляв план роботи для ланок на всі сходи та контролював його виконання згідно з інструкціями районного та повітового проводу.

Станичний мав значні організаційні права, включаючи вибір заступника та суспільного референта. Він відповідав за постійний зв'язок юнацтва з провідником станиці, контролював роботу та організував збори ланок для контролю їхньої діяльності. Станичний також брав участь у відборі та прийомі нових членів.

Провідник станиці діяв легально і відповідав за виховання всієї молоді села. Він організував самоосвітні секції, гуртки та спортивні товариства, виконував план роботи з молоддю в селі та контролював дисципліну. Провідник використовував легальні можливості для культурно-освітньої та фізичної роботи з молоддю, утримуючись у постійному зв'язку з організацією.

Ці фігури, разом із заступником станиці, який допомагав у нелегальних справах та контролював кілька ланок, взаємодіяли для виконання різноманітних завдань та підтримували зв'язок із загальною організацією. Ця структура організації Юнацтва вказує на детальну систему управління та координації роботи на різних рівнях. Збори проводу станиці, підрайону, району та повіту

відбувалися регулярно, де звітували та обговорювали роботу провідників та членів організації [96, с.349].

На рівні підрайонної організації, яка включала 3-5 станиць, провід складався з провідника та заступника. Їх завдання включало розробку планів роботи для новостворених станиць, розсилання наказів вищих провідів, контроль над діяльністю ланок та розвиток нових територій.

Районна організація об'єднувала 3-5 підрайонів, кожен з яких мав свій провід. Районний провідник виконував координаційні та керівницькі функції, виправляв кадрові питання та контролював роботу підлеглих.

Повітовий рівень включав 3-4 райони, де на чолі стояв повітовий провід. Його завданням було керування та координація діяльністю підрайонних та районних провідів, проведення навчальних та організаційних зборів, а також збір грошей та звітність [96, с.350].

Різні референти на кожному рівні відповідали за різні аспекти роботи організації, такі як зв'язок з ланками, виховання, вишкіл, та інші. Вони виконували важливі функції для забезпечення ефективної роботи організації на всіх рівнях.

Ця організаційна структура сприяла ефективній координації та контролю над діяльністю молодіжної організації Юнацтва ОУН, сприяючи її поступовому розвитку. Повітовий провідник, так само, як і в районі, віддавав частину своєї уваги легальній роботі з молоддю, керуючи станичними провідниками. Вони працювали з дітьми від дошкільного віку до 21 року, намагаючись охопити їхній вплив усіма доступними засобами. Свою увагу вони приділяли вихованцям дитячих садків, учням середніх шкіл, спортивним товариствам та гурткам, стараючись вплинути на них та залучити до організації. Особливий акцент робився на підготовці хлопців від 15 до 21 року для створення нового активу ОУН. Спільно з виховниками, провідники розробляли місячні плани для гуртків молоді та плани роботи для станичних провідників. Звіти за щомісячною роботою підготовлялися за спеціальним зразком [96, с.349].

Таким чином, в повіті діяли провідники молоді в кожній середній школі, які підпорядковувалися повітовому Юнацтву ОУН або іншим вищим керівникам. У своїх спогадах, М. Савчин згадує своє призначення провідницею юначок у Львівській торговельній школі у 1941 році, де її провідницею була Ірина Савицька – “Бистра”, одна з найактивніших юначок у місті Львові [40. с.42].

Округа Юнацтва включала 3-6 повітів, і окружний провід складався з провідника та організаційного референта, який був заступником провідника. Провідник відповідав за стан Юнацтва в своєму окрузі та брав участь в роботі окружного проводу ОУН. Організаційний референт володів усім, пов'язаним із мережею юнаків, дбав про розширення Юнацтва на нові території та співпрацював із провідниками в розташуванні людей на керівних посадах.

Кілька окружних проводів об'єднувалися в обласний провід, а обласний провід, у свою чергу, в крайовий провід. Вони включали провідника, двох референтів - вишкільного та організаційного, і керували діяльністю Юнацтва на всій території краю [96, с.351].

Успіх мережі Юнацтва ОУН залежав від конспірації та дисципліни в їхніх лавах, наявності достатнього матеріального та технічного забезпечення, а також нормального функціонування зв'язку. Людський фактор, зокрема, взаємини між провідниками різного рівня та їхніми заступниками та помічниками, також відігравав суттєву роль у досягненні мети - ефективної роботи підпілля з молоддю. Для того, щоб приєднатися до Юнацтва, необхідно було пройти обов'язкову перевірку та здати іспит. Зазвичай цю перевірку провідники станиць, підрайонів та районів або Служба Безпеки ОУН виконували. Вони збирали детальну інформацію про кандидата, включаючи походження, біографію та характер, та перевіряли, чи не є він агентом ворожої сторони. ОУН вживала ці заходи для уникнення проникнення розвідників та агентів в свої лави. Співробітники Служби Безпеки ОУН ретельно вивчали документи кандидата та проводили опитування його знайомих та друзів. Це забезпечувало керівництву Юнацтва достатньо інформації про нового члена на момент його

вступу, дозволяючи визначити йому відповідну роль. Тривалість перевірки може варіюватися від короткого до декількох місяців, залежно від конкретної ситуації кандидата [96, с.349]. Щодо вступного іспиту, його проводили для визначення готовності юнака приєднатися до Юнацтва. Під час іспиту оцінювалася активна участь у суспільній роботі, засвоєння практичних навичок, фізична підготовка, висока моральність, а також знання навколишньої місцевості. Після успішного складання іспиту, юнаки отримували схвальні відзначення за важливі види роботи в організації.

Навчання в Юнацтві включало два етапи - вищу школу 1-го та 2-го ступеня, а також існували додаткові вишколи з окремими програмами для кожної. Після завершення курсу юнаки складали іспит, який оцінювався виховником чи уповноваженим інструктором. Оцінка визначалася на основі рівня теоретичних та практичних знань, вміння виконувати роботу в організації та загальної відзначення за роботу.

Після успішного проходження навчального курсу та складання іспитів юнаки повинні були скласти присягу. – “Приречення Юнака (Юначки)” такого змісту:

“Честю моєю, на славу полеглих Героїв, на кров їх святу пролиту за рідну мою українську землю, перед маєстатом моєї Батьківщини – України, присягаю:

Усіма силами і ціною власного життя буду боротися за суверенність і могутність Української Держави.

Серцем моїм та всією своєю істотою визнаю: що єдина Українська Національна Революція дасть силу, славу і велич моєму народові.

Вірно аж до загину я видержу на шляху боротьби за здобуття могутньої Національної Української Держави

Зі шляху Української Національної Революції ніхто й ніщо мене не зверне, ані труди, ані перешкоди, ані смерть. Я виконуватиму без озову і карно всі накази проводу ОУН.

Слава Україні! Героям Слава!” [96, с.339].

Ефективне функціонування організації визначалося правильним звітуванням, яке надавало керівництву точні дані про стан та діяльність Юнацтва на їхній території. За допомогою звітів та перевірок аналізувалося загальне становище організації, виявлялись недоліки та визначались можливості для поліпшення та активізації роботи серед молоді.

Щодо складання письмових звітів, для цього були встановлені стандартні форми, які включали три частини: характеристика території, частини А та Б. Інструкції Проводу ОУН накладали вимоги щодо дотримання порядку складання звітів провідниками на всіх рівнях, оскільки звіт був ключовим документом для оцінки діяльності провідника та його підлеглих. Подання недостовірної інформації чи недостатньо обгрунтованих звітів підлягало суворій відповідальності.

У характеристиці території подавалася "докладна картина області", включаючи населення, список міст і сіл, чисельність ОУН та її прихильників, думки щодо можливостей розвитку роботи і т. д. Ці різнобічні узагальнені відомості надавали засновникам можливість робити висновки і розробляти стратегії дій [96, с.87].

Підлягали затвердженню також строки подання звітів до керівництва. Станичний звітував підрайонному провіднику щотижня, підрайонний районному двічі на місяць, а районний повітовому провіднику, який, в свою чергу, звітував обласному провіднику раз на місяць. Збережені звіти, такі як звіт Юнацтва ОУН повіту "Карпати", містили деталізовану інформацію про заняття юнаків. Основний фокус був спрямований на вивчення історії України, української літератури, ідеологічного навчання, фізичної підготовки, конспірації та місцевого орієнтування. Організаційна діяльність Юнацтва приділяла особливу увагу вивченню та суворому дотриманню принципів конспірації. Навчання проводилося через підпільне видання ОУН "Пашні буряки" та інші аналогічні джерела, в яких були визначені основні принципи конспірації, спрямовані на допомогу підпільникам у важких умовах ворожої окупації [96, с.81]. Деякі з цих принципів включають:

1. Учасникам молодіжних організацій ОУН заборонено використовувати свої справжні імена, адреси та інші особисті дані, замість чого вони використовували псевдоніми.

2. При вступі до лав Юнацтва новий учасник отримував власний псевдонім, який був відомий лише тим, хто працював безпосередньо з ним, а він сам приховував його від інших. Члени ОУН могли використовувати кілька псевдонімів для спілкування з різними людьми.

3. Згідно з декалогом ОУН, обговорення організаційної роботи не проводилося серед незнайомих людей [65, с.234].

Ця система конспірації була важливою для підпільників, допомагаючи їм уникнути виявлення їхньої діяльності. Однак через недосвідченість та запальність молодих учасників, вони не завжди дотримувалися конспіративних принципів, що хвилювало провідників підпілля. В окремих випадках, через неконспіративні дії, інформація про діяльність підпільників ставала відомою владі. Також, недосконала конспірація сприяла тому, що німецька влада, на відміну від радянської, не могла ефективно контролювати населення через незнання мови та інші обставини війни, що дозволяло деяким підпільникам вести неконспіративну діяльність. У 1944 році це призвело до швидкого виявлення учасників підпілля ОУН радянською владою. Для діяльності молодіжних організацій ОУН було особливо важливим мати значну кількість літератури, зокрема виховної. Інструкція щодо створення Юнацтва ОУН рекомендувала при кожній станиці створювати бібліотеку, яка містила б найважливіші видання ОУН, такі як "Катехізіс," постанови 1-го Конгресу та 2-го Збору ОУН, 44 правила українського націоналіста, 12 прикмет характеру українського націоналіста, усі номери журналу "Юнак," "Бюлетень" ОУН, а також інші політичні видання по одному примірнику [13, с.296].

До бібліотеки також долучалися книги з історії, літератури та географії України, а також видання "Червона калина," "Самоосвітник," "Вісник," "Дешева книга" та інші матеріали, необхідні для навчання. Література гравала важливу пропагандистську роль у залученні нових учасників до молодіжних організацій.

Відповідальність за зберігання нелегальної літератури покладалася на кожного члена організації, оскільки за правилами ОУН приватної власності на організаційну літературу не існувало.

У повітовому проводі ОУН формувалася ще більша бібліотека, що включала в себе військові та навчальні книги, написані різними мовами. Технічна ланка, яка включала провідника, друкарку та працівників на цикльостилі або іншій техніці, відповідала за виготовлення необхідної літератури для округи. Якість роботи цієї ланки безпосередньо впливала на забезпечення літературою на всіх рівнях організації. Оскільки ОУН не мала можливостей для налагодження телефонного та радіозв'язку на всіх рівнях, починаючи від станиці і завершуючи найвищими організаційними рівнями, всі керівники використовували кур'єрів та зв'язкових з числа членів ОУН, через яких передавали пошту один одному. Правила кур'єрів були чітко визначені інструкціями ОУН, і їх дотримання строго контролювалося, оскільки помилка при зв'язку могла коштувати життя підпільників.

Для зв'язку будь-якого проводу з нижчою організаційною ланкою використовувався один кур'єр, з вищою - два. Усі зв'язкові підлягали головному зв'язковому округу, який був відповідальний за стан зв'язку перед провідником округу ОУН. Усі кур'єри та зв'язкові отримували навчання з конспірації та методів зв'язку, визначалися "штафетні шляхи," які були особливо законспіровані від ворога, впроваджувалися "мертві пункти" і т. д. [82, с.94] Багато організаційних справ залагоджувалося між провідниками саме через листування поштою, без особистих зустрічей.

Окремі правила зустрічей були розроблені для вирішення не надто серйозних справ, які не вимагали надзвичайних заходів. У Юнацтві ОУН більшість справ в низових клітинах організації залагоджувалися усно. Створені спеціальні конспіративні вишколи, в яких пояснювалося про порядок особистих зустрічей та заходи безпеки під час їх проведення. Щодо серйозних зустрічей між провідниками, то вони проводилися виключно з найсуворішим дотриманням правил конспірації. У зв'язку з трудовими умовами, використання

радіозв'язку в ОУН було обмеженим. Є дані про його використання лише в окремих випадках, головним чином для зв'язку між керівниками підпілля та закордонними націоналістичними центрами [82, с.95]. Для контролю над діяльністю Юнацтва, керівні проводи ОУН проводили перевірки, які включали звичайні, слідчі і генеральні.

Звичайні перевірки застосовувались в нижчих ланках організації, рівнем до повіту. Постійні члени проводу станиці або району відвідували ланки, спостерігали за ходом навчання, перевіряли знання матеріалу і практичну діяльність юнаків. Залежно від результатів, надавалися рекомендації для покращення роботи.

Слідчі перевірки проводилися для виявлення причин невдач у будь-якій галузі організаційної діяльності. Вищий провід ОУН надавав своїм членам повноваження та направляв їх для розслідування. СБ ОУН також може було залучати до організаційного слідства [12, с.113].

Генеральні перевірки виконували члени повітових і вищих проводів, починаючи з повіту. Наприклад, член окружного проводу починав перевірку з повіту, отримуючи докладний звіт від повітового провідника. Такий контроль поширювався на райони та ланки, забезпечуючи ефективність роботи [82, с.96].

Також слід відзначити диференційований підхід ОУН до різних вікових категорій молоді та їхнього місця проживання. Особливу увагу приділялося роботі в містах, де підпільна діяльність була ускладнена діями МДБ в умовах нового режиму. Важливою складовою роботи в містах була агітація, яка проводилася конспіративно через присутність МДБ та обмеженість зборів.

Робота з різними віковими групами та міською молоддю вимагала адаптації під різні умови та позиції влади. У зв'язку з важкими умовами, радіозв'язок в ОУН не отримав широкого застосування. Є відомості про його використання лише у окремих випадках, головним чином для зв'язку між керівниками підпілля та закордонними націоналістичними центрами.

Для забезпечення контролю над діяльністю Юнацтва, керівні органи ОУН, виходячи зі станиці, регулярно проводили різноманітні перевірки. Ці перевірки включали звичайні, слідчі та генеральні види [68, с.206].

Звичайні перевірки здійснювались на нижчих рівнях організації, до повіту. Постійні члени проводу станиці чи району приходили на збори ланки, спостерігали за ходом навчання, перевіряли знання та практичну діяльність юнаків. Це включало в себе перевірку останнього пройденого матеріалу та практичних навичок, а в залежності від відповідей надавались рекомендації щодо покращення роботи.

Слідчі перевірки використовувались тоді, коли було необхідно визначити причини невдач у будь-якій сфері організаційної діяльності. Вищий провід ОУН надавав своїм членам відповідні повноваження та направляв їх для виявлення причин. Крім того, СБ ОУН здійснювала організаційне слідство, перевіряючи кадри та виявляючи агентурну діяльність, що регламентувалася відповідними інструкціями та наказами [50, с.385].

Генеральні перевірки виконувались членами повітових та вищих проводів. Наприклад, якщо член окружного проводу проводив перевірку, він розпочинав її з повіту. Повітовий провідник подавав докладний звіт про свою територію, і після цього посадовець з окружного проводу продовжував контроль у районі, супроводжуваний повітовим Юнацтва. Районний провідник в подальшому представляв звіт, а проводилося докладне вивчення діяльності підлеглих ланок, дотримуючись того ж самого принципу. Особливо слід відзначити, що ОУН визначила і реалізувала різнобічний підхід до роботи з різними віковими групами молоді: дітьми дошкільного віку, школярами, дорослими, а також залежно від місця проживання – в містах та селах. Це пояснювалося усвідомленням того, що у містах умови праці були зовсім іншими, ніж у селах, а для дітей дошкільного віку були цікаві зовсім різні розмови та книги, порівняно з підлітками, наприклад. Для кожної вікової категорії затверджувались відповідні інструкції.

Оскільки вище вже було згадано про організацію та методи роботи ОУН серед сільської молоді, важливо звернутися до більш детального аналізу роботи ОУН в містах. Керівники ОУН серед міської молоді в своїх інструкціях виділяли такі групи:

- 1) Робітничу молодь.
- 2) Учні середніх шкіл та вищих навчальних закладів (майбутню інтелігенцію та керівників).
- 3) Молодь, яка прибула на навчання зі східноукраїнських земель [68, с.207].

Робота ОУН у містах мала свою специфіку, яка обумовлена була значно міцнішим становищем влади. Це було пояснене тим, що міста відразу після приходу як німецьких, так і радянських військ були під контролем ворога, і в них установилася нова влада. Зокрема це стосувалося періоду після 1943 року. У сільській місцевості УПА тримала під контролем ситуацію протягом тривалого часу, заважаючи комуністам здійснювати свою політику, тоді як в містах органи НКДБ практично відразу розпочали заходи з метою зміцнення режиму та виявлення антирадянськи налаштованих осіб. Внаслідок цього більша частина молоді опинилася під сильним впливом нового режиму, приєднуючись до піонерських та комсомольських організацій і постійно, не без успіху, піддавалася комуністичній агітації. Треба також враховувати, що ОУН традиційно вважалася переважно сільською організацією, і часто в містах вона мала обмежений вплив, що ускладнювало її роботу там [98, с.315].

У містах агітаційна робота проводилася дуже конспіративно через активну діяльність та велику кількість агентів МДБ. Збори проводилися серед перевірених осіб, з дотриманням необхідних заходів конспірації, і вони були обмеженими. Розповсюдження підпільних друкованих видань мало велике значення. Молодим людям рекомендували постачати літературу, яка відповідала їхнім інтересам та соціальному статусу, таким чином, робітникам надавали літературу з поясненням економічного гніту працюючих у СРСР, студентам – наукові твори з аналізом стану в Україні, східним українцям – історію України

та сутність більшовицької політики тощо. Особлива увага приділялася впливу на шкільну молодь, яка мала стати новими членами ОУН. Отже, після проведення організаційної дискусії у післявоєнні роки і після ліквідації структур Юнацтва ОУН, члени Проводу ОУН розробили та впроваджували нову програму під назвою "Олег" з метою збереження впливу на молодь. Очевидно, її головними авторами слід вважати Р. Шухевича, В. Кука, О. Гасина, П. Федуна та інших керівників підпілля [65, с.237]. Ця програма функціонувала паралельно з іншими двома програмами підпілля: "Орлик" (спрямованою на поширення ідей та впливу ОУН на Схід України) та "Дажбог" (спрямованою на збереження кадрів ОУН). Основні завдання програми "Олег" включали:

- 1) Відбір кандидатів із серед молоді для вступу в ОУН та індивідуальної роботи з ними;
- 2) Створення мережі молодих симпатиків (прихильників) ОУН, які законно перебували, для виконання різноманітних завдань;
- 3) Впровадження нових форм і методів роботи з юнаками, що гарантували конспіративність у діяльності та інші аспекти [82, с.106].

Також було розроблено низку інструкцій, в яких надавалися вказівки керівникам організаційних ланок стосовно їхньої роботи у юнацькому середовищі. В цих інструкціях визначалися нові принципи організації юнацької мережі ОУН та залучених симпатиків серед всієї молоді. Корекції в роботі з молоддю продовжувалися і надалі. Наприклад, у літі 1949 року керівник ЗЧ ОУН С. Бандера вислав листа з Мюнхена кур'єрами до керівника підпілля ОУН в Україні Р. Шухевича, в якому наголошувалося на важливості збереження та розвитку мережі ОУН, навіть якщо вона менша за чисельністю, але територіально всеохоплююча. Зазначалося, що основними сферами, які потрібно проникнути своїм впливом, є армія, колгоспна система, робітничі центри, молодь та школи. Спрямовано на інспірацію, організацію та матеріальне забезпечення виникнення націоналістичних настроїв в цих сферах, уникаючи формальної організації цих процесів.

Світло на деталі впровадження програми "Олег" в життя проливають свідчення керівників ОУН, які після їхнього затримання подавали органи державної безпеки УРСР [82, с.107].

Керівник Станиславівського окружного проводу ОУН П. Іванишин – "Курява" – роз'яснював, що програма "Олег" покликана впливати на створення легальних кадрів ОУН на території різних проводів. Ця робота здійснювалася районними та підрайонними проводами під контролем окружних проводів. Планувалося створення легальної мережі для майбутнього підпілля ОУН та проведення окремих заходів через цих кадрів у містах і селах. Заходи цілеспрямовано орієнтовані на соціально-продуктивну молодь, таких як агрономи, інженери, трактористи, механіки, кваліфіковані робітники, колгоспники і офіцери.

Згідно з вказівками Бандери, кандидати мали відповідати вимогам бути вольовими та рішучими, мати нахил до роботи в ОУН, дотримуватися необхідної конспірації та не мати зв'язків з МДБ або раніше не заарештовуватися цими органами за антирадянську діяльність. Кандидатури в легальну мережу ОУН підбирали районні та підрайонні проводи, референти СБ ОУН та пропаганди, а в окремих випадках і керівники кущових проводів. Особи, які були залучені в селах, проходять кандидатський стаж тривалістю 6 місяців, у містах - 1 рік. Цей стаж розподіляється на два періоди: для сільських мешканців - по 2 та 4 місяці, для міських - по 4 та 8 місяців [12, с.113]. Першого періоду використовується для перевірки вольових якостей кандидата, виконання ним завдань з розповсюдження листівок, підпалу клубів, комбайнів, колгоспів тощо. У цей час родичі та оточення кандидата перевіряються окружною референтурою СБ або за її дорученням СБ надрайонних проводів, вивчаються його можливості для подальшого використання в інших завданнях.

Другий період кандидатського стажу включає навчання та виховання в дусі націоналістичних ідеалів, забезпечення літературою та контролем за її засвоєнням. Після цього від завербованого береться присяга на вірність ОУН, і він стає повноцінним учасником організації. Такий легальник не вступає в

зв'язок з іншими особами, але регулярно зустрічається з уповноваженим від проводу ОУН, виконуючи його вказівки. Під час кандидатського стажу такі особи отримують псевдоніми. Крім того, окремим особам доручається виконувати терористичні акти протягом цього періоду.

Як свідчать арештованій керівник Ново-Яричівського (або Жовківського) надрайонного проводу ОУН Р. Щепанський - "Буй-Тура", ціллю підпілля ОУН було залучення молоді на свій бік шляхом проведення серед неї антирадянської націоналістичної роботи [7, с.165]. Юнацька мережа створювалася з молоді від 16 до 22 років, яка проживає легально. Підпілля орієнтувалося на індивідуальну роботу з юнаками з метою забезпечення конспірації та уникнення зв'язку між ними. Учасники юнацької мережі ОУН використовувалися як інформатори для збору даних, проводили купівлю та розповсюдження продуктів харчування, а також розповсюджували оунівську літературу та листівки. Отже, з аналізу документів стає очевидним, що форми організаційної діяльності підпілля з молоддю відчували значні зміни. Проте сама активність молоді мала багато спільного з періодом 1941-1944 років. Основними напрямками діяльності учасників молодіжних організацій у 1945-1954 роках були:

- 1) Розповсюдження літератури, листівок та інших друкованих матеріалів ОУН серед населення та, іноді, їх власноручне друкування;
- 2) Усна антирадянська агітація серед населення у різних формах (бесіди, збори, обговорення та інше);
- 3) Здійснення терористичних актів проти радянських активістів і представників влади;
- 4) Вивчення історії та географії України за допомогою підпільної літератури та загальне підвищення свого освітнього рівня;
- 5) Робота зі збору інформації, яка цікавила ОУН.
- 6) Виконання різних завдань від керівників ОУН (доставка їжі, підготовка тимчасових укриттів, ремонт одягу і так далі);
- 7) Підготовка до участі у збройній боротьбі та інші аспекти [96. с.367].

Найбільшою загрозою для молодіжних організацій ОУН були агенти органів МДБ, які проникали в такі організації та потім видавали їх учасників радянським органам влади. У 1950 році керівник Проводу ОУН в Україні В. Кук висловився у листі до керівника Крайового проводу ОУН на ПЗУЗ В. Галаси: "Більшовики, знаючи про нашу роботу серед молоді, роблять все можливе, щоб у випадку включення молоді до організації долучити до нас свою агентуру. Для цього вони підготували ряд молодих студентів і учнів середніх класів. Практично скрізь ми стикаємося з провокаційними (якби самостійними) організаціями у різних формах. Ці організації наймають кваліфікованих агентів, іноді через осіб, пов'язаних з нашим підпіллям. Вони одержують літературу, виконують різні завдання і так далі. Потім, після деякого часу роботи такого агента, учасників організації арештовують, а головні агенти уникають покарання, втікаючи в підпілля. Найбільша небезпека полягає у тому, що це все виконується досить витончено та тривалий час" [96. с.368]. Проте, навіть при переслідуванні соціалістичною владою, молодь активно формувала нові організації, і ОУН продовжувала взаємодіяти з молоддю. Навіть з урахуванням тиску, існували нові форми опору. Молодь вмішувалася в комсомольські, колгоспні, і навіть партійні та радянські структури, де виконувала завдання ОУН, такі як розповсюдження антирадянської агітації, саботаж, і збір необхідної інформації тощо. Це сприяло швидкому поширенню ідей ОУН, тоді як ідеологічний вплив радянської влади на молоде покоління до певної міри обмежувався.

Згаданий вище Р. Щепанський, доповідаючи про діяльність юнаків ОУН в рамках радянської армії, комсомолу та шкіл фабрично-заводського навчання (ФЗН), куди молодь вирушала для працевлаштування, зазначив: "Згідно з інструкцією, яку я отримав від керівника Рава-Руського окружного проводу ОУН М. Шульгана - "Білоуса" у 1950 році, учасники молодіжної юнацької мережі ОУН, які потрапляли до радянської армії, повинні були виконувати такі завдання:

1) Здобувати авторитет серед військовослужбовців, підбирати однодумців, але утримуватися від антирадянської агітації та не проявляти своєї приналежності до ОУН. У разі військових дій вести антирадянську пропаганду серед військовослужбовців, підштовхувати їх до дезертирства та переходу на бік ворога;

2) У разі війни юнаки повинні дезертувати з радянської армії на бік ворога, після чого вступити до українських націоналістичних формувань, таких як легіони і т. п., або приєднатися до діючих загонів для ведення збройної боротьби проти радянської влади;

3) Ті, хто отримує навчання в ФЗН, ВНЗ та інших навчальних закладах, повинні визначити собі авторитет серед оточення (особливо українського), отримати фахові навички і займатися збором даних, які цікавлять підпілля ОУН стосовно радянських активістів та осіб, які підозрюються у зв'язках з органами МДБ - МВС;

4) Учасники юнацької мережі, які є членами комсомольської організації, діляться на дві категорії: перші повинні активно брати участь у всіх заходах радянської влади та показувати себе з кращого боку з метою просування по службі та використання подальших можливостей для оунівської діяльності, другі повинні не виконувати комсомольських доручень, відвідувати церкву, не сплачувати внески, щоб їх виключили з комсомолу..." [82, с.106]. Активна українська молодь, яка вступала в школи ФЗН та ремісничі училища, розглядалася як дешева робоча сила, що була примушеною для відбудови країни після війни. У багатьох закладах не було відповідних умов для життя та праці, а оплата праці залишалася неприйнятною. Така ситуація спричиняла обурення серед молоді, включаючи представників західних областей УРСР, і призводила до того, що багато юнаків виходило з навчання або саботувало роботу. Дані свідчать про низьку ефективність використання молоді в школах ФЗН, оскільки з 217,912 осіб, призваних у 1948 році до ФЗН та ремісничих училищ УРСР, 32,871 особа дезертувала.

Багато учнів ФЗН та ремісничих училищ виявили чутливість до агітації ОУН. Хоча немає конкретних даних про тих, хто пізніше приєднався до ОУН серед учнів-втікачів, існують всі підстави вважати, що це траплялося.

Члени ОУН продовжували активну виховну роботу серед молоді в період з 1945 по 1954 роки. В інструкції "Надрайонним провідникам для виконання", від 12 листопада 1945 р., пункти 6 та 7 повністю присвячені аналізу перспектив роботи ОУН з молоддю. Згідно із зазначеним, підпілля ОУН слід щоденно впливати на українську молодь, залучати її до своєї діяльності, розпочинаючи з перших класів школи. Така стратегія сприяла поширенню ідей ОУН серед молоді та, за логікою інструкції, забезпечувала постійне забезпечення новими прихильниками. Таким чином, підпілля ОУН поклало основні надії на залучення молоді до своїх рядів, особливо в сільських областях України. З певних документів ОУН і органів МДБ можна зрозуміти, що підпілля забороняло створення організацій серед учнів середніх шкіл, особливо старшокласників, щоб не викладати їх на ризик від репресій МДБ. З цього можна зробити висновок, що керівники ОУН не могли остаточно вирішити, чи слід створювати легальні організації молоді [96, с.379]. З одного боку, вони вважали, що такі організації можуть бути виявлені радянськими каральними органами, що ставило українську молодь під значну небезпеку. З іншого боку, вони стояли перед завданням забезпечити поповнення рядів ОУН молоддю, оскільки багато досвідчених членів Організації гинули. У результаті на кожній території, де діяло підпілля, робота з молоддю набувала різних форм, які, на думку підпільників, могли призвести до найбільш ефективних результатів.

Рішення про виховання молоді та впровадження програми "Олег" протягом другої половини 1940-х років поступово втілювалися в життя. Зазначено, що керівники ОУН закликали працювати з перспективною молоддю, яка мала не менше 7 класів освіти, і особливо зі студентами. Наприклад, у травні 1949 року в с. Раковець Тернопільської області створена молодіжна організація за дорученням керівника куща "Рога". Її члени збирали гроші та продукти для ОУН, розповсюджували листівки, купували та приховували зброю

(1 станковий та 3 ручні кулемети, 4 гвинтівки та понад 1000 патронів) [11, с.204].

У деяких випадках молодіжні організації виникали стихійно і не мали прямого зв'язку з ОУН, але фактично повністю підтримували її погляди. Тим не менше їхні учасники були добре освічені про підпілля та таємно читали відповідну літературу. Часто вони намагалися встановити контакт з ОУН для спільної діяльності. Якщо юнак був розшифрований органами державної безпеки з метою збереження його для організації, керівники ОУН вказували йому виконати конкретну акцію, таку як теракт, перед тим як приєднатися до підпілля. Найперспективніших юнаків після певного часу також можливо було залучити до бойовиків, а іноді самі керівники ОУН вимагали від юнака скоїти теракт, щоб підтвердити свою відданість організації, обіцяючи одразу взяти його до підпілля. Наприклад, у селі Вівня Дрогобицької області 31 березня 1949 року член ЛКСМУ Мартинишин вбив місцеву мешканку, яку підозрювали у зв'язках з органами МДБ, після чого негайно приєднався до підпілля, з яким довго підтримував зв'язок [11, с. 147].

Статистика підтверджує, що програма "Олег" мала свої результати. Лише протягом 1948 року та першої половини 1949 року в Україні було виявлено та ліквідовано 575 молодіжних організацій та націоналістичних груп, у західних областях - 561, а у східних - 14. За цей самий період було заарештовано 6 593 учасників цих організацій віком до 25 років, з яких 6 405 - у західних областях та 188 - у східних. Згідно із звітами МДБ УРСР, протягом періоду з 1 січня по 1 червня 1950 року у сільських школах та інших навчальних закладах Станіславської області виявлено понад 100 націоналістичних організацій, арештовано 700 активних учасників ОУН. Ці організації включали 84 студентів ВНЗ та шкіл, 53 вчителі та 35 членів ВЛКСМ [8, с.216].

В травні-червні 1950 року за даними органів МДБ західних областей УРСР виявлено та ліквідовано 83 організації та групи ОУН. Їхні учасники проживали легально (29 у травні та 54 у червні), загалом 546 осіб.

В період з 1 січня 1950 року по 1 жовтня 1951 року за даними МДБ УРСР на нелегальне становище в підпілля перейшло 487 осіб, з яких 252 були у віці 17-20 років, а 195 - у віці 20-25 років. Тільки 40 нових учасників ОУН були старшими за 25 років.

Таким чином, у 1950-1951 роках в основному в підпілля ОУН потрапила молодь у віці 17-25 років, що, ймовірно, була підготовлена відповідно до програми "Олег". Певні молодіжні групи продовжували активну діяльність.

2.2. Молодіжні організації ОУН на українських теренах 1944-1955 р.

Для більш детального розгляду їхніх дій розглянемо конкретні приклади.

5 липня 1946 року секретар Львівського обкому КП(б)У Грушецький повідомив ЦК КП(б)У про "Ліквідацію юнацької Організації Українських Націоналістів "Юнаки" у Львівській області" [8, с.75]. Зазначалося, що в лютому 1946 року органи МДБ УРСР виявили та заарештували членів молодіжної організації "Юнаки" в м. Львові, які були уродженцями села Ременів Львівської області. Інтересно, що виявлення організації вдалося завдяки завербованому учаснику, агентові "Чорному", який зізнався, що "Юнаки" було створено у 1944 році учасниками УПА.

Після отримання цієї інформації транспортний відділ МДБ Львівської залізниці спочатку арештував 8 учасників "Юнаків", а потім, на основі їхніх зізнань, ще 16 осіб.

Дії учасників цієї молодіжної організації полягали в основному в вихованні молоді в націоналістичному або національному дусі та готовності до вступу до озброєних загонів УПА. Судове слідство встановило, що учасники "Юнаків" вивчали правила, заповіді та ідеологію українських націоналістів. З 1945 року вони укладали контакти з підрозділом УПА, який діяв у Ново-Яричівському районі. Ці дії підпадали під статтю 54 Кримінального кодексу УРСР, за якою передбачалася висока кара - не менше 10 років виправно-трудових таборів.

Документи також підтверджують активну участь молоді в терористичних актах проти представників радянської адміністрації. Свідчення учасника "Юнаків" В. Ковалишина, народженого у 1930 році, показували, що всі члени організації мали вогнепальну зброю та брали участь у нападах на військові гарнізони, партактив та винищувальні батальйони. Зокрема, вони брали участь у нападі на бійців винищувального батальйону та військову частину у с. Звертів Львівської області у зиму 1945 року. Також вони разом з УПА захопили та вбили особу, яку підозрювали в зв'язках з органами МВС та МДБ, у с. Вислобоки у травні 1945 року. Учасники "Юнаків" Кіх та Мельник, за вказівкою УПА, приїхали в с. Ременів і вказували місце проживання осіб, які були призначені для ліквідації підпіллям, внаслідок чого 7 листопада 1945 року було вбито 10 активістів [11, с.305]. Ще одну молодіжну групу ліквідували у селі Сілець Велико-Мостівського району Львівської області, яка складалася з 5 учнів місцевої середньої школи. Цю організацію очолював Ю. Сагайдак, народжений у 1928 році, який раніше служив у складі УПА та був частинкою боївки ОУН "Дороша". У 1946 році він, за завданням підпілля ОУН, увійшов в 10-й клас Сілецької середньої школи, де створив націоналістичну групу. Учасники цієї групи поширювали листівки та брали участь у терактах проти представників радянської влади. Наприклад, за його завданням один із учасників, М. Семенишин, поранив пістолетом завідуючого плановим відділом Велико-Мостівського райвиконкому та вчителя Сілецької середньої школи .

Інші члени організації, такі як Мельничук, Ройко та Шоняк, були членами Юнацтва ОУН з 1946 року і, за завданням підпілля, виконували різні функції, такі як зв'язкові, розвідники та розповсюдження листівок ОУН серед населення[50, с.385]. Хоча в документах стверджується, що вони активно готувалися до терористичних актів проти представників радянсько-партійних органів у районі, ці наміри були підтвержені лише особистими зізнаннями обвинувачених.

Активна участь української молоді в підпіллі ОУН була помічена радянськими керівниками. Секретар Львівського обкому КП(б)У Грушецький І.

оцінив причини масового створення молодіжних націоналістичних організацій на всій території Західної України, вважаючи, що "прагнення до створення молодіжних націоналістичних організацій пояснюється тим, що українсько-німецькі націоналісти, втративши будь-який вплив серед дорослого населення області, намагаються вербувати молодь, яка не має ще достатнього досвіду та легше піддається оунівській демагогії, і тому засилають в учбові заклади своїх агентів" [9, с.301]. Цікавою є записка відповідального організатора управління кадрів ЦК КП(б)У І. Пересаценка для М. Хрущова про діяльність ОУН та заходи боротьби з нею в Тернопільській області, яка датується 22 квітня 1948 р. У цьому документі він зафіксував, що підпілля ОУН приділяло значну увагу роботі серед молоді та інтелігенції, зокрема, масове поширення листівок проти комсомольських та піонерських організацій набуло масового характеру. Учасники підпілля особисто відвідували дітей-піонерів та їхніх батьків, роз'яснюючи антиукраїнську суть цих організацій. Як результат, багато учнів, що отримали відвідування від учасників ОУН, виходили зі складу піонерських та комсомольських організацій. Наприклад, керівник пропаганди Копичинського району ОУН під псевдонімом "ХП-100" в січні 1948 р. особисто відвідував дітей-піонерів та їхніх батьків і досяг того, що вони залишали комсомол. Він вказав підпільникам проводити подібну роботу в усьому своєму районі.

І. Пересаценка також зафіксував, що учасники ОУН закликали молодь, яка навчалася в ремісничих школах, дезертувати з них і приєднатися до боротьби за створення Самостійної України. Щодо комсомольського молодіжного активу Тернопільської області, який на той час складався з 1 455 комсомольських організацій та 15 584 учасників, то, за словами автора, часто його робота була незадовільною, а вплив на всю молодь недостатнім [8, с.415]. Ймовірно, це пояснюється тим, що комсомол створювався під примусом, і, отже, його учасники не виявляли великого бажання активно працювати, були пасивними і, можливо, усвідомлювали неможливість поліпшення радянського устрою, спрямовуючись на вирішення власних щоденних проблем. У звіті

Рівненського обкому партії до секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова "Про результати припинення діяльності оунівських банд на території Рівненської області за липень 1948 р." від 8 липня 1948 р. відзначаються три випадки викриття учасників молодіжних організацій ОУН.

У травні 1948 р. в місті Гоща, райцентрі, органи МДБ виявили та припинили діяльність молодіжної організації ОУН, яку створив референт СБ краєвого проводу ОУН "Одеса" С. Титко, відомий під псевдонімом "Роман". До її складу входили учні 9-10 класів Гощанської середньої школи, народжені у 1929-1930 рр. – М. Суконник, М. Наумець, М. Юрець, Г. Карп'юк, а також студенти Н. Жигальський та І. Велігурський. О. Гордійчук, відомий під псевдонімом "Остап", виступав керівником цієї організації [16, с.304].

Арештовані члени організації зізналися, що основні завдання, поставлені перед ними референтом СБ краєвого проводу ОУН "Одеса" С. Титком – "Романом", включали:

- а) збір відомостей про ситуацію в районі та наявність осіб 1928-1929 рр. народження, інформації про економічний і суспільно-політичний стан;
- б) встановлення місць проживання працівників радянського партактиву;
- в) поширення серед населення антирадянських листівок та літератури, надрукованої у підпільній друкарні краєвого проводу "Одеса";
- г) вивчення антирадянської літератури, тобто видань ОУН;
- д) залучення нових учасників до організації [16, с.305].

Учасників цієї молодіжної організації було засуджено на різні строки покарання. Ще одним ілюстративним прикладом, який розкриває характер діяльності патріотично налаштованої української молоді, є виявлення молодіжної організації ОУН у селі Дядьковичі Рівненського району. Про існування цієї організації органи МДБ дізналися після знищення районного провідника ОУН "Чада". Під час аналізу зібраної після цього документації стало зрозуміло, що в селі Дядьковичі функціонує молодіжна організація ОУН під керівництвом "Гріма" – В. Антонюка, у склад якої входили "Крук" та "Месник". Оскільки особи цих учасників ОУН були невідомі органам МДБ, була

необхідність у їхньому встановленні. Оперативники припускали, що учасниками молодіжної організації можуть бути учні старших класів місцевої середньої школи, і через завідувача районним відділом освіти вдалося отримати зошити з їхніми домашніми завданнями. Порівняльний аналіз почерку знайдених документів ОУН з почерками учнів дозволив встановити, що авторами оунівських записів є учні 8 класу: В. Антонюк – "Грім", А. Плиска – "Месник" та А. Степанюк – "Крук" [4, с.342].

Під час розслідування встановлено, що В. Антонюк, А. Плиска та А. Степанюк долучилися до молодіжної організації ОУН за участю колишнього керівника Рівненського районного проводу ОУН "Чада" восени 1947 р. За його завданням вони збирали інформацію про діяльність радянського партактиву, виявляли опергрупи та агентів МДБ в селах Дядьковичі та Милостів, фіксували особи, які сприяли заходам радянської влади на селі. Крім того, Плиска та Степанюк писали вірші, в яких описували події, пов'язані із діяльністю ОУН та висловлювали своє ставлення до різних подій. До речі, багато молодіжних організацій ОУН намагалися випускати підпільні журнали, листівки та газети. Один із прикладів цього можна знайти у виявленні та арешті учасників української націоналістичної організації "Мета" 19 листопада 1948 р. у м. Скалат Тернопільської області. Ця організація включала учнів та працівників, таких як Я. Демків, М. Лешинин, М. Дручик, Г. Гайдамаха та Т. Остап [4, с.341]. Ініціатором створення "Мети" був Я. Демків, який раніше брав участь у молодіжній організації з тією ж назвою в Дрогобицькому електромеханічному технікумі. Після арештів учасників організації в Дрогобичі він організував нову "Мету" у м. Скалат.

Учасники "Мети" планували видавати листівки, звернення та газету під назвою "Вільна думка". М. Лешинин, який був обраний редактором, використовував свої можливості у друкарні Тернопільської обласної газети для друкування матеріалів. Однак їхня діяльність була виявлена МДБ, і всі учасники були заарештовані, попри те, що М. Лешинину вдалося надрукувати обмежену кількість матеріалів перед цим.

У лютому 1950 року Управління МДБ Тернопільської області виявило та припинило діяльність молодіжної націоналістичної організації "УТВР" - "Українська таємна визвольна рада". Її лідером був П. Міщук, вихovanець Чортківської педагогічної школи. Під час арештів 19 осіб, учасників "УТВР", було вилучено 2 автомати, 3 пістолети, 4 гранати та значну кількість націоналістичної літератури.

Заарештовані, перебуваючи на допитах, розповіли, що "УТВР" була заснована у 1948 році за дорученням учасників ОУН "Зими" та "Грому". Була розроблена структура "УТВР" із районним проводом та трема підрайонними проводами: Чортківським, Білобожницьким, Старо-Ягольницьким. Підпорядковані підрайонні організації були створені у місцевих школах та технікумах, а також у селах Білобожницького та Чортківського районів [10, с.401].

У жовтні 1949 року учасники організації вивели радіоприймач з клубу в с. Стара Ягільниця, встановивши його в квартирі одного з учасників у Чорткові, і слухали передачі з США та Англії, складаючи за ними листівки. Члени "УТВР" активно поширювали націоналістичну пропаганду серед учнівської молоді, спробуючи відірвати їх від радянського способу життя. Це призвело до масової відмови учнів від вступу до комсомолу в Чортківській педагогічній школі.

Учасники молодіжних організацій ОУН активно протиставлялись радянським молодіжним осередкам. Очевидно, що створення комуністичними владарями в повоєнні роки комсомольських та піонерських організацій, а також інших молодіжних груп (клубів, гуртків і т. д.), розглядалося підпіллям ОУН як загроза для майбутнього виховання української молоді, яку намагались виховати в комуністичному дусі. Тому підпілля намагалося перешкодити відповідним заходам радянської влади, особливо в селах. Керівник референтури пропаганди краєвого проводу ОУН "Поділля" В. Бей, відомий як "Улас" або "502", у листопаді 1948 року видавав директиву керівникам окружних та надрайонних проводів ОУН з такими вказівками: "...Незважаючи на вороже ставлення ОУН до більшовицьких клубів, дехто з підпільників виявляє

поступливість у цій справі. Забувають або не зовсім усвідомлюють, що більшовицькі клуби - це розсадник пропаганди та деморалізації нашої молоді. У зв'язку з цією поступливістю в деяких місцях клуби в останній час значно активізували свою діяльність у формі олімпіад, драматичних гуртків і т. д. Підпільники не бачать, що за драмгуртками організуються гуртки по вивченню статуту ВЛКСМ, а далі комсомольські організації. Ми не можемо допустити активізації в роботі більшовицьких клубів, тому нашу роботу слід проводити у двох напрямках: 1) розігнати клуби та не допустити якнайдовше будь-якої їх практичної діяльності, заборонити завідуючим клубами з числа місцевих мешканців займатися роботою, а присланих для неї з інших місцевостей - негайно з сіл виганяти; 2) відірвати нашу молодь від клубів, забороняти їй брати участь у їхній роботі, а неслухняних оголошувати зрадниками свого народу" ("Оцінка ситуації", 1948 р.) [17, с.693]. Це свідчить про спроби підпілля ОУН боротися з комуністичною ідеологією та впливом на українську молодь, проте, як вказується в документі, не всі підпільники були однаково певні у можливості здобуття перемоги над радянською системою.

Молодіжні організації ОУН в деяких випадках також формувалися законними жителями за вказівкою підпільників. Це було однією зі складових програми "Олег", яка була активно реалізована після рішень наради керівників підпілля в Ілівському лісі у липні 1948 року. Наприклад, житель села Ботелка Нижня Боринського району Дрогобицької області П. Ільницький, під керівництвом М. Михайлечка, відомого як "Куцин", заявив, що він створив молодіжну організацію ОУН у своєму селі за участю 6 осіб. "Куцин" виховував учасників організації за допомогою літератури ОУН, а після завершення підготовки видавав їм гвинтівки, а П. Ільницькому - автомат. Всі учасники були арештовані (точна дата не вказана, але ймовірно у серпні 1949 року), а 22 серпня 1949 року "Куцин" був убитий під час чекістсько-військової операції [11, 294].

Інший приклад, який підтверджує активну роль низових лідерів підпілля в створенні молодіжних організацій ОУН, відбувся в серпні 1949 року, коли

керівник проводу ОУН "Сірий" в селі Томашівці Станіславської області залучив робітників Калуського калійного комбінату до участі в молодіжній організації ОУН. Усі вони були арештовані 7 листопада 1949 року під час операції під керівництвом МДБ. Виявилося, що за дорученням "Сірого" вони вбили місцеву мешканку О. Солтис (за участь у заходах радянської влади) та вивісили два національні прапори на трубі Калуського калійного комбінату [7, с.504].

Довідка Золотниківського райвідділу МДБ Тернопільської області до ЦК КП(б)У про припинення діяльності підпілля ОУН в районі з 1944 по 1951 рік містить цікаву інформацію, яка розкриває обсяги діяльності молодіжних структур ОУН в сільських районах. Зазначено, що протягом цього періоду Золотниківським райвідділом МДБ було виявлено та ліквідовано 14 молодіжних організацій ОУН, до яких належало 85 осіб. Декілька прикладів цих організацій включає:

1) Молодіжна організація ОУН в с. Бенева (1945 рік, 3 особи, вік 1925-1927 р. н.), винна в теракті проти уповноваженого міліції Г. Сазанського, за що її учасники були арештовані та засуджені військовим трибуналом.

2) Молодіжна станична організація ОУН в с. Вишнівчик (1947 рік, 6 осіб, вік 18-21 року), очолювана О. Бережницьким. Усі члени організації були арештовані, і при цьому вилучено 2 гвинтівки та 2 гранати.

3) Молодіжна кушова організація ОУН "Свобода" в с. Бронгалівка (1947 рік, 5 осіб), з яких троє були арештовані та засуджені військовим трибуналом.

Велика кількість молодіжних організацій ОУН була ліквідована органами НКВС–НКДБ–МВС–МДБ протягом цих років в усьому регіоні, і їхня кількість вимірюється сотнями, а навіть тисячами. Наразі точно встановити їхню кількість складно, але ймовірно, що можна буде зробити більш точні підрахунки учасників молодіжних організацій ОУН.

У кінцевому етапі боротьби ОУН проти радянської влади у 1952-1955 роках молодь вже не брала таких ризиків для свого майбутнього, як раніше, і масово не приєднувалася до націоналістичного підпілля. Більшість молоді була змушена інтегруватися у радянську систему. З документів ОУН та МДБ–КДБ

стає зрозумілим, що чисельність юнацтва ОУН зменшувалася. Наприклад, свідчення керівника Львівського крайового проводу ОУН Є. Пришляка з 25 січня 1952 року свідчить, що в 1951 році він мав лише 40 юнаків у своєму розпорядженні. Однак, не дивлячись на це, можна стверджувати, що частина молоді, особливо сільської, конспіруючи свої погляди перед радянською владою, залишалася прихильно налаштованою до ОУН [10, с.176]. Та й певна її частина підтримувала українських націоналістів до самого завершення їхньої боротьби. Аналізуючи завершальний етап організованого націоналістичного руху в період з 1950 по 1954 роки, слід відзначити, що головною причиною поразки молодіжних організацій ОУН та відмови молоді від подальшої участі в націоналістичному підпіллі став тиск радянської влади, зокрема, органів державної безпеки. Цей тиск посилювався з року в рік, а діяльність радянських карних органів ставала більш вдосконаленою.

Прикладами, що вказують на злагодженість заходів щодо ліквідації молодіжних організацій ОУН, можуть служити плани операцій та дій чекістських структур щодо припинення націоналістичного підпілля в західних областях України. Наприклад, в одному з таких планів на осінньо-зимовий період 1950-1951 років, затвердженому керівником МДБ УРСР генерал-лейтенантом М. Ковальчуком, наказувалося посилити роботу серед сільської молоді та студентів, виявляти молодіжні організації та групи ОУН. Для цього рекомендувалося вербувати агентуру серед молоді та викладачів вищих навчальних закладів в селах, школах, будинках культури та інших місцях, де працює та навчається молодь. Особливу увагу рекомендувалося звертати на молодь, родичі якої були репресовані за антирадянську діяльність. Міністр також вказав на необхідність повністю укомплектувати відповідні відділення відділів управлінь МДБ УРСР у Західній Україні оперативними працівниками та заборонив їх використання на інших роботах.

Очевидно, в умовах такого чітко спланованого та жорстко контрольованого підходу до виявлення молодіжних організацій ОУН більшість з них швидко виявляли та ліквідовували. Незважаючи на важкі обставини,

націоналістичні організації, в яких активно брали участь молодь, існували в Центральній та Східній Україні як під час німецької окупації в 1941-1943 роках, так і після повернення радянської влади в Україну в 1943-1944 роках [17, с.509]. Це підтверджується значною кількістю документів та нових досліджень. Під час аналізу поширення націоналістичних ідей на території України варто відзначити, що керівники підпілля ОУН в середині 1940-х років розробили програму "Орлик" ("Харків") та спеціальні інструкції для поширення роботи на сході України. Ці заходи реалізовувалися разом із програмою "Олег" щодо залучення молоді до підпілля.

У вказівках для військових політвиховників та пропагандистів української національної революції на Осередніх та Східних Українських Землях від 12 червня 1944 року пропонувалося активно поширювати ідею незалежності України серед населення Центральної та Східної України, зокрема серед юнацтва віком 14-17 років, розглядаючи його як силу та резерв української революції. Під час проведення рейдів на Наддніпрянщину загони УПА та боївки ОУН намагалися проводити пропагандистські заходи в кожному селі, роз'яснюючи населенню цілі та завдання підпілля [101, с.48]. Основний акцент робився на тому, що лише незалежна українська держава може забезпечити повноцінне життя українського народу, захищати його культуру та мову, створювати умови для підприємницької та господарської діяльності як у селах, так і в містах. Щодо проблем молоді, то лише українська влада могла гарантувати їй право на повноцінну освіту, трудову кар'єру та реалізацію творчих прагнень.

Через сильний тиск органів державної безпеки УРСР проти всіх, хто не погоджувався з радянською системою, підпілля ОУН після 1944 року не могло організувати масове просування своїх членів на Наддніпрянщину. Займатися підпільною діяльністю стало надзвичайно небезпечною справою, оскільки будь-хто міг бути заарештований та ув'язнений в будь-який момент. Це було добре усвідомлено керівниками підпілля, і вони визнавали, що в умовах репресій необхідно діяти обережно та повільно. Узагальнюючи, можна сказати, що

процес залучення молоді до ОУН в Центральній та Східній Україні стикається з труднощами, як це підтверджується свідченнями в документах ОУН. Керівник однієї з груп у Житомирській області під ніком "Роман" у 1945 році описував сільську молодь як в основному неосвічену, із навчанням на рівні 3-4 класів сільської школи [17, с.621]. Ця молодь майже не виявляла інтересу до діяльності ОУН та УПА, і її національне виховання було запущеним. Багато молоді займалося хуліганством, не бажало навчатися, залежало від алкоголю, шлюбилося рано та часто вело неправильний спосіб життя. Ті, хто мав бажання отримати освіту, часто стикалися з фінансовими труднощами. Більшість людей також відчувала страх та сумнів щодо перемоги ідей ОУН, порівнюючи силу ОУН і радянської влади.

Ситуація в містах була трошки іншою. Хоч вони були сильно русифікованими, рівень освіти в них був високим. Представники радянської інтелігенції та робітники заводів та сфери обслуговування добре розуміли, що населення міст перебуває під суворим контролем органів державної безпеки. Саме через це більшість з них боялася співпрацювати з ОУН, щоб уникнути покарань для своїх родин. Лише ті, хто був найсміливіший, намагався співпрацювати з підпіллям.

В інструкції Проводу ОУН від червня 1947 року зустрічаємо гасло "Лицем до Сходу". В цій інструкції пропонувалося відправляти добре підготовлених підпільників на схід та розгортати активну пропаганду на фабриках, у колгоспах, на залізниці, у школах та інших установах, організувати збір точної інформації про умови життя, дислокацію Червоної армії тощо [8, с.525].

У вказівках Проводу ОУН щодо пропагандистської роботи на 1948 року пункт 3 був повністю присвячений пропаганді серед східних українців. Автори інструкції робили ряд пропозицій, яким чином ефективно розгорнути рух ОУН на сході. Це питання також враховувалося в інших інструкціях, затверджених у квітні 1950 року, де у пункті 4 йшлося про методи поширення підпільної літератури і листівок та їх зміст. Головним завданням керівників ОУН було

переконати кожного українця підтримувати ідеї ОУН про створення самостійної Української Держави. Це підтверджувалося ще однією інструкцією Проводу ОУН від 30 травня 1950 року щодо пропагандистської роботи серед населення, де підкреслювалося необхідно розширювати читачів літератури ОУН серед молоді та східних українців, щоб долучити їх до активного спротиву радянській репресивній системі. Розповсюдженню націоналістичних ідей серед молоді сприяло те, що у східних областях України проживало близько 400 тисяч українців, які прибули з Польщі та західних областей УРСР і мали глибоке розуміння боротьби ОУН і УПА проти польської, німецької і радянської влади. З них не менше 100 тисяч працювали у важкій промисловості. За даними чекістів, найбільше з них проживало в областях, таких як Сталінська (нині Донецька), Херсонська, Миколаївська, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Ворошиловградська та Одеська [8, с.526].

Прагнення підпільників ОУН працювати з молоддю на сході України у другій половині 1940-х років підтверджує "Квестіонар СХ", який був розроблений у підпіллі для опитування українців із сходу. Цей опитувальник містив питання, спрямовані на вивчення духовних і матеріальних інтересів східноукраїнської молоді, її ставлення до історії України, підпілля ОУН, комсомолу, радянської влади, колгоспів і інших аспектів.

Щодо населення Наддніпрянщини, воно, вивчивши особливості радянської соціально-економічної системи в період з 1920 по 1941 рік, переважно підтримувало ідеї ОУН щодо створення Української Держави. Але, не дивлячись на це, більшість населення було вражене страхом і не вірило у здатність ОУН перемогти радянську владу [67, с.238].

Незважаючи на спроби підняти український народ на збройну боротьбу, ОУН не досягло цієї мети. Населення було налякане репресіями, особливо після подій 1937-1939 років. Тим не менше, через пропаганду до загонів УПА приєднувалася певна кількість осіб, головним чином молодь, як показують нові наукові дослідження.

У період з 1944 по 1954 роки на території Східної та Центральної України було створено численні молодіжні організації підпілля ОУН, зокрема варто звернути увагу на організацію, яка активно діяла у місті Києві. МДБ УРСР у 1948 році звинувачувало студентів київських вищих навчальних закладів у створенні Київського міського проводу ОУН, який фактично був молодіжною організацією, активною в поширенні націоналістичного підпілля та просуванні націоналістичної літератури.

За розслідуванням МДБ УРСР, С. Янишевський керівник проводу ОУН на Північно-східних українських землях, під шифрованою назвою "Одеса," діяв у Рівненській та Житомирській областях протягом 1945-1948 років та спрямовував активну діяльність у східні області УРСР, зокрема в м. Києві та Київській області. Керівник цього проводу, С. Янишевський, відомий як "Далекий," "Тома," "Богослов," разом із заступником С. Титко, відомим як "Роман," особисто керували залученням молоді до ОУН в столиці України, приділяючи особливу увагу студентам та учням [67, с.243].

Восени 1947 року С. Титко направив до Києва учасника ОУН І. Велигурського, народженого в 1930 році в с. Тесів Острозького району Рівненської області, студента Київського гідромеліоративного інституту. Згідно з документами МДБ УРСР, виконуючи завдання "Романа," І. Велигурський розпочав залучати молодь з метою створення української націоналістичної організації.

І. Велигурський, який добровільно вступив в ОУН ще в 1947 році, навчаючись в Гоцанській середній школі, та активно розповсюджував антирадянські листівки, встановив зв'язок з С. Титком та виконував різноманітні завдання в межах місцевого лідерства ОУН.

Першою особою, із якою І. Велигурський був ідеологічно однодумцем у Києві, став його земляк, студент П. Бенедюк, який вже встиг стати членом ВЛКСМ. Під час осені 1947 року вони мешкали поруч, і будучи прихильниками українського націоналізму, погодились на необхідність створення Київської націоналістичної організації ОУН. Отже, на момент затримання їх в травні 1948

року, Київська організація ОУН налічувала 15 осіб, проте лише кілька з них були активними. Починаючи з листопада 1947 року, І. Пронькін розповсюдив перші 15 листівок у співпраці лише з П. Бенедюком, І. Велігурським та І. Денисенком. Вони, за винятком П. Бенедюка, були інформовані про отримані матеріали від "Романа". Починаючи з кінця 1947 року, І. Пронькін фактично очолив новостворену організацію [17, с.540].

Згідно з дорученням С. Титка, у грудні 1947 року до Києва прибув О. Гордійчук, відомий як "Олесь," учасник ОУН. Він офіційно прийняв І. Пронькіна та Г. Гавдя до ОУН, передавши їм інструкції від краєвого проводу ОУН "Одеса". О. Гордійчук, син репресованого селянина, який брав участь у боях УПА та був поранений, легалізувався після розгрому УПА в 1945-1946 роках. У 1947 році він заснував молодіжну організацію ОУН у м. Гоща Рівненської області. За дорученням Титка С. В. – "Роман," він призначив І. Пронькіна провідником групи ОУН у м. Гоща, яка активно підготовлювала та розповсюджувала листівки впродовж 1947-1948 років. У середині травня 1948 року члени цієї групи були затримані органами МДБ. Також у документах згадуються ще дві молодіжні організації на території Київської області. Перша з них - молодіжна організація ОУН у м. Переяслав-Хмельницькому, створена учнями середніх шкіл. Їхнім керівником цікавився "Роман" у своєму листі від 20 травня 1948 року. За висновками слідчих МДБ УРСР, ця організація, відома як "Союз вільних українців," була заснована у липні 1947 року Юрієм Гайдуком, ще до його вступу до університету, і він підтримував періодичний контакт з її учасниками. За словами І. Пронькіна, ця група не мала ефективного керівника, і, відповідно, не займалася активною діяльністю. Він виразив намір особисто відвідати Переяслав-Хмельницький та з'ясувати можливості для її подальшої роботи. Після розгрому Київського міського проводу ОУН, органи МДБ УРСР затримали 15 учасників цієї групи у середній школі міста Переяслава-Хмельницького [67, с.248]. На них було відкрито окрему кримінальну справу, за результатами якої вони були засуджені. Керівником цієї групи був О. Іващенко, 1929 року народження, член ЛКСМУ і учень 10 класу середньої школи. Після

повернення радянської влади до міста Полтави в період з 1943 по 1946 роки чекісти провели заходи для виявлення прихильників українського визвольного руху в цьому населеному пункті. Незабаром вдалося визначити та затримати кількох місцевих молодих чоловіків - П. Грінченка, С. Григу, А. Марченка, А. Дникала. Вони активно діяли в рамках ОУН від лютого 1942 року до жовтня 1942 року, розповсюджуючи підпільну українську літературу та листівки, а також вивчали історію України. Цікаво відзначити, що під час німецької окупації вони працювали під прикриттям місцевого осередку "Червоного хреста". У 1948 році Управління МДБ Харківської області отримало інформацію, що студенти Харківського державного університету, а саме О. Курінний (нар. 1917) та Л. Безпалій (нар. 1927), намагаються утворити націоналістичну організацію "Революційний авангард українського народу" (РАУН) серед студентської молоді та проводять в університеті бесіди з історії України та антирадянську пропаганду [67, с.250].

Під час обшуку у них була вилучена українська література, яку в СРСР вважали націоналістичною, а також особисті блокноти з записами щодо програми РАУН та схемою організації. З цих записів видно було, що для створення грошового фонду для підтримки антирадянської діяльності РАУН О. Курінний та Л. Безпалій планували вчинити пограбування кількох районних відділень держбанку. Ця організація була ініційована її учасниками, які, однак, були осведомлені про діяльність ОУН. У 1949-1950 роках Управління МДБ Чернігівської області виявило та припинило діяльність молодіжної ланки ОУН, що оперувала у Борзнянському районі Чернігівської області та підтримувала зв'язок з підпіллям ОУН у Яблунівському районі Станіславської області. Організація нараховувала 12 учасників, у яких під час арешту було вилучено значну кількість листівок та зброї. Листівки та брошури ОУН пересилалися з Яблунівського району Станіславщини на Чернігівщину з метою їхнього поширення серед місцевого українського населення, з метою пояснення необхідності створення незалежної Української Держави. Діяльність ОУН в Східній, Центральній та Південній Україні не виявилася настільки успішною,

як у західних областях. Хоча протягом 1945-1954 років органи державної безпеки УРСР виявляли та ліквідовували ряд молодіжних груп ОУН у цих регіонах, які досягали певних успіхів у своїй роботі, вони не мали визначального впливу на молодь регіону. Та частина молоді залишалась пасивною та зосереджувалась лише на вирішенні особистих проблем, уникаючи участі в громадсько-політичному житті.

Отже, організовані молодіжні структури ОУН на території Східної і Центральної України не витримали тиску органів державної безпеки і були розгромлені до середини 1950-х років. Однак їхня діяльність мала певний вплив на місцеве населення. Як позитивний результат слід розцінювати те, що ідея про перспективу створення незалежної України була поширена учасниками ОУН серед всіх прошарків українського народу. Вона не зникла і надалі розповсюджувалася між людьми у розмовах. Хоча організована збройна боротьба припинилася, однак ідеологічна боротьба за створення незалежної України тривала. Невміла господарська політика радянської влади лише додавала українським громадянам розуміння того, що лише у власній державі можна облаштувати достойне життя. Можливо, це і стало однією з причин активного голосування східноукраїнського населення на референдумі 1 грудня 1991 р.

2.3. Пропогандистська робота ОУН в молодіжному середовищі

Діяльність обмеженої кількості молодіжних структур ОУН викликала непокій в органах держбезпеки, хоча на той момент ця діяльність об'єктивно не становила серйозної загрози радянському режимові. У відомствах розуміли, що агітація та література ОУН висвітлювали правду про ситуацію в Україні в СРСР. Ідеї ОУН піддавали сумніву єдиноправильність національної політики в СРСР. Найбільша небезпека для радянської влади полягала саме в поширенні цих справедливих ідей, що ризикували підірвати її спроби увільнити демократичні принципи та нав'язати власні ідеологічні концепції.

В документах, що стосуються діяльності ОУН на Наддніпрянщині в 1944-1954 роках, згадується про різні форми роботи, такі як усна пропаганда, поширення літератури і листівок, утримання конспіративних квартир та схованок, терористичні акти і т.д. Слід зазначити, що протистояння між органами радянської влади та підпіллям ОУН вирізнялося непримиренністю та жорстокістю. Органи радянської влади, володіючи значними ресурсами, застосовували репресії проти свідомих українців, проводили масові арешти підозрюваних у антирадянській діяльності серед населення, насильно створювали колгоспи та обмежували будь-яку діяльність, що не відповідала їхнім стереотипам. З свого боку підпілля ОУН реагувало на це збройними акціями, вбивствами радянських активістів тощо [106, с.108].

З огляду на необхідність активної організованої роботи та пропаганди серед молоді, ОУН приділяла велику увагу виданню відповідних книг та брошур.

Літературу ОУН для молоді можна розподілити на дві основні групи:

1) видання, спрямовані виключно на учасників Юнацтва та молодіжних організацій ОУН;

2) видання, призначені для всієї української молоді [106, с.109].

До першої групи належить ключова навчальна література, така як програми навчання та збірники організаційно-виховних матеріалів Юнацтва ОУН. Ці видання були важливими для виконання навчальної програми 1 та 2 ступеня навчання Юнацтва та містили основну інформацію про курси історії, літератури та географії України, а також конспекти та інше. Вони чітко вказували програму навчання та вимоги до знань юнаків.

Спеціально для Юнацтва видавалися збірники з основними матеріалами навчальної програми 1 та 2 ступеня, які тепер називають хрестоматіями. Ці видання містили основні напрямки вивчення курсу, копії документів для освоєння юнаками.

Також видавалася література для виховників Юнацтва ОУН, яка допомагала виховувати молодь, зокрема в ідеологічному та політичному

вихованні. Ця література надавала поради виховникам та юнакам, стосовно досягнення більших успіхів у навчанні та акцентування уваги на деталях вишкোলів. Часто ці матеріали мали дискусійний характер, заохочуючи зацікавлення. До другої групи видань належали книги та брошури, які були написані членами підпілля ОУН та призначалися не лише для учасників Юнацтва та молодіжних організацій, але й для всієї молоді [96, с.135]. Ці видання були дуже різноманітні за своєю спрямованістю, головним чином мали освітні та пропагандистські цілі. З огляду на велику кількість цих видань, можливо виокремити лише деякі тематичні напрямки, такі як: спогади членів ОУН про участь у підпільній роботі Юнацтва, розповіді про виховання молоді в історії українського та інших народів, вірші, оповідання, нариси про становище України та інше.

Багато брошур ОУН, які містили дискусійні матеріали або аналізували ситуацію в Україні в цілому, закликали українську молодь підтримувати український визвольний рух взагалі та підпілля ОУН зокрема. Наприклад, П. Федун, відомий як "П. Полтава", у своїй брошурі "Про наш план боротьби за визволення України в нинішній обстановці" багаторазово звертався до питання про участь молоді в українському визвольному русі. Він закликав учнівську та студентську молодь вчитися та приєднуватися до боротьби, проведеної ОУН, та наголошував на потребі освічених кадрів у підпіллі [99, с.154]. Аналогічні заклики можна знайти і в інших брошурах, написаних публіцистами ОУН, таких як О. Дяков ("Горновий"), Я. Богдан ("Всеволод Рамзенко"), В. Галаса ("Орел") та інші. Отже, можна зазначити, що ОУН приділяла велику увагу виданню належної кількості навчально-виховної та освітньої літератури для членів Юнацтва і молодіжних організацій ОУН, а також для всієї української молоді у вигляді книг та брошур. Популярність цих видань збільшувалася завдяки необ'єктивному висвітленню суспільних подій в Україні в радянських виданнях. Тим не менше, наклад видань ОУН не завжди відповідав попиту населення та кадрів, оскільки підпілля робило все можливе для підготовки та

розповсюдження літератури, незважаючи на реальні труднощі, зокрема в умовах "літературного голоду" після війни.

Для більш широкого поширення, пропаганди та пояснення своїх ідей серед молоді, ОУН також видавала періодичні видання. Найважливіші з них включали журнали "Юнак", "Молодий революціонер", "За Україну", "На зміну", "На чатах" та інші. Тематика публікацій у молодіжних періодичних виданнях ОУН була дуже різноманітною. Відзначимо, що автори публікації "Юні читачі!", яка вийшла в першому номері журналу "За Україну", виділили наступні напрямки: суть і ціль життя, формування світогляду, українська нація та націоналізм, історія народу, визвольна боротьба, протистояння більшовицькій поліції, міжнародна ситуація та становище в Україні [96, с.136]. Все вище сказане не відноситься лише до журналу "За Україну", але, як впливає з аналізу збережених примірників журналів, до всіх молодіжних періодичних видань ОУН. Характерною особливістю публікацій у цих журналах було вільне висловлення думок авторів та яскраво виражена українська державницька ідеологія. На відміну від радянських авторів, які були обмежені цензурою і не могли робити об'єктивні висновки, підпільні автори мали можливість аналізувати молодіжні проблеми більш об'єктивно. Важливо відзначити, що не всі публікації були написані на високому рівні, але вони несли аналіз фактів або вражали почуттям любові до Батьківщини, особливо в поезії.

Щодо ідеологічного спрямування, то практично в кожній публікації, будь то історична стаття, вірш, спогад чи виховний матеріал для юнацтва, згадувалася боротьба ОУН та УПА за незалежність України, і визначалося, що політична лінія українських націоналістів є єдиною для досягнення незалежної української держави. Таким чином, майже всі ці різноманітні матеріали подавалися з ідеологічної точки зору ОУН.

Розповсюдженням молодіжних видань ОУН займалися учасники проводів, які самі виготовляли цю літературу для конкретної території і аудиторії. Деякі журнали обов'язково розповсюджувалися в Юнацтві (наприклад, "Юнак" - офіційне видання для націоналістичної молоді). Нижчі

проводи передавали примірники своїх видань на ознайомлення (і часто на затвердження) вищим проводам.

Авторами публікацій, як правило, були учасники збройного підпілля ОУН та УПА, які писали статті для виховання молоді в дусі українського патріотизму та любові до Батьківщини. Іноді в журналах з'являлися реферати, підготовлені молодими юнаками за завданням їхніх керівників. Провідники ОУН часто вказували на необхідність збирати цікаві матеріали (спогади, роздуми, вірші, памфлети і т. д.) в низових організаціях, які потім редагували та використовували для публікацій у пресі ОУН. У період, коли радянська влада ще не була достатньо міцною для успішної боротьби з ОУН (до 1947-1948 років), видавати та розповсюджувати літературу підпілля було відносно просто. Проте через другорядність молодіжних видань, їм приділялося менше уваги, і їх виготовлялося менше, ніж політичної літератури для дорослих. Пізніше, оскільки ОУН перейшла до більш конспіративної діяльності, зовнішні прояви антирадянської діяльності ОУН зменшилися, і учасники організації звернули увагу на підготовку та видавництво літератури [106, с.274]. З огляду на активний наступ МДБ на підпілля, важливим стало залучення молоді до діяльності.

Хоча можливості видання журналів машинописом були обмеженими, інші фактори компенсували ці обмеження. Наприклад, колектив авторів журналу міг виготовити 10-20 примірників, які потім передавали нижчим і вищим рівням організації. Ця система забезпечувала те, що протягом певного часу всі члени ОУН були ознайомлені з журналом. Молодіжні журнали ОУН, як і будь-які інші періодичні видання, дотримувалися чіткої структури та правил оформлення. Вони включали в себе ряд основних елементів, які видавці старалися завжди враховувати. Серед них:

1. Статті та інші матеріали, редаговані відповідно до вимог редакції щодо сучасної української мови і розміщені в певному порядку.

2. Однакове оформлення першої сторінки, яке включало назву журналу, перелік видавців, номер або дату випуску.

3. Стандартне друкарське оформлення з нумерацією сторінок, однаковим шрифтом для всього видання, дотриманням інтервалів, наявністю змісту та іншими елементами.

4. Використання лозунгів ОУН та УПА або цитат відомих особистостей, найчастіше присвячених ролі молоді в боротьбі за незалежність України.

5. Звернення редакції до читачів, яке включало привітання, застереження про конспірацію під час читання журналу тощо [106, с.276].

У публікаціях часто використовувалося багато слів та висловів, характерних для західноукраїнського мовного середовища. Деякі слова були запозичені з польської мови. Тим не менше, редактори старалися привести текст до певного мовного стандарту для зручності розуміння всіма читачами, особливо зі Східної України. Основним періодичним друкованим виданням для молоді в період з 1941 по 1944 роки був журнал "Юнак", що випускався друкарнею "Кратер". Видання аспірувало на звання офіційного органу всього молодого українського покоління, заявляючи на першій сторінці, що видається молоддю Західно-Українських Земель. Фактично через цей журнал керівництво Юнацтва впроваджувало політичну агітацію серед своїх членів та молодих прихильників ОУН, заохочуючи їх до боротьби з ворогами українського народу та поширення ідей виховання та діяльності молоді. Згідно з інструкціями щодо створення молодіжних організацій ОУН, цей журнал мав отримувати та вивчати у кожній ланці Юнацтва.

Навіть не зважаючи на те, що не всі номери "Юнака" збереглися, можна провести аналіз змісту та основних проблем, які висвітлювалися у цьому журналі. Понад чверть з них стосувалася різних аспектів фізичного, ідеологічного та морального виховання молоді, найрізноманітніших аспектів історії України (політичної, географічної, літературної) та інших держав. Поміщали спогади про учасників молодіжних осередків ОУН. Тематика 16 статей стосувалася різних українських свят та роковин пам'яті відомих людей, історичних подій. Інші публікації включали в себе географію України, політичні новини та їхній аналіз тощо. Вірші, пісні, оповідання не становили значної

частини, оскільки офіційний орган Юнацтва публікував переважно серйозні ідеологічно-пропагандистські матеріали. До багатьох статей додавались цитати відомих людей (наприклад, Є. Коновальця, М. Міхновського та ін.) та заклики з програми ОУН. У початкових частинах "Юнака" зазвичай розміщували заклики ОУН до боротьби за створення незалежної України та публікації політичного змісту, такі як звернення до молоді, привітання зі святами та пояснення політичних аспектів ОУН [74, с.198]. Ці матеріали роз'яснювали учасникам молодіжних організацій ОУН завдання та цілі Юнацтва. Значна увага відводилася матеріалам з виховання націоналістичної молоді, де автори закликали молодь укріплювати свої знання та вміння, дотримуватися високої організаційної дисципліни та прагнути досягати поставлених завдань. Також надавалися методи, за допомогою яких молодь повинна була протистояти окупантам, тоді ще німцям.

Далі розміщувалися статті історичного змісту, де автори намагалися пояснити спірні моменти історії, культури, літератури тощо. Ці аналітичні публікації охоплювали різні аспекти українського життя у минулому та сучасності, використовуючи різні наукові джерела. Кожна з них не лише наводила факти, але й проводила аналіз проблеми та робила висновки, часто вказуючи на необхідність здобуття незалежної Української Держави для нормального розвитку у всіх сферах життя українців.

Авторами, чий твори публікувалися у "Юнаку", як і в інших журналах, переважно були підпільники ОУН, що підписували свої роботи різними псевдонімами, щоб уникнути розкриття. До підготовки цього журналу брали участь відомі підпільники О. Дяків та П. Федун. Крім того, у "Юнаку" публікувалися твори відомих українських письменників, таких як О. Олесь [101, с.333].

Навіть за важких умов готування "Юнака", його якість була в цілому задовільною. Журнал вирізнявся змістовністю та актуальністю більшості статей, проте мав невисоку якість поліграфії та обмежений наклад порівняно з виданнями інших країн. Однак "Юнак" мав велику читацьку аудиторію та

вплинув на виховання багатьох молодих українців. Редакція "Юнака" також випускала невелику газету під назвою "Вісті". У архіві СБ України збереглося 8 номерів цього видання (від листопада 1943 до лютого 1944 року), в яких було опубліковано 26 матеріалів [74, с.198]. Газета друкувалася на двох (іноді до чотирьох) аркушах паперу, текст розміщувався з обох боків. У "Вістях" матеріали стосувалися трьох основних тем: огляд військово-політичних подій в Україні і світі (новини), аналіз цих подій та програми ОУН та УПА, а також огляд їхньої діяльності. З цього можна зробити висновок, що "Вісті" були задумані як окремий випуск для молоді, де подавався огляд новин та коментарі до них. Редактором "Вістей" був Осип Дяків. Ще одним популярним журналом ОУН був "Молодий революціонер", який видавався ОУН на ПЗУЗ у 1948-1953 роках. До лютого 1948 року його виготовляли у друкарні ОУН імені В. Робітницького в с. Пітушків на Рівненщині. У ГДА СБ України збереглося 8 номерів: 1 – за 1948 рік, 2 – за 1949 рік, 2 – за 1950 рік, 1 – за 1951 рік, 2 – за 1952-1953 роки. За обсягом вони відрізняються – від 26 до 49 аркушів, але текст набраний лише з одного боку кожного аркуша [96, с.138].

Це видання журналу організовував сам керівник ОУН на ПЗУЗ В. Галаса – "Орлан", який прибув на цю територію у 1948 році. Він очолював цю ініціативу з 1949 по 1953 рік після смерті М. Козака – "Смока". У 1953 році, коли його захопили органи МВС, під час допитів він розповів про видання ОУН наступне: "Під моїм керівництвом та редакцією видавався журнал "За волю нації" та став виходити новий журнал "Молодий революціонер"... "Молодий революціонер" призначався виключно для місцевої молоді, для обробки її у антирадянському дусі з подальшим залученням до оунівської діяльності. У ньому розміщувалися різноманітні націоналістичні статті агітаційного характеру, якими я прагнув підірвати віру молоді у правоту заходів, які проводила радянська влада... Таким чином з 1948 до 1953 років включно журнал "Молодий революціонер" вийшов вісім разів [96, с.141]. Помічником у випуску журналів була Л. Фоя – "Оксана", літературний псевдонім "М. Перелесник". Крім неї у виданні журналів брали участь редактор "Радіовістей"

– "Бук" та керівник Луцького надрайонного проводу ОУН "Дем'ян", які пізніше були вбиті у сутичках з військами МДБ. Перший номер журналу "Молодий революціонер" був віддрукований на типографському станку у керівника Межиріцького надрайонного проводу ОУН "Слюсаря" у кількості 5000 примірників і розданий членам ОУН. Вони поширили його по селах. Наступні номери журналу моя дружина Марія Савчин роздруковувала по 10-12 примірників на друкарській машинці, оскільки члени Проводу ОУН В. Кук – "Леміш", О. Дяків – "Горновий" та П. Федун – "Полтава" вважали його другорядною літературою і тому заборонили друкувати на станку. Ці екземпляри я вислав до нижчих проводів ОУН, а вони розмножували їх у різній кількості, в залежності від наявності паперу... " У "Молодому революціонері" було опубліковано більше художніх творів, ніж у "Юнаку": 17 різних літературних творів, таких як спогади учасників ОУН про попередні роки боротьби з більшовиками, вірші, оповідання і т. д. Багато героїв цих публікацій були молоддю, що, очевидно, особливо приваблювало читачів [96, с.139].

У "Молодому революціонері" публікувалися твори керівників ОУН на ПЗУЗ, таких як М. Козак, який виступав під псевдонімом "Василь Орач" і писав вірші для молоді, а також Л. Фоя, "Дем'ян" і інші, які писали пропагандистські та історичні статті. Обкладинку для видання підготував відомий підпільний митець Н. Хасевич – "Зот". В цілому слід визнати, що журнал "Молодий революціонер" був одним з кращих періодичних видань ОУН для молоді в кінці 40-х – на початку 50-х рр. Вже після 1991 року, колишній керівник ОУН В. Кук відзначив його серед досягнень В. Галаси, як провідника підпілля на Волині, зокрема підготовлені ним видання, спрямовані на виховання молоді [96, с.140].

Львівський крайовий осередок пропаганди (КОП) ОУН видає молодіжний журнал "На чатах". Збереглися два його номери – № 2/3 за 1947 р. та № 4 за 1948 р. обсягом у 27 аркушів кожен. У них міститься 23 публікації, включаючи 8 літературних творів, 6 пропагандистських статей про національні свята, 5 – про історію України та 4 критично-виховних. Серед авторів цього журналу були

майбутній керівник референтури пропаганди Львівського краєвого проводу ОУН у 1951-1954 рр. Л. Гайовська – "Рута", псевдонім "Ольга Ілинська", та керівник референтури пропаганди Станиславівського окружного та Карпатського крайового проводів ОУН, відомий підпільний поет та літератор М. Дяченко – "Марко Боєслав". У виданні журналів брали участь підпільники з друкарні Яворівського проводу ОУН, зокрема Г. Голояд – "Марта Гай". Інший молодіжний журнал "За Україну" виходив у 1948-1949 роках [106, с.299]. П'ять його випусків, обсягом в 74, 49, 38, 39 та 49 аркушів, у яких містилося 44 публікації. З них 19 були літературними творами, переважно оповіданнями про участь молоді в ОУН та піснями, а 9 містили матеріали щодо виховання молоді. Ще 4 стосувалися історії України та відзначення національних свят, а решта 8 містили серйозні критичні та аналітичні роздуми про сучасний політичний стан України і всебічні аспекти національного життя.

Збереглися два номери молодіжного видання "За волю України" (обсягом у 27 та 22 сторінки), яке видавалося та розповсюджувалося підпільниками ОУН у Жидачівському, Долинському та Калуському районах. У них містилося 12 публікацій. Як і в інших журналах, складалися вони з літературних творів (спогади, пісні, вірші, оповідання), вітань зі святами, критичних статей про сучасний стан в Україні і виховних матеріалів. Таким чином, тематика матеріалів була схожою на ту, що ми бачили у вищезазначених журналах "За Україну", "Юнак" та інших [96, с.141].

Видання для молоді "На зміну", яке публікувалося осередком пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН, виходило у 1946-1950 роках і мало за собою 7 номерів з обсягом від 38 до 47 аркушів. Ці випуски містили 84 публікації, і варто відзначити, що особливістю цього видання була значна кількість художніх творів (33) і критичних аналітичних статей про тодішню ситуацію в Україні та у світі (20). Значна частина матеріалів була виховною для молоді (13 публікацій), інші стосувалися історії України (6), відзначення річниць національних свят (7), а також звернень редакції і керівництва ОУН до молоді (5).

За словами члена редколегії "На зміну" Я. Богдана – "Рамзенка", журнал виходив до жовтня 1949 року, в загальній кількості восьми номерів. У крайовій референтурі пропаганди віддруковувалося по 12 примірників кожного номера, які направлялися для подальшого розмноження в нижчі ланки ОУН. Беручи до уваги силу підпільників у Калушині, Долинщині та Станіславщині, журнал мав постійних авторів і читачів, а його випуску сприяли керівники Карпатського крайового проводу ОУН Я. Мельник та В. Сидор [74, с.356]. Загалом можна визнати, що "На зміну" вважається одним із кращих видань для молоді в західних областях України. Крім зазначених журналів для юнаків у віці від 15 до 21 року, ОУН також випускала періодичні видання спрямовані на дітей дошкільного та шкільного віку (від 7 до 13-14 років). Існують збережені екземпляри таких журналів, серед яких "Орлики" налічує 4 номери (із змістом у 31 статтю та обсягом від 17 до 25 аркушів), "Юні друзі" з 3 номерами (із 22 статтями та різним обсягом від 10 до 40 аркушів кожен), "Малі друзі" з 2 номерами (із 18 статтями та обсягом 30 та 24 аркушів відповідно), і "Діти України" з 2 номерами (із 15 статтями по 20 аркушів кожен) [96, с.142]. Ці видання відрізнялися відсутністю глибоких аналітичних статей, які були б складними для розуміння дітьми, але містили значну кількість літературно-художніх творів та оповідань, що розповідали про допомогу дітям учасників ОУН та УПА. Загалом, з 86 публікацій у цих журналах, 39 були літературно-художніми, а решта подавали інформацію легкою, доступною для дітей мовою. Крім того, у них було багато загадок, ребусів і жартів. Хоча більшість матеріалів була спрямована на пояснення дітям причин боротьби ОУН та УПА за незалежність України і стимулювання їх до участі в ній. ОУН через видання різнопланових періодичних видань прагнула підготувати нове покоління молоді. Зазначено, що для кожної вікової категорії молоді випускалися окремі періодичні видання, щоб охопити своїм впливом всі шари української молоді. Зокрема, журнали "Прапор молоді", "Молодь нескореної України", "Гомін волі" та "Молода Україна" містили 36 публікацій, які в основному обговорювали проблеми історії України, виховання молоді та діяльність ОУН [96, с.142].

На нашу думку, слід приділити особливу увагу аналізу листівок та закликів, які були розповсюджені ОУН серед молоді. Зазвичай ці матеріали мали невеликий розмір і друкувалися на малих аркушах паперу, але іноді вони створювалися для вивішування на видних місцях і мали великі розміри. Різні учасники підпілля та їхні прихильники, які діяли як в легальному, так і в таємному статусі, відповідали за написання текстів цих листівок та закликів. Керівники референтур пропаганди вищих рівнів (крайового, окружного, надрайонного) складали та передавали текстові матеріали для найбільш широкого розповсюдження.

У ГДА СБ України збереглося декілька подібних документів. Переліки закликів враховували як загальні проблеми для всіх українців (відсутність держави, комуністичний режим тощо), так і місцеві проблеми, які турбували мешканців конкретних територій. Наприклад, якщо в селі відбувся призив молоді до ремісничих училищ, і її насильно вивезли в інший регіон України, ОУН видає відповідні агітаційні матеріали, де пояснюється причина дій влади, наводиться позиція підпілля та рекомендації для молоді [96, с.369].

У листівках та закликах можна простежити значний вплив керівних органів підпілля на їх зміст. Проте багато матеріалів вигадували самі підпільники, які діяли на місцях і добре знали, як вплинути на місцеве населення.

Листівки та заклики розповсюджувалися різними способами. Великі листівки таємно вивішувалися вночі посеред міст та сіл, щоб максимально звернути увагу громадян. Цю роботу виконували як члени Організації, так і симпатизанти серед місцевих мешканців. Невеликі листівки та заклики приховано розкидували по містах, роздавали та підкидали мешканцям, приклеювали на будинки та потяги. Цей метод був більш надійним, оскільки розповсюдjuвачі листівок не ризикували натрапити на засідки державних органів безпеки та бути арештованими "на гарячому" [96, с.370].

Тематика молодіжних листівок та закликів ОУН і УПА вказує на значний вплив керівних органів підпілля. Однак додатковий внесок вносили

підпільники, які діяли на конкретних територіях і враховували місцеві особливості. Після повторного входження на територію Західної України у 1944 році, радянська влада усвідомлювала загрозу впливу ідеології ОУН на молодь. З метою відволікти її від участі в опозиційному русі, влада намагалася привертати юнь участь у "суспільній та корисній праці" для реалізації власних економічних планів. По всій Україні у цей період створювалися ремісничі училища та школи ФЗН, куди примусово направляли молодь з різних регіонів республіки. Таким чином, багато молоді із Західної України опинялися в різних частинах країни, таких як Донбас, Придніпров'я і т. д.

ОУН розповсюджувала листівки, спрямовані проти примусового використання праці української молоді в навчальних закладах ФЗН та ремісничих училищах в інших областях Української РСР [96, с.371]. Підпільники закликали молодь не забувати про своє українське походження, утримуватися від радянського впливу, спілкуватися лише рідною мовою, уникаючи агентурних впливів та уникати перевтоми на радянських підприємствах.

Деякі листівки ОУН не містили тексту, а обмежувалися карикатурами та іншими художніми зображеннями. Такі листівки, ймовірно, користувалися найбільшою популярністю, оскільки якісний малюнок та точний короткий коментар легко сприймалися населенням. Листівки, в яких ОУН надавала конкретні вказівки українській молоді про правильну поведінку у конкретний момент, заслуговують окремого уваги. Підпільники розуміли, що належне керування розвитком молоді є ключовим аспектом її духовного виховання та ідеологічного формування, що визначатиме подальшу її участь в житті. Ці листівки фактично становили інструкції, викладені доступною формою, спрямовані на формування когорти молоді, яка у майбутньому рішуче обирала шлях націоналістичної діяльності в ОУН [96, с.142].

Листівки ОУН також попереджали молодь про методи МДБ та небезпеку, яка існувала через агентурні структури органів державної безпеки. Такі заходи були важливими, оскільки багато молодих людей, що прагнули долучитися до

ОУН, опинялись у штучно створених молодіжних організаціях МДБ і потім ставали об'єктом арештів та засудження радянськими судами на різний термін позбавлення волі.

Значна частина листівок ОУН закликала молодь підтримувати ідеї повстанців шляхом легальних заходів, наприклад, утримуватися від алкоголю, не курити, уникати кіно та танців у клубах. Таким чином, українська молодь через свою поведінку демонструвала комуністам, що її неможливо зламати та нав'язати радянську систему цінностей, а також що національні традиції, такі як пісні, обряди та свята, залишаються стійкими. Це виявляється у тексті однієї з листівок: “Українська молодь! Ти маєш право на розваги, музику та танці. Але не зараз, коли народ ллє кров” Оскільки для протидії підпіллю ОУН та захисту колгоспів в селах були формовані винищувальні загони із числа місцевого населення, органи комуністичної влади, ОУН випустила листівки, в яких закликала молодь утримуватися від записування до таких загонів, яких підпілля розглядали як зрадників [96, с.142]. Листівки ОУН мали за мету збереження української мови та поширення протесту проти русифікаційних заходів радянської влади. У цих листівках підпільники закликали молодь спілкуватися виключно українською мовою та відмовлятися від спроб влади впроваджувати російську.

Підбиваючи підсумки вивчення видавничої діяльності ОУН як складової виховання молоді, важливо відзначити, що націоналістичному підпіллю вдалося випускати різноманітну літературу, орієнтовану на різні вікові групи молоді: дорост (6-14 років), юнацтво (15-18 років) та молодь (18-21 рік). Для кожної з цих груп створювалися та публікувалися різноманітні за формою та змістом заклики, листівки, брошури, статті та книги. Ці видання розраховувалися як на хлопців, так і на дівчат. Із цим уважним підходом до кожної вікової групи ОУН вдалося завоювати широку популярність серед української молоді та провести значну виховну та пропагандистську роботу, спрямовану на закріплення ідеї створення незалежної Української Держави серед населення. Учасники молодіжних структур ОУН брали активну участь у підготовці та випуску

підпільних друкованих матеріалів, вносячи свій вклад у ідеологічну та пропагандистську боротьбу націоналістичного підпілля проти німецької та радянської влади.

Розділ 3. Методика використання матеріалів дослідження у шкільній та позашкільній роботі вчителя

3.1. «Молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр.»: компетентнісний підхід та інноваційні технології

Методичний аспект роботи з обраною темою на даний момент не отримав належної уваги в історіографії та вимагає більш докладного розгляду. Очевидно, що існують як позитивні, так і негативні аспекти щодо даного питання. Щодо останніх, можна відзначити відсутність спеціально написаних праць чи відеороликів від відомих істориків та методистів, які б зверталися до цієї проблеми у контексті шкільної освіти. В університетах обговорення цього питання переважно відбувається на 3-4 курсах та на магістратурі під час актуалізації конкретних проблем на курсах вільного вибору студента. У школі ця тема опосередковано відображена в 11 класі при вивченні тем: Національно-визвольний рух в повоєнний період 1945-1955 рр.[113]. Культура повоєнних років, Повсякденне життя. Очевидно, що в даний момент відсутній спеціальний урок чи тема в програмі для 11 класу де б окремо розглядалися молодіжні структури ОУН в Україні 1944–1955 рр., тому доцільно було б висвітлити дану тему на військово-патріотичному гуртку, який націлений на учнів старших класів. (див. Дод. І).

Вивчення сучасної педагогічної практики та теорії щодо розгляду теми дає можливим висновок, що для формування історико-предметної компетентності учнів необхідно прикладати цілеспрямовані зусилля. Розв'язання зазначених проблем неможливе лише шляхом вивчення теоретичного матеріалу, без його підтримки практичною діяльністю. Інтеграція теоретичних знань, практичних навичок і вмінь у процесі формування історико-предметної компетентності дозволяє учням належним чином оволодіти інтегрованим курсом Історії: України і світ.

Під час вивчення даної теми рекомендується використовувати метод проектів чи кейс-стаді, а також проблемний і дослідницький методи. Зокрема,

метод проектів відзначається стійким пізнавальним інтересом у школярів, особливо завдяки можливості спільної роботи в групі. Створення проектних груп, які досліджують різні аспекти молодіжних структури ОУН в Україні 1944–1955 рр., сприяє розвитку самостійності та критичного мислення учнів [122, с.189]. Кожна група, зосереджуючись на джерелах, історіографії та картографічному матеріалі, має змогу глибше зануритися в тему та представити свій власний погляд. Урок-диспут або урок-суд дозволяє учням продемонструвати результати своїх досліджень та навички аргументації своїх позицій. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню конкретної інформації, але й розвитку комунікативних та аналітичних навичок. Даний підхід створює стимулюючий інтелектуальний контекст для учнів та робить вивчення історії більш цікавим та захоплюючим.

Вміння оцінювати та визначати достовірність інформації через роботу з ілюстративним матеріалом, таким як картина, плакат, карикатура, портрет, фотографія, розвиває аналітичні та критичні навички (див. Дод. А.Б.В.Г). Це важливий аспект у формуванні історико-предметної компетентності учнів.

Навчання старшокласників "читати" ілюстрації подані у додатках до роботи особливо актуальне під час вивчення теми Національно-визвольний рух в повоєнний період 1945-1955 рр.. Це дозволяє їм не лише отримувати інформацію з текстів, але й аналізувати та тлумачити візуальні елементи. Такий підхід допомагає сформувати ціннісне ставлення до історії українських земель та розвиває критичний підхід до візуальної інформації [111].

Основний принцип аналізу ілюстративного матеріалу полягає в застосуванні багаторівневого підходу. Питання, які ставляться на п'ять різних рівнів, спрямовані на критичний огляд історичної картини обраної теми. Вони дозволяють оцінити достовірність зображених фактів, подій і ставлення автора до них. На першому рівні питань визначається особа автора документа, час, місце та обставини його створення, а також вид цього джерела. Цей рівень часто називають паспортизацією або атрибуцією документа і використовується

для застосування хронологічної компетентності. Залучення карт допомагає реалізувати просторову компетентність [114, с.121].

Питання другого рівня працюють з інформацією, що знаходиться "на поверхні тексту". Ці історико-логічні питання допомагають учневі визначити головне і суттєве в досліджуваному джерелі (див. Дод. Е.Є), такі як факти, причини та наслідки, а також авторські оцінки та інтерпретації історичного минулого національно-визвольної боротьби 1945-1955 рр. Цей підхід розвиває логічне, критичне та аксіологічне мислення учнів.

Запитання третього рівня направлені на введення учнів у сферу аксіологічного аналізу документа. Ці питання спрямовані на реконструкцію та аналіз ціннісних установок, які відображені в досліджуваному матеріалі [119]. Для розвитку в учнів інформаційної та аксіологічної компетентності, а також для впровадження хронологічного підходу можна запропонувати учням проаналізувати Вказівки для української молоді від Проводу ОУН датоване 1948 року.

Питання четвертого рівня представляють собою критичний аналіз джерела. Шляхом проведення дослідження, оцінки та характеристики джерела учні виявлять і застосують інформаційну та словесну компетентність. До прикладу, ключові питання. Яку роль відводили молоді у національно-визвольній боротьбі? З якими дорученнями зверталися до тогочасної молоді? Які завдання ставились перед молоддю ЗУЗ у донесенні правди про український визвольний рух серед населення східних областей УРСР? При цьому учні повинні виділити ключові аспекти завдань, які ставив перед молоддю провід ОУН.

"Дебати" - це важливий метод, що сприяє активному обговоренню та розвитку логічного мислення учнів. Частіше, ніж не, учасники висловлюють свої точки зору та вступають у діалог для уточнення поданого матеріалу [111]. Запитання, такі як "Чому ви дотримуєтеся даної позиції при оцінці діяльності молодіжних організацій ОУН 1944-1955 рр.?", "Чи відтворює ваша позиція конкретні ситуації для висвітлення України в період національно-визвольної

боротьби?", "Чи можете ви висвітлити конкретні аргументи на вашу позицію?", "Чим зумовлена ваша позиція щодо даної теми?", "Чи існують обставини, що можуть змусити вас змінити позицію?" сприяють глибокому аналізу та розкриттю думок учасників.

Цей підхід вчителя дозволяє розвивати самостійне мислення та аналіз позицій учнів. Починаючи з висловлення свого бачення проблеми, учні мають можливість розкрити свої погляди та висловити свої думки. Далі, питання вчителя, яке вимагає пояснення чому саме така позиція, спрямоване на розкриття мотивації та обґрунтування думок учнів.

Використання сократичного стилю, особливо через аналогії, є ефективним інструментом для виявлення протиріч та поглиблення обговорення. Це дозволяє учням розглядати свої погляди в контексті подібних ситуацій чи аналогій, що сприяє глибшому розумінню та обґрунтуванню їхніх думок. Цей етап роботи з документом відзначається тим, що учні починають критично оцінювати його достовірність. Вони активно ставлять під сумнів інформацію, мають за мету пояснити мотиви та причини можливих маніпуляцій автора документа з історичними фактами та використаними джерелами. Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення учнів, вміння аналізувати та розрізняти різні підходи до історичної інформації [117].

Питання п'ятого рівня мають на меті завершити системний аналіз історичного тексту та розкрити його цінність у вивченні досліджуваної теми. Цей прагматичний підхід визначає смисли використання конкретних джерел у пізнавальній діяльності школярів та в роботі вчителя історії. Такий аналіз допомагає розкрити практичний вигляд та застосування отриманої історичної інформації в контексті навчання та навчального процесу.

Цікавим та інноваційним на наше переконання при опрацюванні проблематики участі молодіжних організацій у визвольній боротьбі є проєкт "Учнівський підручник". Учні, взявшись за створення власних питань та завдань, кросвордів і текстів, дійсно впроваджують різноманітні аспекти історико-предметної компетентності. Вони не лише оволодівають конкретною

історичною інформацією, а й розвивають свої навички аналізу, творчості та комунікації [112].

Хронологічний підхід дозволяє їм впорядковувати події у послідовність, просторова компетентність виявляється у здатності орієнтуватися в історичному просторі, а інформаційна компетентність розвивається через опрацювання різних джерел інформації. У процесі формулювання питань і завдань, учні також розвивають свою мовну компетентність.

Логічний аспект виявляється в їхній здатності аналізувати та пояснювати історичні факти, а аксіологічна компетентність дозволяє їм оцінювати різні версії історичного розвитку українських земель у досліджуваній період. Цей підхід дійсно охоплює всі аспекти історичної компетентності, роблячи вивчення історії більш поглибленим та залучаючим для учнів [119].

Формування історико-предметної компетентності учнів у темі "Національно-визвольний рух в повоєнний період 1945-1955 рр." може відбуватися за допомогою різноманітних джерел інформації. Наступні джерела можуть бути використані для цього процесу:

1. Уроки в школі: Вчителі можуть використовувати різноманітні методи та матеріали для навчання учнів, включаючи дидактичні ігри, обговорення, та аналіз документів.

2. Історичні передачі телебачення або фільми в мережі Інтернет: Використання мультимедійних ресурсів може робити навчання більш захоплюючим та доступним.

3. Інтернет-довідники, спеціальні публікації: Інтернет дозволяє отримати широкий доступ до різноманітних джерел інформації, що сприяє розвитку навичок самостійного пошуку та аналізу.

4. Художні історичні фільми: Фільми можуть відтворювати події та атмосферу періоду, роблячи історію більш доступною та зрозумілою.

5. Розповіді людей старшого покоління: Очевидці подій можуть надати унікальні персональні перспективи та допомогти зрозуміти контекст історії.

6. Лекції з історії у ЗВО, у коледжі тощо: Високоякісні лекції від досвідчених викладачів можуть розширити розуміння та знання учнів.

7. Історичні публікації у ЗМІ: Статті та репортажі можуть слугувати джерелами актуальної інформації та аналізу подій.

8. Історичні романи: Художні твори можуть створювати живий образ історії та заохочувати інтерес до подій.

9. Книги або спеціальні дослідження істориків: Авторитетні наукові джерела можуть надати глибше розуміння та контекст подій [117].

Цей різноманітний підхід допомагає учням розвивати різні аспекти історико-предметної компетентності через використання різноманітних джерел та методів.

Методика "перевернутого класу" може бути дуже ефективною, особливо в умовах НУШ, для формування історико-предметної компетентності учнів. Вона дозволяє змінити традиційний порядок вивчення матеріалу, роблячи учнів більш активними учасниками навчання.

Основна ідея "перевернутого класу" полягає в тому, що учні вивчають теоретичний матеріал вдома через відео або інші ресурси, а на уроках відбувається обговорення, вправи та проекти. У контексті історії, це може включати перегляд відеолекцій, читання статей або перегляд історичних документів перед уроком [111].

Це дозволяє вчителю більше уваги приділяти практичним завданням, дискусіям та інтерактивним вправам під час віртуальних чи особистих зустрічей. Учні, отримавши базові знання самостійно, можуть активніше застосовувати їх у практичних завданнях та обговореннях. Це також дозволяє індивідуалізувати навчання, оскільки кожен учень може працювати з матеріалом у своєму темпі. Важливо враховувати різнорівневість і потреби учнів для оптимального результату. Використання цієї методики у поєднанні з різноманітними джерелами, які ми вже зазначали (відео, інтернет-довідники, лекції тощо), може стати потужним інструментом для створення цікавого та

ефективного навчального процесу з формування історико-предметної компетентності [117].

Обговорюючи проблемні питання участі молоді в українському визвольному русі у повоєнний період, учні здійснюють аналіз та систематизацію нового матеріалу. При цьому вони розв'язують пізнавальні завдання та заповнюють "прогалини" у знаннях з цієї теми. Активне обговорення дозволяє учням взяти участь у конструктивній діалоговій взаємодії, обмінюючись думками та ідеями щодо різних аспектів українського визвольного руху після Другої світової війни.

Процес аналізу та систематизації нового матеріалу допомагає учням розширити свої знання та розвивати критичне мислення. Заповнення "прогалин" у знаннях вимагає від учнів активної роботи з різноманітними джерелами інформації, такими як історичні документи, літературні твори, відео матеріали тощо.

Такий підхід допомагає не лише накопичити нові знання, але й розвиває в учнів навички аналізу, критичного мислення та здатності висловлювати власні думки. Обговорення проблемних питань стимулює інтелектуальний розвиток та поглиблене засвоєння історичного матеріалу.

Використання методики "перевернутого класу" дійсно сприяє активній участі учнів у вивченні теми і формуванні їх історико-предметної компетентності. Цей метод дозволяє зсунути акцент з пасивного сприйняття інформації на активне застосування знань [117].

Школярі, вивчаючи матеріал самостійно, розвивають навички самонавчання, критичного мислення, та самостійності. Аналіз і критика джерел допомагають їм розуміти різні точки зору та розвивати критичний погляд на історичні події. Формулювання власних ідей та аргументація думок у вигляді роботи з джерелами є важливим етапом у розвитку їхніх навичок аналізу та висловлення.

Цей підхід також стимулює більш глибоке розуміння теми, оскільки учні повинні самостійно працювати з матеріалом перед уроком, що дозволяє

вчителю використовувати урок для більш глибокого обговорення та застосування отриманих знань. Це не тільки підвищує якість навчання, але й розвиває навички, які корисні в усіх аспектах навчання та життя.

Окремо можемо виокремити чудовий підхід для закріплення і оцінювання засвоєних знань через ігри: "Мікрофон", "Ланцюжок" та "Правда чи Не правда", ефективно використовуються для розвитку мовленнєвої компетентності та перевірки розуміння матеріалу [112].

Питання, які пропонує вчитель, дозволяють учням проявити свої знання та розуміння теми, а також сприяють розвитку їхніх асоціативних та творчих здібностей. Вони стимулюють учнів виражати власні думки та досліджувати історичні поняття з різних боків.

Письмові відповіді, такі як створення міні-твору "Свідчення молоді про умови навчання і проживання в освітніх закладах у повоєнний період" (див. Дод. Д), не лише перевіряють рівень розуміння, але й розвивають навички письма та творчого мислення. Це також може сприяти збагаченню уроку різноманітними поглядами учнів та сприяти обговоренню на занятті.

Так, використання нетрадиційних методів на уроках дійсно сприяє більш ефективному формуванню предметних компетентностей учнів. Такі підходи дозволяють активно залучати учнів до навчального процесу, стимулюють їхню участь та творчість. Наприклад, подорожі можуть відобразити реальні історичні події або періоди, дозволяючи учням зануритися в атмосферу минулого. Урок-суд дозволяє учням розглядати історичні події з різних точок зору та обговорювати їхні наслідки.

Рольові ігри можуть допомагати відчувати реальні ситуації того часу та розігравати ролі різних історичних постатей. Дискусії, метод "мозкового штурму" і "коло ідей" сприяють обміну думками та розвитку критичного мислення. Ці методи не лише роблять уроки більш цікавими, але і активно впливають на розвиток компетентностей, таких як аналіз, критичне мислення, співпраця та творчість учнів.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) в сучасних умовах дійсно є надзвичайно важливим інструментом для проведення навчання [120]. Особливо враховуючи складну ситуацію, пов'язану з військовим вторгненням росії та необхідність забезпечення безпеки учнів та педагогічного персоналу.

Переваги використання ІКТ у дистанційному навчанні включають:

1. Гнучкість та доступність: Учні можуть вчитися в будь-який час та в будь-якому місці, що робить процес навчання більш гнучким та пристосованим до індивідуальних потреб.

2. Ефективне використання ресурсів: Дистанційне навчання може зменшити витрати на матеріали та інфраструктуру, а ІКТ дозволяють оптимізувати цей процес.

3. Активна взаємодія: Використання інтерактивних платформ, відеоконференцій та інших засобів сприяє активній взаємодії між учнями та вчителями, забезпечуючи обговорення та обмін ідеями.

4. Розвиток самостійності: Дистанційне навчання заохочує учнів до самостійної роботи та використання різних ресурсів для здобуття знань.

5. Можливість індивідуалізації: Застосування ІКТ дозволяє адаптувати матеріали та завдання під індивідуальні потреби кожного учня. У цих умовах важливо також забезпечувати підтримку вчителям та учням, а також розвивати навички цифрової грамотності для успішного користування ІКТ. Враховуючи сучасний розвиток технологій, їхні великі можливості для доступу до інформації та взаємодії, інтеграція ІКТ в навчальний процес стає ключовою для формування компетентностей учнів [120].

Відповідно до нашого усвідомлення, розвиток та формування логічного мислення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій базується на ряді загальноінтелектуальних та специфічних навичок. Ці вміння включають здатність аналізу та синтезу історичних фактів при вирішенні конкретних завдань, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та перехід від одного рівня узагальнення до іншого. Також важливо вміти переносити знання з одного предмету (наприклад, історії) до іншого (наприклад, літератури) з метою їх

використання для цілісного опису історичних періодів чи подій. Ключовими є уміння приймати обґрунтовані рішення, свідомо та творчо вибирати раціональні методи розв'язання проблем, а також логічно планувати аргументацію, прогнозувати її результати і оцінювати ефективність. Важливо також оцінювати власну діяльність та її результати на підставі рефлексії та інших аспектів [122, с.264].

Крім того, використання комп'ютера на уроках історії відкриває можливість взаємодії з інтернет-ресурсами. Оскільки логічне мислення представляє собою синтез історичних знань, розумових процесів та особистісних установок для їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних фактів, для його розвитку можна пропонувати старшокласникам використовувати інтернет-ресурси для пошуку фотоматеріалів, пов'язаних з молодіжними організаціями ОУН та їх участі у визвольній боротьбі повоєнного періоду. Це може включати створення тематичного колажу, логічно та послідовно об'єднуючи ілюстрації в узагальнену схему.

Вивчення молодіжних організацій ОУН 1944-1955 р. відіграє важливу роль у формуванні і розвитку патріотичної свідомості серед молоді. Їхні дії та історія є необхідним елементом для вивчення на уроках історії України, оскільки це дозволяє учням краще зрозуміти складні події минулого та їх вплив на сучасний світ.

Ключовим аспектом використання особливостей організації та діяльності молодіжних організацій ОУН 1944-1955 рр. на уроках історії є компетентнісний підхід. Це означає не лише передачу фактичних знань, але й навчання учнів аналізу, критичного мислення та формування власної позиції. Урахування поглядів, дій та внеску молодіжних організацій ОУН сприяє розвитку критичного осмислення історії та розумінню різних поглядів на події минулого.

Основні переваги використання компетентнісного підходу на уроках історії засновані на взаємодії інтелектуального розвитку та формування особистісних якостей [121]. Учні, досліджуючи роль молодіжних організацій

ОУН, розвивають навички аналізу джерел, порівняння подій та формулювання висновків.

Важливо враховувати, що обговорення теми молодіжних організацій ОУН 1944-1955 р. має відбуватися в атмосфері відкритості та поваги до різних точок зору. Забезпечення балансу інформації та стимулювання учнів до самостійного пошуку знань сприяє глибшому розумінню історії.

Отже, можна сміливо стверджувати, що використання матеріалів дипломного дослідження про молодіжні організації ОУН на уроках історії за компетентнісним підходом сприятиме не лише засвоєнню фактів, але і формуванню критичного мислення та патріотичної свідомості серед молоді. Це важлива складова освіти, спрямованої на розвиток громадянської відповідальності та усвідомлення важливості історичної спадщини для сучасного суспільства.

3.2. Виховний потенціал

У зв'язку з воєнною та ідеологічною агресією росії, зросла необхідність вивчення молоддю історії національно-визвольної боротьби українців у минулому. У сучасних умовах інформаційної війни особливо важливим є розгляд методів агітаційно-пропагандистської боротьби між українським націоналістичним підпіллям та радянською владою за вплив на освітню сферу. Особливу увагу слід приділити вивченню настроїв серед молоді, яка є основною силою і резервом у боротьбі проти російських загарбників.

Спробуємо визначити потенціал патріотичного виховання, який міститься у молодіжній політиці Організації Українських Націоналістів (ОУН), та можливостей її використання в сучасній інформаційній війні. Підкреслимо, що кожна цивілізована держава дбає про виховання національно свідомої молоді, а здійснюється це перш за все через систему освіти. Керівництво Організації Українських Націоналістів (ОУН) стверджувало, що їх організація виступає лише як авангард у боротьбі, і досягнення національної мети можливе тільки за умови підтримки народу. Вони відзначали, що суспільство, яке є більш свідомим, морально здоровим і освіченим, може швидше досягти своєї свободи. Освітній простір займав важливе місце в боротьбі між радянською владою та українським підпіллям, оскільки в цьому просторі формувалася майбутня основа українського народу і розроблялася концепція майбутнього суспільства.

На початку 1944 року науково-дослідний інститут педагогіки Наркомосу УРСР та обласні інститути удосконалення вчителів відновили свою роботу. Ці установи приділяли значну увагу ідеологічному впливу на вчительство, оскільки вони розуміли, що від учителя залежить, ким виросте дитина, і саме вчитель втілює в життя державну політику формування майбутньої людини. Партиїні органи стежили за розвитком шкільних партійних організацій та сприяли їх зростанню, через які вони мали можливість глибше впливати на питання навчання і виховання учнів. Ці партійні структури постійно намагались

довести пряму залежність успіху в навчанні і вихованні від рівня партійно-політичної роботи в школі [116, с.119].

Вчителям встановлювалося обов'язкове вивчення марксистсько-ленінської теорії, оскільки з погляду партійних керівників це сприяло підвищенню рівня ідейно-політичного виховання учнів та поліпшенню громадської роботи школи серед батьків і населення. Учителів розглядали як "гвинтиків" ідеологічної системи, слухняних провідників ідей партії. Навіть якщо вони не були членами партії, вони зобов'язувались виконувати рішення партійних і комсомольських органів [116].

Представники підпілля розглядали українську молодь як не лише резерв для боротьби, але й відчували відповідальність за її майбутнє, дбаючи про умови її розвитку. Діячі ОУН наголошували на необхідності навчання молоді і висували вимогу до батьків відправляти своїх дітей до школи, а також до вчителів, щоб вони якісно викладали дітей. При цьому акцент робився на вихованні дітей у національному та релігійному дусі, а також на усуненні впливу ворожої ідеології.

Головним пріоритетом в освітній політиці націоналістичного підпілля було виховання українців, які були б здатні створити та побудувати незалежну державу. Таким чином, освітньо-виховна платформа ОУН відповідала завданням виховання сучасних громадян України і віддзеркалювала державні програми, такі як "Стратегія національно-патріотичного виховання" [Про Стратегію національно-п... | від 18.05.2019 № 286/2019 \(rada.gov.ua\)](#) і "Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року" [Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України | Кабінет Міністрів України \(kmu.gov.ua\)](#).

Сьогодні актуальною є необхідність створення широкої мережі виховних гуртків, спортивних клубів та патріотичних організацій серед української шкільної та студентської молоді. В Україні існує кілька молодіжних

громадських організацій різного спрямування. Проте дуже обмежена кількість об'єднань, які охоплюють передусім шкільну та студентську молодь. Серед них можна виділити такі організації як Українська скаутська організація "Пласт", Спілка української молоді (СУМ) і Українське дитячо-юнацьке товариство "Січ".

Серед цих організацій найбільш активним є "Пласт", який має глибокі історичні коріння і пережив численні переслідування від окупантів. Метою "Пласту" є сприяти всеосяжному патріотичному вихованню та самовихованню української молоді. Ця організація є неполітичною і позаконфесійною та прагне виховувати "свідомих, відповідальних та повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, і провідників українського суспільства". "Пласт" в Україні об'єднує понад 10 000 членів різного віку і є найбільшою скаутською організацією в країні. Організація регулярно проводить понад 100 виховних таборів різного спрямування, такі як спортивні, морські, повітроплавання, мистецькі, лижні, альпіністські, археологічні, кінні, екологічні тощо. Згідно звіту за 2020 рік, "Пласт" налічував 10 436 пластунів [102, с.311].

Незважаючи на популярність, постійний розвиток і зростання "Пласту", існує потреба в більшій кількості молодіжних структур, які б займалися національно-патріотичним вихованням молодого покоління. Надзвичайно важливим є створення гуртків серед шкільної та студентської молоді, зокрема в сфері військово-спортивного спрямування. Організація Українських Націоналістів (ОУН) неспроста надавала найвищий пріоритет завданню створення та розповсюдження молодіжних структур, відомих як "Юнацтво", після Другої світової війни. Ця організація довівши свою ефективність ще до війни, особливо в західній частині України, де "Юнацтво" вже функціонувало. На той момент в "Юнацтві" було лише декілька досвідчених та надійних молодих людей, але інформація про основні принципи цієї організації була відома на всій території України.

Створення широкої мережі виховних гуртків, спортивних клубів та патріотичних організацій серед української шкільної та студентської молоді є

актуальним завданням сьогодення. Це допомагає формувати позитивні цінності, розвивати патріотизм та сприяти гармонійному розвитку молоді.

Створені з ініціативи російської влади молодіжні організації: "Молодіжний демократичний антифашистський рух "Наші" ("Путін-югенд", "Нашисти") та Юнармія вони виконують завдання, спрямовані на виховання молоді в російському дусі, включаючи спортивно-військову підготовку та вплетення в них ворожнечі до "ворогів" держави і влади. Такі організації часто користуються російською пропагандою для створення ефективного образу українців як "ворогів" та поширення негативних уявлень серед молоді [123].

У відповідь на це в Україні важливо розвивати позитивні та патріотичні ініціативи, сприяти створенню альтернативних платформ для розвитку молоді та підтримувати їх у патріотичному вихованні. До прикладу на території Івано-Франківської ТГ функціонують позашкільні навчально-виховні заклади: Центр патріотичного виховання учнівської молоді ім. С. Бандери, Дитячо-юнацький пластовий центр, Міський центр науково-технічної творчості учнівської молоді, Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. В роботі яких можна використати матеріали дипломної роботи.

Важливим чинником впливу на сучасну молодь є створення високоякісного героїко-патріотичного медійного контенту та його популяризація в різних сферах, особливо в Інтернеті. Ця стратегія показала свою ефективність, оскільки ОУН раніше використовувала поширення листівок, брошур, газет і журналів для впливу на молодь. У вказівках Проводу ОУН чітко вказувалося, що створення журналу для молоді є дуже бажаним, оскільки це ефективний спосіб залучення молоді до свого впливу та виховання нового покоління, готового прийняти участь в революційній боротьбі (див. Дод. Ж, И). Сучасну методику потрібно адаптувати до сучасного інформаційного простору. Починаючи з 1948 року, крайові осередки пропаганди Організації Українських Націоналістів (ОУН) були зобов'язані видавати газети та журнали для молоді. Публікації, такі як "Молодий революціонер" (1948–1953), "На чатах" (1946–

1948), "На зміну" (1946–1950), "Юнацький шлях" (1946–1947), "За Україну!" (1948–1950), "Малі друзі" (1949–1950) та інші, спрямовані були на різні вікові групи молоді [82, с.93]. Важливою особливістю цих публікацій було вільне висловлення авторських думок та виразне національне ідеологічне спрямування, яке відрізняло їх від матеріалів радянських авторів, що діяли в умовах жорсткої цензури. Проте найбільш поширеним засобом впливу на шкільну молодь залишалися листівки, через їхню простоту у виготовленні та можливість масового розповсюдження.

Підпільники видавали ряд праць, присвячених національним ідеалам, формуванню позитивних рис характеру у юнаків, розвитку сили волі та вищих моральних якостей. Деякі з цих праць включали "Одарич – «За ширші обрії» (1946), "В. Свіжий – «Що повинен засвоїти кожний юнак» (1948), М. Дяченко – «За здорову душу української дитини» (1949), Костюк – «Виїмок з психології» (1950), "В. Рамзенко – «Будь готовий і не встидайся, українче, як тебе називають націоналістом!» (1951), "Я. Л. – «Твори себе сам» (1953) та інші. Таким чином, підпільна преса ОУН відверто протиставлялася радянській пропаганді та зверталася до героїчних постатей української історії.

Роман Шухевич, передбачаючи тривалу ізоляцію і боротьбу, вирішив застосовувати тактику валленродизму – проникнення у ворожі структури для легалізації підпільників [14, с.523]. Ці заходи дозволили підпіллю існувати тривалий час. Для цієї тактики розроблялися відповідні матеріали. У листівці були деталізовані завдання, які молодь українців мала виконувати. Зокрема, було визначено 28 важливих вимог, які, за думкою авторів, молодь мала дотримуватися. Школярі старшого віку закликали бути готовими стати "бійцями Національної революції", вступати в підпілля, приєднуватися до Організації Українських Націоналістів (ОУН) чи до Української Повстанської Армії (УПА), вивчати та поширювати революційні листівки, заклики, газети та революційні програми. Також наголошувалося, що "головними ворогами українського народу є НКВС, НКДБ та радянський партпарат". Молодь була закликає саботувати виробництво, не здаючи хліб більшовикам, але при цьому навчатися

і набувати робітничі навички, щоб у майбутньому послугувати незалежній Українській державі.

Діячі ОУН розробляли окремі настанови та інструкції для молодших школярів, звертаючи їхню увагу на небезпеку, яка чекала їх у більшовицьких школах і організаціях молоді. Зазначалося, що "більшовицький павук розставив свою зрадливу сітку" [82, с.105]. Також закликалося не вживати російську мову і користуватися виключно українською, оскільки російська мова використовувалася більшовицькими окупантами як інструмент поневолення українського народу. Сам факт видання підпільної літератури в умовах національно-визвольної боротьби проти радянського тоталітарного режиму був важливим фактором пропаганди та мобілізації.

Діяльність українського визвольного руху була різноманітною за формою, тематикою і спрямуванням. Це призвело до створення понад 130 видань, 500 брошур, десятків збірок мемуарів, поезії та інших видань, а також тисячі листівок, звернень та відзивів. У відповідних умовах, націоналістичне підпілля намагалося впроваджувати в освітній процес елементи своєї освітньої політики. У цих програмах зазначалося, що "українська школа має сприяти формуванню свідомих громадян, які розуміють свою національну ідентичність, пишаються нею і розуміють завдання українських громадян". Діти від першого до третього класу вивчали предмет під назвою "Ми українці", і з четвертого класу вводилася дисципліна "Історія України" з українською центричністю та патріотичним підходом [82, с.107].

Однією з центральних аспектів боротьби ОУН була необхідність створення національного міфу та культу героїв. Ідеали та цілі боротьби повинні були послужити важливими орієнтирами для майбутніх поколінь. Виховання молоді базувалося на вшануванні пам'яті полеглих борців за Україну, догляді за їхніми могилами, поширенні і передачі їхніх подвигів та вихованні молоді на їхніх прикладах. Однією з головних мет цієї діяльності було "виховання молоді, молоді та народу на прикладі загиблих героїв". Націоналістичні повстанці виділяли важливу роль у встановленні та відзначенні українських національних

свят. Серед таких свят були 22 січня, яке відзначалося як День Самостійності, що відзначало проголошення незалежності Української Центральної Ради за Четвертим Універсалом; 29 січня, День героїв Крут; 9 березня, Шевченківські роковини; 23 травня, свято Героїв, яке було приурочене до вшанування національних героїв, включаючи С. Петлюру і Є. Коновальця; 30 червня, День Державності, що вшановувало проголошення Акту відновлення незалежності України в 1941 році; 31 серпня, свято Зброї, яке відзначало звільнення Києва від більшовиків у 1919 році; та 1 листопада, свято Листопадового зриву [82, с.108].

Введення та поширення цих національних свят мало на меті виховати у молоді повагу до власної історії та культури, а також протиставити їх комуністичним святам, які пропагувала радянська влада. Сьогодні відомо, що ця діяльність мала далекосяжні наслідки, оскільки визначені цими святами дати є важливими в політиці сучасної Української держави та продовжують існувати у народній пам'яті.

Поза пропагандою, керівництво підпілля активно працювало над розвитком організаційної структури на місцях і створенням юнацьких ланок. Ці окремі юнацькі мережі мали на меті виховати молодь в дусі національної свідомості, готувати школярів та старших юнаків до творчої праці, громадської діяльності і навіть підготовки нових лідерів для майбутнього. Заакцентовано важливість патріотичного та національного виховання в наказі, який закликає до того, що "герої не народжуються, їх потрібно виховати". ОУН вважала, що включення молоді до національно-визвольного руху було однією з її ключових місій. З цією метою структура, методи роботи та завдання молодіжних організацій визначалися відповідно до стратегічних цілей та завдань українського підпілля.

Українські повстанці виявили активність у вихованні молоді на місцях через створення націоналістичних гуртків та "Юнацтва" для дітей віком від 14 до 18 років. Ці гуртки здійснювали вивчення історії України та інших націоналістичних літературних джерел, а також залучали їх до практичної розвідки [50, с.385]. Інтелігенція виступала як вчителі для молоді, і навіть після

навчання деякі молоді вступали до складу Української Повстанської Армії (УПА) або здійснювали конспіративну роботу в радянському середовищі.

Ця агітація та виховання націоналістичних ідеалів молоді отримала підтримку серед учнів та молоді, а також серед окремих вчителів. Після війни багато українських молодих людей були несхвильовані піонерськими та комсомольськими організаціями, продовжували відвідувати церкву та протистояли русифікації. За певних умов, інтелігенція продовжувала впливати на молодь, що віддзеркалювалося в недоліках у роботі комсомольських організацій та на селі. Слова партійних лідерів також свідчили про вплив націоналістичних ідеологій на сільське населення Західної України.

Отже, можна стверджувати, що робота з освіти та виховання в дусі патріотизму серед молоді українського національного підпілля мала значні результати. Союзному керівництву тривалий час не вдавалося змінити український менталітет та повністю інтегрувати західні землі до складу СРСР, і це в значній мірі було наслідком збройної та ідеологічно-пропагандистської діяльності ОУН і УПА. Активність у сфері агітації, ідеологічного виховання та освіти українських повстанців стала важливим джерелом для протистояння сучасній російській інформаційній війні та розвитку ідеї національної державності в українському суспільстві.

Висновки

Вивчення активності молодіжних груп ОУН у складі українського визвольного руху в період від 1944 до 1955 років дозволяє зробити такі висновки. Утворення молодіжних структур ОУН в цей період мало кілька причин:

1. По-перше, невдоволення української молоді виникало через недостатнє забезпечення її політичних, економічних, культурних, соціальних та національних прав в повоєнний період 1944-1955 рр. на українських етнічних теренах

2. По-друге, керівники визвольного руху прагнули виховати молодь у душі української національності для забезпечення поповнення членів Організації в майбутньому.

3. По-третє, сама молодь бажала активно діяти для досягнення як української державності, так і особистих громадянських прав, таких як гідна зарплата, робота, соціальний та майновий статус.

Основною метою утворення молодіжних структур ОУН було об'єднання зусиль учасників визвольного руху та свідомої української молоді для спільної боротьби за створення незалежної України. Організаційна структура молодіжних груп ОУН була спроектована лідерами націоналістичного підпілля ще в 1930-х роках. У період від 1939 до 1944 року існувала молодіжна організація під назвою Юнацтво, яка при ОУН займалася вихованням молоді. У період від 1939 до 1941 року Юнацтво функціонувало як окремі молодіжні групи при всіх рівнях ОУН. Починаючи з 1941 року, Юнацтво було централізовано і структуровано відповідно до принципів всієї ОУН, поділяючись на ланки, станиці, районні, надрайонні, повітові, окружні, обласні та крайові організації. Керівник ланки Юнацтва входив до складу кожного проводу ОУН. Під час німецької окупації України Юнацтво було активним лише в Галичині та нараховувало кілька десятків тисяч членів.

Після розгрому основних сил УПА органами державної безпеки СРСР у 1945-1946 роках та переходу ОУН до більш законспірованих форм роботи, Юнацтво як організація було ліквідоване. Для подальшого виховання молоді ОУН була запущена програма "Олег", яка передбачала індивідуальну роботу підпільників із молоддю та поступове створення невеликих молодіжних організацій. Ці організації існували до остаточного розгрому чекістами визвольного руху середині 1950-х років, а деякі з них створювалися самодіяльною активною молоддю. За період від 1939 до 1955 року молодіжні структури ОУН зазнали суттєвої еволюції. Під час першого приходу радянської влади в Західну Україну у 1939-1941 роках, вони існували на рівні місцевих ланок ОУН, але не були централізованими і виконували роль вишкільних осередків для молоді. У період нацистської окупації їх значення зросло: за вказівкою лідерів ОУН, Юнацтво було реорганізовано в самостійну мережу з чіткою структурою та завданнями, головною метою яких було залучити якнайбільше молодих людей до національно-визвольного руху. Проте після повернення радянської влади у 1944 році члени Юнацтва виявилися невідповідними до жорстокого обліку. Еволюція молодіжних структур ОУН була визначена переслідуваннями з боку польської, німецької та радянської держав, які прагнули знищити український визвольний рух та завадити відновленню державності. У зв'язку з цим підпілля ОУН постійно перебудовувалося та змінювало свої методи роботи з молоддю.

Основне завдання молодіжних структур ОУН полягало в вихованні молоді в українському патріотичному дусі та її фізичному та моральному загартуванні. Таким чином, підпілля ОУН взяло на себе відповідальність за виховання юнаків та готування молоді до подальшої боротьби за створення незалежної Української Держави.

Основними напрямками діяльності молодіжних структур ОУН були:

- виховання в національному дусі за допомогою літератури та бесід;
- надання різноманітної допомоги учасникам збройного підпілля, такої як розвідка, збирання продовольства, виконання різних завдань тощо;

– розповсюдження літератури та листівок із закликами до створення незалежної України;

– проведення усної агітації серед населення.

Кінець 1944-1955 рр. означав розгром великих збройних загонів ОУН та УПА чекістами, при цьому радянська влада вже мала контроль над ситуацією в регіоні. Збройна боротьба значно зменшилася, а підпільники перейшли до менш відкритої діяльності, такої як теракти, саботаж, розповсюдження літератури тощо. Найкращі молоді представники відбирались і готувалися до вступу в ОУН, переважно індивідуально. Серед населення активно розповсюджувалися література та листівки. Кількість юних прихильників ОУН зменшувалася, але постійно з'являлися невеликі молодіжні структури ОУН, які зазвичай налічували від 3-5 осіб до 20. Проте органи державної безпеки УРСР поступово виявляли та ліквідовували подібні організації. Структура Юнацтва була розроблена і впроваджена керівниками Проводу ОУН на високому рівні, охоплюючи значну частину України та нараховуючи десятки тисяч учасників. Практично на кожній ланці ОУН створювалося Юнацтво або знаходились молоді прихильники. Зокрема, у вихованні української молоді Юнацтво досягло великих результатів. Завдяки Юнацтву та організованим осередкам протягом 1944-1955 рр. молодь мала можливість вивчати українську історію, географію, літературу та культуру за українськими підручниками, що були написані в національному дусі і не використовувалися в навчальних закладах Польщі та СРСР. Навіть у сучасному ХХІ столітті праці М. Грушевського, С. Рудницького та інших авторів, які вивчались членами Юнацтва ОУН, залишаються актуальними. Таким чином, учасники цих організацій отримували знання, які були заборонені тими державами, до складу яких входила Україна, та зберігали свою національну ідентичність.

Велике значення також мала пропагандистська робота молодіжних організацій ОУН. У умовах радянського режиму, коли активність більшості українських політичних та культурних осередків була припинена або обмежена, молодь знайшла можливість продовжити агітацію щодо створення незалежної

держави. У своїх друкарських виданнях, таких як листівки, брошури, інструкції, ОУН постійно підкреслювала необхідність здобуття незалежності України.

Члени Юнацтва надавали значну допомогу підпіллю ОУН та підрозділам УПА, виконуючи завдання, такі як збір коштів та майна серед населення, проведення розвідки, розповсюдження літератури тощо. Таким чином, Юнацтво ОУН поступово залучалося до збройної боротьби за незалежність України. Важливим було те, що виховна робота ОУН серед молоді об'єднувала українців з різних етнографічних земель, які десятиліттями перебували під різними державами, сприяючи усвідомленню своєї приналежності до єдиного українського народу. Провід ОУН вважав за необхідне передусім проводити освітню роботу серед молодого покоління.

Ключовим аспектом використання особливостей організації та діяльності молодіжних організацій ОУН 1944-1955 рр. на уроках історії є компетентнісний підхід. Це означає не лише передачу фактичних знань, але й навчання учнів аналізу, критичного мислення та формування власної позиції. Урахування поглядів, дій та внеску молодіжних організацій ОУН сприяє розвитку критичного осмислення історії та розумінню різних поглядів на події минулого.

Основні переваги використання компетентнісного підходу на уроках історії засновані на взаємодії інтелектуального розвитку та формування особистісних якостей. Учні, досліджуючи роль молодіжних організацій ОУН, розвивають навички аналізу джерел, порівняння подій та формулювання висновків.

Важливо враховувати, що обговорення теми молодіжних організацій ОУН 1944-1955 р. має відбуватися в атмосфері відкритості та поваги до різних точок зору. Забезпечення балансу інформації та стимулювання учнів до самостійного пошуку знань сприяє глибшому розумінню історії.

Отже, можна сміливо стверджувати, що використання матеріалів дипломного дослідження про молодіжні організації ОУН на уроках історії за компетентнісним підходом сприятиме не лише засвоєнню фактів, але і

формуванню критичного мислення та патріотичної свідомості серед молоді. Це важлива складова освіти, спрямованої на розвиток громадянської відповідальності та усвідомлення важливості історичної спадщини для сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Галузевий державний архів Служби Безпеки України: Путівник /Авториупоряд.: В. Даниленко(відп. упоряд.), О. Ішук, С. Кокін, О. Лошицький, В. Сут. Харків, 2009. 136 с.
2. Депортації: західні землі України кінця 30-х початку-50х рр. Документи, матеріали, спогади: у 3 т. / НАН України, Інст українознавства ім. І. Крип'якевича.Т. 1: 1939-1945 рр. Львів, 1996. 751 с.
3. Депортації: західні землі України кінця 30х початку 50х рр. Документи, матеріали, спогади: у 3 т. / НАН України, Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича.Т. 2: 1946-1947 рр. Львів, 1998. 537 с.
4. Ковальчук В. Діяльність ОУН(б) та запілля УПА на Волині й південному Поліссі в 1941-1944 рр. *Літопис УПА*, Т. 7. Торонто Львів, 2006. 512 с.
5. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. 1. / НАН України, Інст українознавства, Львівське відня Інту укр. археографії та ін. Львів: Просвіта, 1993. 800 с.; Кн. 2. / Наук. дослід, центр історії нац.визв. змагань України. Львів, 1997. 664 с.
6. Літопис УПА. Нова серія. Том 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959 / Упор.: О. Вовк, І. Павленко, Ю. Черченко. Київ Торонто, 2001. 652 с.
7. Літопис УПА. Нова серія. Том 4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943-1959). Кн. 1: 1943-1945. Київ–Торонто, 2002. 597 с.
8. Літопис УПА. Нова серія. Том 5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943-1959). Кн. 2: 1946-1947. Київ–Торонто, 2002. 574 с.
9. Літопис УПА. Нова серія. Том 6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943-1959). Кн. 3: 1948. Київ–Торонто, 2003. 523 с.
10. Літопис УПА. Нова серія. Том 7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943-1959). Кн. 4: 1949-1959. Київ–Торонто, 2003. 716 с.
11. Літопис УПА. Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ “Розточчя”, 1943-1947. Торонто, 2000. 324 с.
12. Матеріали Служби Безпеки ОУН(б) у 1940-х рр. / Упор.: Патриляк І. К., Лисенко О. Є. К., 2003. 254 с.
13. ОУН в світлі Постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 рр. Б. м., 1955. 371 с.

14. Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940-1950) / Під заг. ред. Сергійчука В. І. К., 2007. Т. 1. 640 с.
15. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944-1953 рр.: Нові документи і матеріали. К., 1998. 944 с.
16. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. К., 1996. 494 с.
17. Сергійчук В. І. Український здвиг. Наддніпрянина. 1941-1955. К.: Укр. Видавнича Спілка, 2005. – 836 с.
18. Сергійчук В. І. Український здвиг. Прикарпаття. 1939-1955. К.: Укр. Видавнича Спілка, 2005. 840 с.
19. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939-1959). К., ПП Сергійчук М. І., 2009. Т. 1. 680 с.; Т. 2. 640 с.; Т. 3. 648 с.
20. Україна у Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1941-1942) / Упор. В. Косик. Львів, 1998. Т. 1. 384 с.; Т. 2. 384 с.; Т. 3. Львів, 1999. 384 с.; Т. 4. Львів, 2000. 384 с.
21. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: Документи і матеріали. Том 2. Книга 1: (1939–1945) / Відп. ред. М. Кугутяк, Івано-Франківськ, 2009. 600 с.
22. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: Документи і матеріали. Том 2. Книга 2: (1945–1946) / Відп. ред. М. Кугутяк, Івано-Франківськ, 2010. 696 с.
23. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: Документи і матеріали. Том 2. Книга 3: (1947–1957) / Відп. ред. М. Кугутяк, Івано-Франківськ, 2011. 768 с.
24. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. 1942-1950 рр. В 2 кн. Видво 34 ОУН, 1957. Кн. 1. 452 с.
25. Фонди з історії Української Повстанської Армії в державних архівосховищах України. Випуск 1: Анотований покажчик фондів УПА (1942-1946) / НАН України. Інститут історії України. Головне архівне управління України. Відп. ред. Кульчицький С. К., 1999. 60 с.
26. Фонди з історії Української Повстанської Армії в державних архівосховищах України. Випуск 1: Анотований покажчик фондів УПА (1942-1946) / НАН України. Інститут історії України. Головне архівне управління України. Відп. ред. Кульчицький С. К., 1999. 60 с.

Мемуарна література

27. Борець Ю. УПА у вирі боротьби: Спогади учасника повстанської боротьби (1941-1948). К., 1994. 303 с.
28. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Львів: Поклик сумління, 1993. 166 с.
29. Воропай О. В дорозі на Захід: Щоденник утікача. Лондон, 1970. 279 с.
30. Галамай С. П. Боротьба за визволення України, 1929-1989. Львів: Каменяр, 1993. 343 с.
31. Гіммельрайх К. (Шелест, Кий). Спогади командира відділу особливого призначення "УПА-Схід". *Літопис УПА*. Т. 15. Торонто, 1987. 266 с.
32. Грабенко В. В рядах УПА на Костопільщині (спомин з 1944 р.). *Літопис УПА*. Т. 5. Торонто, 1984. С. 68-92.

- 33.Дюк П. Перша старшинська школа і підстаршинська юнацька школа УПА (спогад) . *Визвольний шлях*. 1987. Кн. 10. С. 1152-1160.
- 34.Куп'як Д. Спогади нерозстріляного. Львів, 1993. 431 с.
- 35.Матла З. Південна похідна група. Мюнхен: Укр. Вид-во, 1983. 237 с.
- 36.Мечник С. За нашу незалежність. Мюнхен, 1990. 316 с.
- 37.Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби. Мюнхен; Торонто: Українське видавництво, 1988. 282 с.
- 38.Пришляк Я. Два брати ідеалісти: Біографії, спогади, нариси, епізоди із життя та праці. Нью-Йорк; Монреаль: Воля, 1990. 318 с.
- 39.Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань / Упор. О. Панченко. Гадяч, 2003. 569 с.
- 40.Савчин. М. Тисяча доріг. *Літопис УПА*. Т. 28. Львів Торонто, 1995. 600 с.
- 41.Стахів Є. Кризь тюрми, підпілля й кордони. К., 1995. 286 с.

МОНОГРАФІЇ, СТАТТІ, АВТОРЕФЕРАТИ

- 42.Баберовскі Й. Червоний терор. Історія сталінізму / Пер. з німецької. К., 2007. 248 с.
- 43.Баран В., Токарський В. Україна: західні землі: 1939-1941 рр. Львів, 2009. 448 с.
- 44.Бедрій А. Вплив Д. Донцова на формування ОУН // *Визвольний шлях*. 1983. Кн. 8. С. 899-911.
- 45.Бедрій А. Міжнародне значення України у двадцятому столітті // *Визвольний шлях*. 1960. Кн. 12. С. 1327-1336.
- 46.Бедрій А. ОУН і УПА. НьюЙорк: Укр. центр, інформ. служба, 1983. 64 с.
- 47.Бондарук Л. Михайло Сорока. Дрогобич, 2001. 294 с.
- 48.Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939-1945 рр.). Чернівці, 1995. 114с.
- 49.Верига В. Втрати ОУН в часі Другої світової війни. Торонто , 1991. 208 с.
- 50.Веденєєв Д. В., Биструхін Г. С. Повстанська розвідка діє точно й відважно.... Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії. 1940-1950 ті роки. К., 2006. 568 с.
- 51.В'ятрович В. Центр досліджень визвольного руху: мета та завдання // *Український визвольний рух* / Центр досліджень визвольного руху. Львів, 2003. С. 36-59.
- 52.Гайвас Я. Говорить історія... // *Визвольний шлях*. 1982. Кн. 5. С. 545-552.
- 53.Галицька–Дідух Т. В. Інформаційно-пропагандистська політика радянської влади в західних областях УРСР 1944–1947 рр. (на прикладі Станіславської області) // *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 126. С. 57-62.
- 54.Генега Р. Підпільний студентський рух у Львові в другій половині 40-х на початку 50-х років ХХ ст.: (на матеріалах Архіву Управління СБ України у Львівській області та Державного архіву Львівської області) // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Випуск 3536. Львів; ЛНУ ім. І. Франка, 2000. С. 614-624.
- 55.Гермаківський І. На чатах волі: Безпретензійні штрихи з життя й боротьби

- підпільників і воїнів ОУН-УПА за незалежну Українську державу. Тернопіль, 2001. 192 с.
56. Грановський Б. Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1940-1945 рр.): Бібліографічний довідник. Періодичні видання української діаспори в Європі, радянської влади та німецької окупаційної адміністрації на Україні, Проводу ОУН-УПА тощо за 1940-1945 рр. з аналітичним розписом публікацій щодо природи, історії, етносу, державотворення, культури та виробничих сил України: (3 фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Науково-довідкової бібліотеки Центральних державних архівів України). К., 2002. 436 с
 57. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. К., 1993. 288 с.
 58. Голяш С. Підпільні друкарні: (В 50-ти ліття ОУН і 40-ліття УПА) // *Визвольний шлях*. 1982. Кн. 8. С. 934-942.
 59. Дмитрук К. В одній імперіалістичній упряжці: Антинародна суть так званого "союзу" українського буржуазного націоналізму і уніатства. К., 1982. 49 с.
 60. Дяків О. Ідея і чин. Нью-Йорк, 1968. 327 с.
 61. Здіорук С., Гриневич Л., Здіорук О. Показчик публікацій про діяльність ОУН та УПА (1945-1998 рр.) / Інститут історії України НАН України. Національний інститут стратегічних досліджень. Відп. ред. С. Кульчицький. К., 1999. 173 с.
 62. Іваненко В., Якунін В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології. Дніпропетровськ, 2006. 424 с.
 63. Ільюшин І. ОУН-УПА і українське питання в роки Другої світової війни (в світлі польських документів) / НАН України. Інститут історії України. К., 2000. 198 с.
 64. Ільюшин І. Українська Повстанська Армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939-1945). К., 2009. 399 с.
 65. Ішук О. Діяльність молодіжних структур ОУН у повоєнні роки (1945-1948): деякі аспекти проблеми // *Український визвольний рух*. Збірник 7. 2006. С. 232-243.
 66. Ішук О. Діяльність молодіжних структур ОУН як складова українського національно-визвольного руху у 1939-1955 рр. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. К., 2005. 18 с.
 67. Ішук О. Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території східних і центральних областей України у 1945-1954 рр. // *Український визвольний рух*. Збірник 8. 2006. С. 225-252.
 68. Ішук О. Творення молодіжних організацій ОУН в роки Другої світової війни // *Душею завжди з Україною*. Пропам'ятний збірник на пошану українського правника та політолога Володимира Юрія Даниліва. Київ Торонто, 2003. С. 202-218.
 69. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси. Т. 1. Від Української військової організації до Організації Українських Націоналістів. 1920-1942. К., 2005. 332 с
 70. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси. Т. 2. Українська Повстанська Армія та збройне підпілля

- Організації Українських Націоналістів. 1942-1956. К., 2008. 415 с.
- 71.Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929-1941 рр.). К., 1998. 201 с.
 - 72.Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1941-1942 рр.). К., 1998. 202 с.
 - 73.Кентій А. Українська військова організація (УВО) 1920-1928 рр.: Короткий нарис. К., 1998. 82 с.
 - 74.Киричук Ю. Український національний рух 40-50х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів, 2004. 464 с.
 - 75.Климишин М. Українська нація в поході до волі // *Визвольний шлях*. 1981. Кн. 7.С. 793-798.
 - 76.Книш З. Становлення ОУН. К.,1994. 128 с.
 - 77.Книш З. Устрій Організації Українських Націоналістів. Вінніпег: БуеносАйрес, 1952. 163 с.
 - 78.Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях. ХІХ-ХХ ст. Львів, 2001. 420 с.
 - 79.Ковба Ж. Людяність у безодні пекла: Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки "остаточного розв'язання єврейського питання". Вид. друге, доповнене, випр. і доп. К., 2000. 289 с.
 - 80.Кокін С. Анотований покажчик документів з історії ОУН та УПА у фондах Державного архіву СБ України. К., 2000. Вип. 1. 213 с.
 - 81.Косик В. Україна під час Другої світової війни. 1939-1945. Л., 1992. 729 с.
 - 82.Кульчицький В. Виховна робота з молоддю в період визвольних змагань: (на матеріалах західного регіону України, 20-50 рр. ХХ ст.). Тернопіль, 2001. 124 с.
 - 83.Куромія Г. Свобода і терор у Донбасі. Українсько-російське прикордоння, 1870 -1990ті роки. К., 2002. 510 с.
 - 84.Лебедь М. УПА (Українська Повстанська Армія). Її генеза, ріст, дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Дрогобич: Відродження, 1993. Ч. 1.: Німецька окупація України. 208 с.
 - 85.Лисенко О., Марущенко О. Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Бібліографічний покажчик публікацій 1998-2002 років. К., 2002. 200 с.
 - 86.Мак (Михальчук) Б. Юнацька чота: спогади курсанта старшинської школи УПА в Карпатах. Тернопіль, 1998. 55 с.
 - 87.Макар В. Пропагандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаганди ОУН // *Визвольний шлях*. 1982. Кн. 8. С. 943-948.
 - 88.Мануїльський Д. Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистської Німеччини. К., 1945. 24 с.
 - 89.Мечник С. В зтяжній боротьбі. Мюнхен, 1983. 237 с.
 - 90.Мечник С. В підпіллі революційної ОУН. Л., 1993. 142 с.
 - 91.Мечник С. За нашу незалежність: Доп., спогади і нар. Мюнхен, 1990. 316 с.
 - 92.Мечник С. ОУН і розбудова Української Держави: Роздуми та спостереження довголітнього члена ОУН. Л., 1993. 63 с.

- 93.Мизак Н. За тебе, свята Україно: Південне Надзбруччя у визвольних змаганнях ОУН-УПА. Чернівці: Буковина, 1998. Кн. 1. 447 с.; 2000. Кн. 2. 416 с.
- 94.Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки. К., 2007. 1006 с.
- 95.Мірчук П. Українська Повстанська Армія, 1942-1952. Мюнхен, 1953. 319 с.
- 96.*Молодіжні організації ОУН (1939 – 1955 рр.)* / Олександр Іщук. Торонто; Львів, 2011. Т. 11. 942 с.
- 97.Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. К., "Наукова думка", 2005. 54 с.
- 98.Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Історичні нариси/Автори: Дзьобак В. В., Ільюшин І. І., Касьянов Г. В., Кентій А. В., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Патриляк І. К. К., "Наукова думка", 2005. 496 с.
- 99.Полтава П. Збірник підпільних писань. Мюнхен, 1959. 215 с.
100. Проблема ОУН-УПА: попередня історична довідка / НАН України. Інститут історії України. Відп. ред. С. Кульчицький. К., 2000. 129 с.
101. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії. К., 2002. 519 с.
102. Русначенко А. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940 – 1980-х років. К., 1999. 324 с.
103. Сворак С. Д. Документи таємних архівів ЦК КП(б)У про освітню політику ОУН і УПА перших повоєнних років (1944-1950) // *Українознавство: документи, матеріали, раритети*. Івано-Франківськ, 1998. Вип. 1. С. 134-155.
104. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943-1949: Довідник П. Нью-Йорк: Пролог, 1995. 295 с.
105. Содоль П. Українська Повстанча Армія. Нью-Йорк, 1995. 295 с.
106. Стасюк О. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941-1953 рр.). Львів, 2006. 384 с.
107. Сулятич М. Два націоналістичні провідники 1930 і 1940 років.// *Визвольний шлях*. 1986. Кн. 3. С. 320-330.
108. Українська жінка у визвольній боротьбі 1940-1950 рр. Біографічний довідник. Випуск другий / Упор. Н. Мудра. Львів, 2005. 192 с.
109. Шанковський Л. Похідні групи ОУН. Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941-1943 рр. Мюнхен, 1958. 369 с.
110. Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944-1947) / НАН України. Інститут історії України. К., 2000. 299 с.

Навчально-методична література

111. Безсмертна В. Формування інноваційної особистості на уроках історії шляхом впровадження компетентнісного підходу.

- URL:<https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/911/1/История%20Безсмертна%20В.%20I..pdf>. (дата звернення 18.10.2023 р.).
112. Використання ігрових методів на уроках історії
URL:<https://naurok.com.ua/vikoristannya-igrovih-metodiv-na-urokah-istorii-319663.html>, (дата звернення 08.11.2023 р.).
113. Власов В. Історія України (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти/ В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2019. 288 с.
114. Пометун , О. Методика навчання історії в школі О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. К. : Генеза , 2005. 328 с .
115. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів “Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи” затверджена наказом МОН України від 24.02.2017 № 310 “Про розроблення навчальних програм для старшої школи”. URL: <https://mon.gov.ua/osvita/zagalna-serednya/programy-10-11-klas>
116. Романець Л. Організація та зміст навчально-виховної роботи в загальноосвітніх школах повоєнної України (1944 – середина 1950-х рр.). Освіта, наука і культура на Поділлі. 2015.Т. 22. С. 118–125.
117. Смагіна Т. Конструювання предметних компетентностей суспільнознавчих навчальних предметів у шкільному навчанні. URL:eprints.zu.edu.ua/4658/1/vip_54_16.pdf. (дата звернення 25.11.2022 р.).
118. Федчиняк А. О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. № 1 (27). С. 190–198.
119. Формування аксіологічних компетентностей на уроках історії. URL:<https://naurok.com.ua/formuvannya-aksiologichnih-kompetentnostey-na-urokah-istorii-205860.html> (дата звернення 7.09.2023 р.).
120. Формування аксіологічної компетентності шляхом впровадження ІКТ на уроках історії. URL:<https://vseosvita.ua/library/dopovid-formuvannya-aksiologichnoi-kompetentnosti-slahom-vprovadzenna-ikt-na-urokah-istorii-417227.html> (дата звернення 18.10.2023 р.).
121. Формування в учнів логічних та аксіологічних компетентностей під час роз'язування на уроках історії тестових завдань в форматі ЗНО. URL:bor-school.at.ua/load/pedagogichna_laboratorija/formuvannja_v_uchniv_logichnikh_ta_aksiologichnikh_kompetentnostej_pid_chas_roz_39_jazuvannja_na_urokakh_istoriji_testovikh_zavdan_v_formati_zno/3-1-0-11(дата звернення 08.11.2023 р.).
122. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Г.Г. Яковенко. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.
123. Яременко В. Російська Юнармія наслідує німецький Гітлерюгенд? URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/rosiyskayunarmiya-nasliduye-nimeckyy-gitleryugend> (дата звернення:

Додатки

Додаток А

Роман Шухевич – “Тарас Чуприн
“Тур”, ГК УПА, керівник підпіл
ОУН в Україні у 1943-1950 рр.

Олеса Гасин – “Лицар”, член Проводу ОУН та один з організаторів УПА. У своїй роботі значну увагу приділяв організації військових вишкколів для української молоді.

Керівник ГОСП ОУН Петро Федун – “Петро Полтава”. Автор статей для молоді в журналі “Юнак”, редактором якого він був в 1943 р.

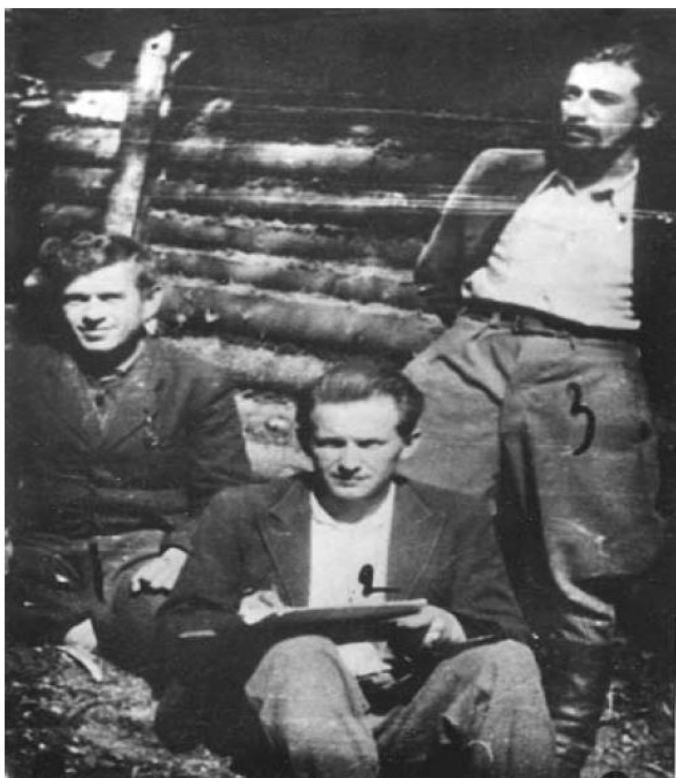
Василь Бей – “Улас”, член Проводу ОУН, керівник КП ОУН “Поділля”. Приділяв велику увагу роботі з молоддю. Автор кількох книжок та статей.

Джерело: [96, с.827-828].

Додаток Б

Зліва – Степан Слободян – “Клим”, керівник Карпатського КП ОУН в 1949-1950 рр. Справа – Василь Савчак – “Сталь”, керівник Буковинського окружного проводу ОУН в 1945-1950 рр. Обидва приділяли велику увагу питанням виконання підпільної програми “Олег”, створення молодіжних організацій та роботі з молоддю.

Зліва направо: Михайло Дяченко – “Марко Боєслав”, Ярослав Богдан – “Рамзес”, “Всеволод Рамзенко”, Омелян Кочій – “Левко”. Працівники референтури пропаганди Карпатського крайового проводу ОУН, які написали чимало статей для молоді.

Джерело: [96, с.830].

Додаток В

Людмила Фоя – “М. Перелесник”. Авторка оповідань для молоді, член підпілля ОУН в студентському середовищі м. Києва.

Любомира Гайовська – “Рута”. В 1952-1954 рр. – керівник референтури пропаганди Львівського КП ОУН. Писала літературні твори для молоді під псевдонімом “Ольга Ілинська”.

Ольга Чемерис – “Дніпрова”. Друкарка та помічник М. Дяченка – “Марка Боєслава” (в'язничне фото).

Михайло Дяченко – “Марко Боєслав”, референт пропаганди Карпатського КП ОУН в 1950-1952 рр. Автор оповідань та віршів для молоді.

Джерело: [96, с.831].

Додаток Г

Неідентифікований
юнак-підпільник

Неідентифікований
юнак-підпільник

Неідентифіковані юнаки-підпільники

Джерело: [96, с.846].

Квестіонар (опитувальник), заповнений підпільником “Кудеяром”, який отримав інформацію від молодих прихильників ОУН.

**ВІДОМОСТІ
з ВУЗ-ів м. Львова.**

В Львівському університеті ім. Івана Франка, студіює 3000 студентів. Із східних областей є около 40% студентів, із ЗУЗ рівнож – 40%. Решта інші. 60-70% становлять українці, а решта інших національностей.

Студенти однодумці живуть зі собою дружно і один одному допомагають. Коли ж в крайньому випадку знайдуться відщепенці, які задля кар'єри чи інших опортуністичних міркувань йдуть проти загальної студ-маси і зраджують спільні інтереси, їх бойкотують, перестають з ними товаришувати і доводять часто до такого морального стану, що вони щиро визнають свої помилки і прилучаються до загалу. Між студентами з СУЗ і ЗУЗ помітне розчленування, яке часто доходить до ворожнечі. В моїй групі, яка налічує 24 чоловік – є 10 комсомольців. До комсомолу втягають методами всіляких нажимів, вговорювань, дорікання, які часто переходять в угрози. Відношення, тобто ставлення, партійних до безпартійних є напружені і одні до одних ставляться з недовір'ям. В моїй групі є 10 комсомольців. з них – 5 зі СУЗ, 5 зі ЗУЗ. Що ж до їх переконань, то східняків тяжко усталити, но в більшості вони не з переконань. Місцеві тільки під натиском, а не з переконань.

Якихось спеціальних завдань комсомольці не мають. Їх робота більш внутрішнього характеру. Бували випадки, що їм було припоручено вести перед-виборчу і інші кампанії, від чого вони шукають різних викрутків і з неохотою виконують дане їм зарядження. Їх завдання – бути авангардом і прикладом в культурно-освітній і громадсько-політичній роботі. В Університеті є клуби, но їх робота обмежується до концертів, святкових вечорів та танців. Пресу читають яка попаде скорше під руки, звичайно Львівські газети і журнали. Мову тут чується переважно російську. Студенти, залежно від їх соціального походження, говорять між собою про різне, а найбільше можна почути від студентів, які походять зі сіл СУЗ. Вони звичайно невдоволені і часто-густо оповідають про важке становище і життя колгоспників. Міський елемент звичайно здеморалізований. Про наш визвольно-революційний рух знають небагато і часто мильно. Залежно від складу й монолітності групи, в свята на лекції не приходять, через що мають часто виговір і догани від адміністрації. Оплата за навчання 300 крб. в рік. Платити зобов'язані всі крім дітей героїв, учителів, інвалідів і т. п. До останнього часу діставали стипендії всі встигаючі. Є відомості що на дальше стипендія буде з усіх знята. Це рішуче відбилося б на дальше навчання багатьох студентів і викликало б масове незадоволення. До цього часу стипендії були в розмірі 200-250 крб.

Більша скількість студентів живе в гуртожитках. Оплата за мешкання в гуртожитках 15 крб. місячно. Харчів жодних не надається. В кімнатах мешкає від 8-10 чоловік. Гігієнічний стан звичайно задовільний. Є студентська поліклініка. Кожному із студентів дозволяється на всякі відпочинкові місця, як табори, курорти, лишень не кожний може собі на це дозволити тому, що всі кошти зв'язані з командировкою і перебуванням в таких місцях [є високі]. Студентство в переважаючій більшості не курить, пити – п'ють, но умірковано, до тих можна зачислити всіх студентів зі села. Моральний стан в даному відділі відносно високий.

Через велику кількість професорсько-викладавчих кадрів і через специфіку вузівського навчання, де студент зустрічається із професором тільки як з лектором в стінах аудиторії, я не мав певних відомостей щодо дати відповідь на це питання без підготовки.

Найбільше уваги присвячують на предмети гуманітарного порядку, які впливають на формування світогляду у студента /а це такі як: основи марксизму-ленінізму, політекономія, історичний і діалектичний матеріалізм і т. п./ . Викладава мова українська, проте часто деякі професори читають свої дисципліни по російськи, що викликає невдоволення серед студентів. 20-30 % всього відведеного програмового навчального часу йде на викладання таких наук як історія вкп/б/, конституція і т. п. Відносно насвітлення деяких предметів в комуністичному дусі, то це залежить від переконань са-

мого професора. Но звичайно більшість з них старається настільки в політичному наскільки від них вимагають, наскільки вони мусять. Приладдя та підручники є в дуже мінімальній кількості. Окремих осіб по антирелігійній пропаганді немає, а це належить до компетенції комсомольської і партійної організації. Від 2-6 годин в тиждень му[жч]ини мають воєнну підготовку за програмою офіцерських шкіл. Українська і російська мови не викладаються як окремі дисципліни.

ЗАЛІЗНОДОРОЖНИЙ ТЕХНІКУМ

До Львівського залізничного технікуму ходять приблизно 750 студентів. До цього технікуму ходжу і я. Тому, що в нашому технікумі є багато факультетів, я можу написати лишень за свою групу, в якій є 25 студентів між іншими 4 українці з ЗУЗ не комсомольців, 6 росіяни, з яких 3 комсомольці, решта українці з СУЗ, з яких 14 комсомольці. Співжиття між студентами можна сказати товариське. Останнім часом не змушують вступати в комсомол, однак до комсомольців ставляться досить прихильно. Деякі комсомольці є ідейні, а деякі з них, з невідомих мені причин уникають комсомольської роботи. Група цих ідейних комсомольців організують імпрези, помагають збирати позику та є агітаторами, уряджують щосуботи танці та різного рода концерти, на які більшість студентів ходить. Клуб організований та проваджений комсомольцями та досить активний. Студенти читають пресу центральних органів, а найбільше фахову газету "Гудок". Студенти з СУЗ говорять між собою по українськи, однак змосковщеною мовою. Деякі студенти нарікають на радянську владу та оповідають, яка нужда панує там. Про нашу національно-революційну боротьбу знають в большевицькому навітленні. В релігійні свята тому, що більшість комсомольців і загроза зняття зі стипендії, приходять всі до технікуму. За навчання оплачується 150 крб. річно при чому учасники і інваліди останньої війни не платять. Стипендія в розмірі 175 крб. Дістають всі, крім тих, які не здають в час іспитів.

В нашій групі більшість студентів мешкає в гуртожитку за який платить 15 крб. місячно. В гуртожитку харчів не дають, а гігієнічний стан ни[жч]є критики. При технікумі урядує санітарка та зубний технік. Відпочинкових осель, курортів та таборів можуть користати всі члени профсоюзу, а користають тільки визначні організатори. Більшість студентів п'є, а тому що багато складають му[жч]ини більшість курить. Моральний стан у всіх залізничодорожників дуже поганий.

Директором є Ланда, "українець", партійний, строго тримає студентів в руках, з українцями стара[єть]ся говорити по українськи. Викладачів в технікумі є около 30, між якими місцевих немає. Так як мені відомо, українців між ними немає і більшість між ними члени або кандидати партії. Прізвищ всіх професорів не знаю, а знаю тільки тих, які в мене викладали, а саме: Ланда /начальник технікуму/, Николаев /нач. учбової частини/, Виковцов /нач. факультету двіженія/, Данілов /нач. паровозного факультету/, Волобуєв /нач. факультету звязі/, Макухіна /парторганізатор/, Кордюков, Ключніков, Буцкін, Галкін, Головка, Гулака, Столяр, Козлов, Руденко, Вояков, Соболев,

Патлайчук, Кирилов, Богданова, Ріхтер, Вінницькій. Агітаційну роботу провадить парторганізатор Макухіна. Позашкільним життям професори майже не цікавляться. Професори забезпечені досить обмеженою зарплатою і ласі на хабарі. Найбільшу увагу приділяють історії вкп/б/ та спеціальним фаховим предметам. Викладовою мовою в технікумі є російська.

Історію вкп/б/ вивчають протягом 3 курсів, 2-3 години тижнево. Технікум забезпечений дуже малою кількістю експериментальних приладів, а ще меншою кількістю підручників. Протягом трьох курсів є години теплої підготовки [по] 1-й годині тижнево.

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ ІНСТИТУТ.

У Львівському державному медичному інституті в загальному є около 2000 студентів. Я ходила до цього інституту протягом чотирьох років, на фармацевтичний факультет і можу лише написати за свою групу. В нашій групі було 23 студенти, з цього 5 з СУЗ, а 18 з ЗУЗ, між східняками 4 українки і одна руска. В нашій групі між студентками співжиття можна сказати товариське і дружнє. Комсомолок в нас 5, всі зі СУЗ, до комсомолу нас ніхто не втягав та не приймав жодних до цього засобів. Звичайно як всюди комсомольці все становили окрему групу, але різниці великої не робили, може тому, що були набагато слабші за нас в науці. Всі 5 комсомолки можна сказати ідейні, брали живу участь в суспільно-політичній роботі, а саме: збирали позику, уряджували концерти та забави. Агітації за колективізацію не проводили. Звичайно, наші студенти майже не брали участі в таких імпрезах, але як мені відомо студенти інших курсів брали участь. Студентки читають крім преси центральних і обласних органів теж фахову літературу з обсягу медицини і фармації. Українці зі СУЗ між собою говорять по-українськи а деколи по-російськи. Про своє життя на СУЗ майже нічого ніколи не згадували, тільки одна з них жалувалася, що її батьки на Херсонщині в 1947 р. пухли з голоду. про нашу визвольнореволюційну боротьбу студенти зі СУЗ мало знають, а якщо знають, то з большевицького наświetлення. В релігійні свята звичайно всі студенти приходять до школи, бо були випадки, що за пропущену хоча б одну годину в святочні дні, знимали зі стипендії. В нас як і в усіх інститутах оплачується за навчання, – один семестр 150-200 крб. річно. Платити, платять всі. Всі студенти дістають стипендію, крім тих, які не здали на час іспитів. На четвертому курсі стипендія виносилася 290 крб., а відмінникам 25% більше.

Медичний інститут у Львові має гуртожитки, в яких з нашої групи жило 3 студентки. За гуртожитки платять 35 крб. місячно. Мешкають 1-5 особи. Харчів в гуртожитках не дають. Гігієнічний стан в одному з них дуже поганий, а в двох інших задовільний. Тому, що гуртожитки медичного інституту, лікарська опіка розуміється існує. З відпочинкових осель та курортів можуть користатися всі члени профспілки, але звичайно з українців з ЗУЗ ніхто не користується. В нашій групі зі студенток не курить ніхто, може тому, що загалом творять жінки. Про моральний стан студенток можу написати лише те, що майже всі живуть чесно.

Директором медичного інституту є Скосогоренко, "українець" /жид, говорять між собою/, партійний, запеклий більшовик, але визначний хірург. Всі працівники і викладачі кафедри "Основ марксизму-ленінізму" ведуть агітаційну роботу поміж студентами. Професори не цікавляться життям студентів, так як це не належить до їх компетенції. Більшу увагу студентам приділяють асистенти, яких більшість зі ЗУЗ. Прізвища всіх професорів подати не зможу тому, що не знаю, подаю лише тих з якими мала найбільше до діла, а саме: проф. Вільчанський /поляк/, доцент Ушенко /руський/, проф. Туркевич /укр. з ЗУЗ/, проф. Собчук, проф. Петровський /руський, партійний/, полк. Голенко /українець, партійний з СУЗ/, доцент Юрженко /руський/. Асистенти: Кравченко /українець з СУЗ, парт./, Рак /укр. ЗУЗ/, Гнідець /українець, ЗУЗ/. Матеріальне положення професорів дуже мінімальне, в порівнянні з дорогим життям в місті.

Найбільше в нас звертали увагу на нашу основну дисципліну, на фармахімію, та технологію лік-форм. Крім цього звертають увагу і на загальну свідомість, як це виявилось при державних іспитах. Найбільш звертають увагу на історію вкп/б/, бо навіть внесли як предмет державних іспитів. Викладають її протягом двох курсів, причому, 4-6 годин в тиждень. Поодинокі професори вносять в свої виклади комуністичний дух – як напр. проф. Петровський. Професори викладають в українській і російській мовах. Наші лябораторії дуже вбогі на научні прилади. Не всі студенти забезпечені підручниками, а підручник з технології лік-форм на цілий курс, тобто на 65 людей існує один. Під час чотирьох курсів, на кожному семестрі, були години теплої підготовки, але тільки по спеціальній лінії, а саме: постачання, товароведення на військових складах.

**Кількість ліквідованих МДБ УРСР молодіжних організацій ОУН
в 1948-1955 рр.**

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Молодіжні сільські організації ОУН	245	290	144	129	84	31	29	-
Арештовані учасники ОУН, які проживали легально	1022	1233	606	653	363	154	156	-

**Дані про кількість, соціальний та віковий склад осіб,
які з 1 січня 1950 року по 1 жовтня 1951 року перейшли
на нелегальне становище – до підпілля ОУН.**

№ п/п	Області	Перейшли на нелегальне становище	Соціальний склад				Віковий склад		
			"кулаки"	Серед-няки	бід-няки	інші	17-20 років	20-25 років	понад 25 років
1.	Станіславська	249	-	175	74	-	144	86	19
2.	Тернопільська	64	25	35	4	-	37	23	4
3.	Львівська	71	2	54	4	11	42	26	3
4.	Дрогобицька	40	12	18	10	-	6	32	2
5.	Волинська	32	1	23	2	6	14	11	7
6.	Рівненська	28	1	24	3	-	8	17	3
7.	Чернівецька	3	-	2	1	-	1	-	2
	ВСЬГО:	487	41	331	98	17	252	195	40

**Кількість молодіжних організацій ОУН, викритих МДБ УРСР
у східних областях України в 1953 році.**

Область	Кількість груп	Кількість учасників
Сталінська	3	11
Запорізька	2	22
Ворошиловградська	3	14
Миколаївська	2	15
Херсонська	1	2
Одеська	1	5
Разом:		
6 областей	12 груп	69 учасників

Джерело: [96, с.103;146; 331].

У С С Р
МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

УЧТЕНО в 1962 году

АРХИВ
Учетно-архивного отдела
МГБ при Сов. Министров УССР
СЛЕД. ФОНД

ДЕЛО № 149064

По обвинению *Валентина И. С. и др.*
№ ст. ст. 54-106, 14-54-5а, 54-11 УК УССР

Имя *И. С. Иван* 19 *48* г. В *Семь* томах
Ожила *20 июля* 19 *48* г. Том № *1*

1. Вешнякский И. С. - 9
После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу настоящее дело подлежит передаче в архив. *И. С. - 199*

(выдать в орган МГБ)

К делу должна быть приобщена копия приговора.

ОСНОВАНИЕ: Приказ НКВД, Прокуратуры и НКЮ Союза ССР № 00359 от 10.IV 1939 г.

Передача изходящих в производстве следственных дел, а также взятых из архива дел и другие отдели для органы МГБ, хотя бы временно, производится исключительно через

(вызвать учетного аппарата)

Передача следственного дела оформляется постановлением, утвержденным начальником соответствующего управления МГБ или его

Архив № **39670**
Сделано в архиве **72722** ФП

Архівно-кримінальна справа МДБ УРСР за 1948 р.
на членів Київського міського провуду ОУН

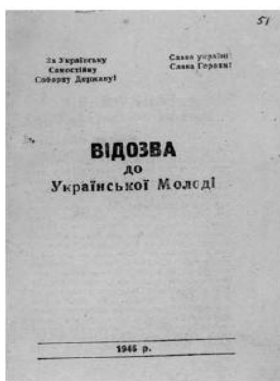
Джерело: [96, с.847].

Листівка ОУН "До української шкільної та позашкільної молоді".

Обкладинка брошури ОУН "Вказівки українській селянській, робітничій та інтелігентській молоді..."

Обкладинка брошури ОУН "Відозва до Української Молоді".

Обкладинка брошури ОУН "Вказівки для української молоді".

Обкладинка брошури ОУН "Вказівки батькам у вихованні дітей", 1950 р.

Фото листівки "Браття українці!", яку виготовили члени молодіжної організації ОУН Лисак, Український та Садовський.

Листівка "Українські Юнаки!", березень 1948 р.

Листівка "Українська Молодь!"

Джерело: [96, с.835-836].

Додаток 3

Речі з друкарні Чортківського окружного провуду ОУН,
вилучені емгебістами 7.05.1951 р.

Кліше для виготовлення листівок з друкарні Чортківського ОП ОУН.

Джерело: [96, с.843].

Листівка “Українські юнаки!”

Березень 1948 р.

За Українську Самостійну
Соборну Державу!Воля народам!
Воля людині!

УКРАЇНСЬКІ ЮНАКИ!

Сталінсько-большевицькі горлорізи знову великими дикими тічнями вганяються по селах і насильно забирають Вас із рідних хат та везуть кудись у невідоме на тяжкі роботи.

Ще лиш недавно закінчилися на українських землях дикі гітлерівсько-гестапівські людолови, а вже скажені кремлівські душогуби почали свої ще більш рафіновані лови на українську молодь.

У своїй забріханій пресі пишуть вони, що набирають молодих хлопців до ФЗН (фабрично-заводське навчання). Очевидно, не поминають і того, що це добровільний набір молоді до ФЗН. Але всі добре знають, що в московсько-большевицьких тиранів означає слово “добровільно”. З ним тісно зв’язаний нелюдський терор, тюрми, заслання та розстріли.

Хіба ж в останніх днях немає смертних жертв і між Вами, Українські Юнаки? Хіба ж кожного дня й по ночах у бандитських облавах не падають Ваші друзі? Чи ж сталінські собаки не катують Ваших дорогих батьків і матерей, коли не можуть захопити Вас вдома?

Ось так виглядає добровільний набір молоді до ФЗН. Він уже політичній гарячою невинною кров’ю українських юнаків.

То ж, Українські Юнаки, будьте обережні! Не вірте гидкій брехливій московсько-большевицькій пропаганді! Не дайте заманити себе в хижи енкаведівські тенета!

Пам’ятайте, що забираючи Вас ще майже дітей до ФЗН, сталінські кати мають у цьому подвійний інтерес.

Перший – вони хочуть тяжкими фізичними роботами по різних фабриках та копальнях винищити ще нерозвинені сили української молоді. Другий інтерес – московсько-большевицькі імперіалісти хочуть експлуатувати Ваші юні м’язи на підготовку до нової загарбницької війни.

Українські Юнаки, зберігайте свої юні сили! Не дозвольте кремлівським опирам винищувати себе фізично й морально на непосильних роботах в ім’я їхніх імперіалістичних інтересів! Пам’ятайте, що Ваші сили належать Україні, а не її катам!

То ж солідарно саботуйте всі ворожі заміри! Виконуйте чесно й солідарно всі вказівки українських революціонерів-повстанців. Читайте українську повстанську літературу! Сталіть свої фізичні та духовні сили на безпощадну боротьбу з московсько-большевицькими загарбниками! Викривайте мерзотних зрадників-сексотів та видавайте їх у руки українських повстанців! Будьте готові в кожний момент стати в ряди українських повстанців до боротьби зі сталінсько-енкаведівськими бандитами за Українську Самостійну Соборну Державу!

СМЕРТЬ СТАЛІНУ І ЙОГО ІМПЕРІАЛІСТИЧНІЙ КЛІЦІ!

ХАЙ ЖИВЕ НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ!

ХАЙ ЖИВЕ СТЕПАН БАНДЕРА!

ХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНЬКА САМОСТІЙНА СОБОРНА ДЕРЖАВА!

Березень 1948 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

Джерело: [23, с.174-175].

Конспект заняття військово-патріотичного гуртка

Урок № 15**Тема уроку:** «Молодіжні організації ОУН на українських теренах»**Мета.**

Начальна :

- проаналізувати роль та завдань молодіжних організацій ОУН в рамках національно-визвольного руху;
- визначити фактори, що визначали соціально-політичні умови часів їх створення.
- вивчити основні історичні подій, які призвели до створення молодіжних організацій ОУН;
- визначити методи та ідеологію, що визначали діяльність цих організацій;

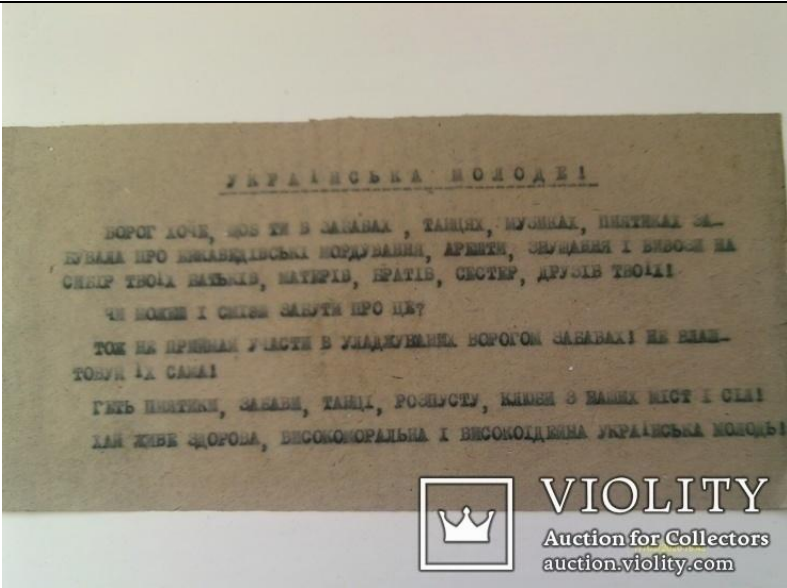
Розвивальна:

- розвивати пам'ять учнів, набуту під час повторення та вивчення навчального матеріалу ;
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою;
- розвивати активність в учнів до обговорення складних історичних проблем, що сприяє розвитку аналітичних та критичних умінь;
- сприяти розвитку учасників умінь ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки та слухати інших;
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

Виховна:

- сприяти формуванню громадянської свідомості та активного відчуття приналежності до власної нації;
- виховувати бажання брати активну участь у громадському житті, сприяючи розвитку громадянського активізму;
- сприяти вихованню навичок рефлексії і самоконтролю в учнів;
- виховувати толерантне ставлення до думки своїх друзів на прикладі обговорення позитивних та негативних чинників діяльності ОУН;
- виховувати шанобливе ставлення до української культури як частини загальноєвропейської культури;
- виховати особисті якості свідомого громадянина;

Тип заняття: урок засвоєння нових знань та навичок.**Обладнання:** мультимедіа, роздатковий матеріал, карта, елементи одягу ОУНівця.**Основні терміни:** ОУН, Українська повстанська армія, підпільник, пропагандист, НКВДист.

Час	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність учителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітка
1 хв.	Організаційний етап	Привітання учнів, перевірка присутності та готовності учнів до заняття		Мовленнєва
3 хв	Етап актуалізації знань	УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ. Створення ОУН URL: https://www.youtube.com/watch?v=kT0IO2PSDKA	«Снігова куля» Спробуйте згадати якнайбільше термінів попередньої теми разом із їхніми визначеннями.	Інформаційна Логічна Мовленнєва
3 хв	Етап мотивації	 <p><i>Ворог хоче щоб ти в забавах, танцях, музиках, пиятиках, забувала про енкаведівські мурдування, арешти, знущання та вивози на Сибір твоїх батьків, матерів, братів, сестер, друзів твоїх.</i> <i>Чи можеш і смієш забути про це?</i> <i>Тож не приймай участь в улаштуваних ворогом забавах і не влаштувай їх сама.</i> <i>Геть пиятики, забави, танці, розпусу, клуби з наших міст і сіл.</i></p>	<p>*Аналіз/співставлення з подіями сьогодення листівки звернення ОУН УПА. Українська молоде!</p> <p>Мозковий штурм *Питання Чи погоджуєтесь ви, з закликами ОУН-УПА, та чи варто залишати зараз відкритими сфери розваг?</p>	Мовленнєва Логічна Аксіологічна Інформаційна

30хв	Етап вивчення нового матеріалу	<p><i>Хай живе здорова, високоморальна і високоідейна українська молодь!</i></p> <p>Оголошення теми «Молодіжні організації ОУН на українських теренах»</p> <p>Дарія Корчак про участь у молодіжній організації ОУН https://www.youtube.com/watch?v=Fd7V6vsw-Fg</p> <p>"Юнаки" було створено у 1944 році учасниками УПА. 5 липня 1946 року секретар Львівського обкому КП(б)У Грушецький повідомив ЦК КП(б)У про "Ліквідацію юнацької Організації Українських Націоналістів "Юнаки" у Львівській області". Виявлення організації вдалося завдяки завербованому учаснику. Дії учасників цієї молодіжної організації полягали в основному в вихованні молоді в націоналістичному або національному дусі та готовності до вступу до озброєних загонів УПА. Судове слідство встановило, що учасники "Юнаків" вивчали правила, заповіді та ідеологію українських націоналістів. Свідчення учасника "Юнаків" В. Ковалишина, народженого у 1930 році, показували, що всі члени організації мали вогнепальну зброю та брали участь у нападах на військові гарнізони, партактиви та винищувальні батальйони.</p> <p>У звіті Рівненського обкому партії до секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова "Про результати припинення діяльності оунівських банд на території Рівненської області за липень 1948 р." від 8 липня 1948 р. відзначаються три випадки викриття учасників молодіжних організацій ОУН.</p> <p>У травні 1948 р. в місті Гоща, райцентрі, органи МДБ виявили та припинили діяльність молодіжної організації ОУН, яку створив референт СБ краєвого проводу ОУН "Одеса" С. Титко. До її складу входили учні 9-10 класів Гощанської середньої школи, а також студенти Н. Жигальський та І. Велігурський. О. Гордійчук, відомий під псевдонімом "Остап", виступав керівником цієї організації</p> <p>Арештовані члени організації зізналися, що основні завдання, поставлені перед ними референтом СБ краєвого проводу ОУН "Одеса"</p>	<p>*Як гадаєте для чого потрібно вивчати методи боротьби молодіжних організацій?</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p style="text-align: center; font-size: small;">Неідентифікований юнак-підпільник Неідентифікований юнак-підпільник</p> <p style="text-align: center; font-size: small;">Неідентифіковані юнаки-підпільники</p> <p>Метод «Мікрофон» розгляньте зображення</p> <p>Групова робота. Група 1 (аналіз 1 інтерв'ю) Група 2 (аналіз 2 інтерв'ю) Група 3 (оцінка діяльності Ніла Хасевича)</p>	<p>Інформаційна Аксіологічна Логічна Культурна</p> <p>Інформаційна Аксіологічна</p> <p>Мовленнєва Логічна Аксіологічна</p>
------	--------------------------------	--	--	--

		<p>С. Титком – "Романом", включали:</p> <p>а) збір відомостей про ситуацію в районі та наявність осіб 1928-1929 рр. народження, інформації про економічний і суспільно-політичний стан;</p> <p>б) встановлення місць проживання працівників радянського партактиву;</p> <p>в) поширення серед населення антирадянських листівок та літератури, надрукованої у підпільній друкарні краєвого проводу "Одеса";</p> <p>Андрій Лучка про участь в молодіжній організації ОУН https://www.youtube.com/watch?v=LBULbefFDTY</p> <p>Ініціатором створення "Мети" був Я. Демків. Планували видавати листівки, звернення та газету під назвою "Вільна думка"..</p> <p>У лютому 1950 року Управління МДБ Тернопільської області виявило та припинило діяльність молодіжної націоналістичної організації "УТВР" - "Українська таємна визвольна рада". Її лідером був П. Міщук, було вилучено 2 автомати, 3 пістолети, 4 гранати та значну кількість націоналістичної літератури. У жовтні 1949 року учасники організації вивели радіоприймач з клубу в с. Стара Ягільниця, встановивши його в квартирі одного з учасників у Чорткові, і слухали передачі з США та Англії, складаючи за ними листівки.</p> <p>ГОЛОВНИЙ ПРОПАГАНДИСТ ОУН УПА. Ніл Хасевич https://www.youtube.com/watch?v=YosdDxv0MFs&t=21s</p>	<p>Вправа "Сенкан". Викладач пропонує учасникам кожної групи скласти сенкан, обравши запропоновані варіанти: підпільник, пропагандист, енкаведист.</p>	<p>Мовленнєва Логічна Аксіологічна Інформаційна</p>
5 хв	Етап узагальнення та перевірки знань	<p>Гра «Знавець карти» /просторова http://geacron.com/home-en/?sid=GeaCron908555</p>	<p>1. Чи дізнались ви для себе щось нове?</p> <p>2. Чи хороший у вас настрій?</p> <p>3. Гра «Естафета» Кожен учень повинен назвати 1 термін/1 асоціацію/1 дату/1 прізвище/цікавий факт , який</p>	<p>Логічна Мовленнєва</p>

			стосується нашої сьогоднішньої теми і передати естафету своєму однокласнику.	
5 хв	Підсумки уроку	<p>Молодіжні структури Організації Українських Націоналістів відігравали важливу роль у формуванні патріотичних цінностей серед молоді, а також активно долучалися до боротьби за незалежність України.</p> <p>Розглядаючи історичний контекст та діяльність молодіжних організацій ОУН, ми розуміємо, що це була складна епоха, повна випробувань та виборів. Молодь того часу віддавала свою енергію та молодіжний потенціал на користь національної ідеї та боротьби за свободу.</p> <p>Необхідно визнати, що молодіжні організації ОУН залишаються частиною історичної спадщини України, яка вплинула на формування національної свідомості. Погляд на минуле дозволяє нам краще розуміти власний шлях розвитку та цінності, які ми сьогодні високо цінуємо.</p>		
2 хв	Домашнє завдання		<p>1. Створити творчий колаж та ілюстровану історію, що відображає ключові події та значущі аспекти діяльності молодіжних організацій ОУН на українських теренах.</p> <p>2. Підготуйте коротку презентацію свого колажу та ілюстрованої історії.</p>	Інформаційна Логічна Аксіологічна